

AKADEMINIO RAŠTINGUMO PAGRINDAI

Rasa Erentaitė
Rita Žukauskienė

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Rasa Erentaitė, Rita Žukauskienė

AKADEMINIO RAŠTINGUMO PAGRINDAI

Metodinė priemonė

Vilnius
2011

Metodinė priemonė išleista pagal projektą „Bakalauro studijų programų atnaujinimas Mykolo Romerio universitete“, projekto kodas Nr. VPI-2.2-ŠMM-07-K-01-060, finansavimo ir administravimo sutarties Nr. VPI-2.2-ŠMM-07-K-01-060

Recenzavo:

Dr. Ingrida Gabrialavičiūtė, MRU Psichologijos katedra

Doc. dr. Aistė Diržytė, MRU Psichologijos katedra

Autorių indėlis:

Rasa Erentaitė (Įžanga bei skyriai „Akademinių raštingumo samprata“, „Mokslinė psichologijos literatūra“, „Literatūros šaltinių naudojimas rašto darbe“ ir „Literatūros apžvalga“) – 5–24, 40–64 psl. (2,14 autorinio lanko)

Prof. dr. Rita Žukauskienė (skyriai „Psichologijos mokslinės literatūros paieška ir skaitymas“, „Empirinis rašto darbas“, „Pagalbinės rašto darbo struktūrinės dalys“ bei „Žodiniai ir stendiniai pranešimai“) – 25–39, 65–103 psl. (2,49 autorinio lanko)

Mykolo Romerio universiteto Socialinės politikos fakulteto 2011 m. spalio 6 d. posėdyje (protokolas Nr. 2SP-2) pritarta leidybai.

Mykolo Romerio universiteto Psichologijos katedros 2011 m. rugsėjo 30 d. posėdyje (protokolas Nr. 1PSK-2) pritarta leidybai.

Mykolo Romerio universiteto mokslinių-mokomųjų leidinių aprobavimo spaudai komisijos 2011 m. spalio 17 d. posėdyje (protokolas Nr. 2L-18) pritarta leidybai.

Visos knygos leidybos teisės saugomos. Ši knyga arba kuri nors jos dalis negali būti dauginama, taisoma arba kitu būdu platinama be leidėjo sutikimo.

Turinys

Ižanga	5
Akademini	8
Bendrieji įgūdžiai, žinios ir nuostatos.....	8
Specialieji įgūdžiai, žinios ir nuostatos	10
Mokslinė psichologijos literatūra	13
Mokslinio teksto ypatumai	13
Akademinės literatūros ciklas, pirminiai ir antriniai akademiniai šaltiniai	18
Psichologijos mokslinės literatūros paieška ir skaitymas	25
Veiksmingos paieškos strategijos.....	25
Visatekstės duomenų bazės	27
Tezaurų žodynas	32
Paieškos visatekstėse duomenų bazėse strategijos.....	33
Rastų akademinų šaltinių kritiškas įvertinimas	37
Tinkamos literatūros paieška, reikšminiai žodžiai.....	38
Literatūros šaltinių naudojimas rašto darbe	40
Komunikacijos principas ir šaltinių naudojimas.....	40
Akademinė etika ir principingumas	41
Plagiato samprata.....	42
Nuorodos	46
Citavimas	47
Perfrazavimas	47
Literatūros apžvalga	52
Literatūros apžvalgos samprata ir paskirtis	52
Literatūros apžvalgos įvadas.....	56
Dėstymas	57
Išvados.....	60
Literatūros apžvalga studentų rašto darbuose.....	61

Empirinis rašto darbas	65
Įvadas	65
Metodologinė dalis („Metodika“).....	69
Rezultatai: duomenų pateikimas	72
Rezultatų aptarimas.....	77
Pagalbinės akademinio rašto darbo struktūrinės dalys	83
Literatūros sąrašas	83
Santrauka	85
Priedai	86
Titulinis.....	86
Žodiniai ir standiniai pranešimai	90
Žodinių ir standinių pranešimų planavimas.....	90
Žodinis pranešimas ir jo struktūra.....	91
Standinis pranešimas ir psichologinės informacijos pateikimo specifika	96
Naudota literatūra	104

Ižanga

Lektorius skaito paskaitą:

– Loginės gradacijos požiūriu mes negalime neigti paradoksalumo iliuzijos, nes gyvenimas savo paties atžvilgiu yra alegoriškas ir pilnas įvykių subordinacijos, dėl kurios kiekvienas individuumas atstovauja tam tikrai unikalčiai, tačiau determinuojamai tendencijai. O ką jūs apie tai manote?

Atsistoja vienas klausytojas:

– Taip tai taip, nes negali būti taip, kad niekaip. Ir ne todėl, kad bendrai, o todėl, kad jei kaip nors yra, tai štai jums ir prašom!

Anekdotinis pasakojimas apie lektoriaus ir auditorijos nesusikalbėjimą atskleidžia visais laikais aktualią problemą – kaip perteikti mokslines teorines idėjas ar mokslinių empirinių tyrimų rezultatus taip, kad jos būtų suprastos pirmiausia akademinėje aplinkoje, taip pat ir plačiau visuomenėje. Daugybę kartų įvairių mokslininkų išsakytos mintys buvo nesuprastos, iškraipomos, ir tekstuose, ir žodžiu persakomos netiksliai ar net suteikiant priešingą prasmę. Tokiam nesusikalbėjimui ir „sugedusio telefono“ efektui sumažinti svarbūs įgūdžiai bei žinios, kuriuos bendrai būtų galima pavadinti *akademiniu raštingumu*. Visų pirma akademinis raštingumas reikalingas, kad nesusikalbėjimo išvengtų mokslininkai, tyrėjai, dėstytojai bei studentai, taip pat kad informacija iš akademinės aplinkos būtų tinkamai perduodama plačiau, didesniai mokslinė informacija besidominčiųjų ratui.

Akademinių raštingumą galima apibrėžti kaip visumą įgūdžių bei žinių, reikalingų naudojantis akademine literatūra, studijuojant bei dirbant akademinėje įstaigoje, raštu bei kitomis formomis perteikiant savo mokslinių tyrinėjimų rezultatus. Išsamiau akademinio raštingumo sampratą aptariame pirmajame leidinio skyriuje, tačiau jau dabar galima pasakyti, jog anksčiau pateiktas apibrėžimas yra labai platus. Ir studijuojant, ir dirbant akademinių darbų reikia daug ir įvairių įgūdžių bei žinių, kurie vieni kitus papildo. Ši mokomoji priemonė pirmiausia

skiriama studentėms ir studentams, dar tik pradedantiems susipažinti su akademiniu pasauliu, jo ypatumais, tvarka, reikalavimais. Daugiausia dėmesio ir skirsime būtent tiems įgūdžiams bei žinioms, kurie aktualūs akademinį studijų pradžioje.

Pradedant studijuoti pirmiausia įvyksta pokyčiai, susiję su skaitoma literatūra. Bendrojo lavinimo mokykloje daugiausia skaitomi mokykliniai vadovėliai, privaloma grožinė ir kita literatūra, o universitete – akademinė tam tikros srities literatūra, originalūs moksliniai tekstai bei tyrimų aprašymai. Pradžioje gali būti nelengva susigaudyti, kokia literatūra yra akademinė, kuo ji skiriasi nuo kitų tekstų rūšių bei kaip ją savarankiškai susirasti ir naudoti. Antrajame šio leidinio skyriuje ir pateikiame akademinės literatūros sampratą, jos požymius, tipus, aptariame pirminių ir antrinių akademinį šaltinių skirtumus, kaip ir kada jais tinkamai naudotis studijų procese.

Specifinės žinios reikalingos ne vien susidūrus su akademiniiais tekstais, bet ir su jų paieška. Trečiajame leidinio skyriuje apžvelgiamos veiksmingos paieškos strategijos, supažindinama su tarptautinėmis mokslinės literatūros duomenų bazėmis, reikšminių žodžių žodynais, mokoma naudotis įvairiomis šių šaltinių funkcijomis. Aptariama, į ką reikėtų atsižvelgti vertinant rastų akademinį tekstų kokybę.

Įstojus į universitetą ar kitą akademinę įstaigą, tapus jos dalimi, ypač svarbu paprasčiausiai suprasti akademinio pasaulio taisykles, etiką, perprasti tinkamus elgesio ir saviraiškos būdus. Šie klausimai nagrinėjami ketvirtajame skyriuje, kurio didesnėje dalyje apžvelgiama viena svarbiausių akademinės etikos sričių – akademinės literatūros šaltinių naudojimas. Patariama, kaip cituoti bei perfrazuoti kitus autorius savo darbuose, išvengti plagijavimo pavojaus.

Kitas ne mažiau svarbus klausimas kyla gavus pirmąsias akademines užduotis – kaip turi atrodyti studento universitete parašytas tekstas arba auditorijoje skaitomas pranešimas, kuo jis skiriasi nuo anksčiau rašytų tekstų arba rengtų pristatymų. Šie klausimai nagrinėjami net keturiuose leidinio skyriuose. Viena jų išdėstomi teorinio rašto darbo, arba literatūros apžvalgos, reikalavimai, struktūrinės dalys ir jų rašymo ypatumai. Empiriniam rašto darbui skirtame skyriuje išsamiai išdėstoma, kokios struktūros, sekos bei principų laikytis aprašant atliktą em-

pirinį tyrimą. Atskirame skyriuje apžvelgiamos privalomos smulkesnės rašto darbo dalys – literatūros sąrašas, santrauka, titulinis puslapis, turinys bei priedai.

Metodinė medžiaga parengta remiantis Mykolo Romerio universiteto (MRU) Psichologijos bakalauro studijų Akademinio raštingumo dalyko programa bei šio dalyko dėstymo ketverių metų patirtimi. Autorės dėkoja pradinį programos variantą parengusiai dr. Rasai Barauskienei, kuri taip pat labai padėjo pirmajai autorei rengiantis dėstyti Akademinių raštingumą psichologijos studentams. Rašant šią priemonę labai svarbus buvo studentų, 2008–2011 m. studijavusių MRU psichologijos bakalauro programos antrame kurse, indėlis – jų klausimai, pastabos ir reakcijos Akademinio raštingumo paskaitose bei dalyvavimas atliekant užduotis per seminarus padėjo papildyti informaciją, parinkti tinkamiausias darbo formas ir apskritai pažvelgti į programos turinį studento akimis.

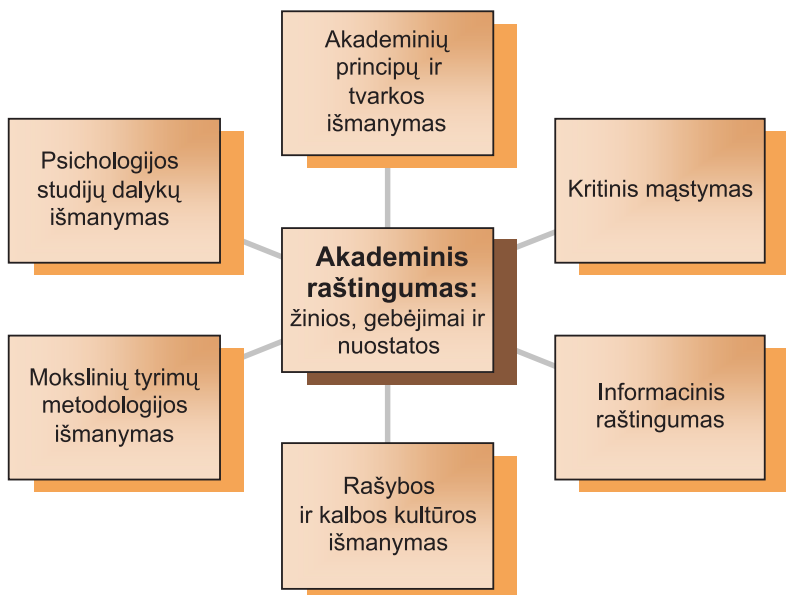
Kadangi priemonė parengta remiantis darbo su psichologijos studentais patirtimi, dauguma pavyzdžių bei patarimų orientuoti būtent į šios specialybės studentus. Vis dėlto ši medžiaga gali būti naudinga ir kitų socialinių mokslų studentams, susiduriantiems su tais pačiais akademinės literatūros paieškos iššūkiais, teorinių bei empirinių rašto darbų rengimo užduotimis, literatūros citavimo ir perfrazavimo sunkumais, žodinių bei stendinių pranešimų ruošimu. Tikimės, kad leidinio tekstas bei kiekviename skyriuje pateikiamos praktinės užduotys padės studentams sparčiau pasiekti tinkamą akademinio raštingumo lygį ir paskatins kūrybiškai bei prasmingai studijuoti, sėkmingai atlikti studentiškas užduotis. Taip pat viliamės, kad ši metodinė priemonė pravers ir kitiems akademinės bendruomenės nariams iškilus poreikiui pasikartoti pagrindinius akademinio rašymo bei akademinės literatūros naudojimo principus.

Akademinio raštingumo samprata

Bendrieji įgūdžiai, žinios ir nuostatos

Akademiniis raštingumas, kaip jau minėta, yra kompleksinė gebėjimų, žinių ir nuostatų visuma, apimanti ir bendruosius, plačiai pritaikomus, ir specialiuosius, tik akademiniam raštingumui būdingus, dalykus (žr. 1 pav.). Pirmiausia, kad galėtume pasiekti tinkamą akademinio raštingumo lygį, reikalingi kai kurie jau ankstesnės patirties suformuoti gebėjimai ir išmanymas. Vienas pagrindinių įrankių yra kritinis mąstymas, t. y. gebėjimas interpretuoti, analizuoti ir vertinti įvairią informaciją, išvelgti prieštaravimus, logines klaidas, formuluoti problemas ir klausimus bei argumentuoti ir daryti išvadas (Rimienė, 2006). Kritiškam mąstytojui lengviau susirasti tinkamą akademinę literatūrą, ją analizuoti, vertinti bei naudoti savo rašto darbams ir pristatymams. Kitiško mąstymo gebėjimai padeda formuluoti mokslines problemas, kelti savo darbuose tinkamus tikslus ir uždavinius, atlikti bei aprašyti ar apžvelgti mokslinius tyrimus.

Akademiniam raštingumui svarbus ir bendrasis informacinis raštingumas, t. y. žinios apie informacijos šaltinius, informacijos paieškos bei atrankos įgūdžiai, informacijos naudojimo principų išmanymas. Nors veiksmingai akademinių šaltinių paieškai reikalingos specialiosios žinios, tam tikra dalimi akademinės informacijos paieškos įrankiai veikia panašiai kaip ir bendrosios paieškos sistemos, pavyzdžiui, internete. Be to, jau anksčiau įgyti informacinio raštingumo įgūdžiai padės matyti platesnį informacinį kontekstą, kuriame atsuduria akademinė literatūra.

1 pav. Bendrieji gebėjimai, žinios ir nuostatos, susiję su akademiniu raštingumu

Kalbant apie bendrąsias akademiniam raštingumui reikalingas žinias, reikėtų paminėti kelias sritis. Pirmiausia jau nuo pat studijų pradžios svarbu tampa išmanyti akademinius principus ir tvarką. Juos numato universiteto studijų tvarką reglamentuojantys dokumentai bei etikos kodeksas, kurį universitetai patvirtina ir paskelbia savo bendruomenės nariams ir kurio pažeidimai užtraukia griežčiausias galimas sankcijas akademiniams bendruomenės nariams. Tam, kad tokių pažeidimų nebūtų studijuojant, atliekant įvairius darbus ir užduotis studijų metu, svarbu gerai išmanyti esamą tvarką ir principus.

Kita sritis, kurios išmanymas padeda studentams geriau įvaldyti akademinių raštingumo įgūdžius, yra studijų programos dalykai. Psichologijos studentai, kaupdami žinias, tarkime, Emocijų ir motyvacijos kursui, kartu išmoka ir akademiškai orientuotis su šiuo kursu susijusiose temose – žino pagrindinius keliamus mokslinius klausimus, pagrindines teorijas, žymiausias atitinkamos srities autorius, o tai gerokai palengvina ir mokslinių šaltinių paiešką, ir jų analizę bei vertinimą, taip pat bendrą orientaciją akademiniėje literatūroje.

Kalbant apie akademinį raštingumą iš visų studijuojamų psichologijos programos dalykų reikėtų išskirti mokslinių tyrimų metodologijos žinias. Psichologijai, į empirinį pagrindimą orientuotam mokslui, ypač svarbūs tyrimų metodologijos principai. Jų išmanymas padeda ne tik susiorientuoti literatūros šaltiniuose, įvertinti juos, bet ir atlikti bei aprašyti savo tyrimus, suvokti tyrimo aprašymui keliamų reikalavimų logiką ir prasmę.

Minėtų sričių žinios turi ir tam tikrą vertybinį komponentą, kuris padeda formuotis tinkamoms studentų nuostatoms ir siekiui laikytis akademinį principų. Visų pirma bendroji akademinė etika apibrėžia tam tikras elgesio ribas akademinėje erdvėje ir studijų aplinkos dalyvių pareigas. Psichologijos studentams papildomai reikia išstudijuoti Psichologų etikos kodekso nuostatas bei Psichologijos mokslinių tyrimų etines gaires. Visas šis nuostatų rinkinys ir yra pagrindas tinkamai veikti akademinėje aplinkoje, atlikti užduotis nepažeidžiant esminių akademinų ir profesinių principų.

Pabaigoje reikėtų paminėti ir kalbos žinias, be kurių net sumaniausio tyrimo aprašymas ar įžvalgiausia literatūros analizė atrodytų silpnai. Taisyklingas, tvarkingas ir kultūringas tekstas bei kalba universitete yra norma. Siekti akademinio raštingumo galima tik turint atitinkamo lygio ir gimtosios kalbos, ir užsienio kalbų žinias. Kaip žinoma, mokslas, studijos yra tarptautinė erdvė, todėl universitete užsienio kalbų įgūdžiai tampa ypač reikalingi ruošiantis paskaitoms, atliekant įvairias užduotis, klausant užsienio lektorių bei dalyvaujant tarptautiniuose akademinuose renginiuose.

Specialieji įgūdžiai, žinios ir nuostatos

Nors išvardyti bendrieji įgūdžiai ir žinios yra labai svarbūs norint pasiekti tinkamą akademinio raštingumo lygį, toliau šioje mokomojoje medžiagoje daugiausia dėmesio skirsime specialiesiems įgūdžiams, žinioms ir nuostatoms, kurie reikalingi akademinėje aplinkoje. Galima išskirti kelias svarbiausias akademinio raštingumo įgūdžių ir žinių sritis:

- Akademinų šaltinių paieškos įgūdžiai.
- Literatūros analizės ir kritinio vertinimo įgūdžiai.

- Gebėjimas tinkamai naudoti akademinius šaltinius.
- Gebėjimas formuluoti ir tyrinėti mokslines problemas, kelti darbo tikslus ir uždavinius.
- Akademinių teksto struktūrinių dalių ir kokybės kriterijų išmanymas.
- Tinkamas rašymo proceso organizavimas.
- Skirtingų mokslinio tyrimo rezultatų pateikimo formų įvaldymas (rašto darbas, pranešimas, plakatas).

Nesunku pastebėti, jog pagrindinės akademinių raštingumo sudedamosios dalys yra skaitymas, tyrinėjimas ir rašymas (University of Minnesota, 2004). Svarbu tai, kad jos tarpusavyje susijusios ir viena kitą skatina. Neįmanoma atlikti prasmingo mokslinio tyrimo neperskaičius atitinkamos srities mokslinės literatūros, nes tik ją pasitelkus galima identifikuoti mokslinius klausimus, kurie dar neturi vienareikšmiško atsakymo ir kuriuos reikia mokslškai ištirti. Lygiai taip pat nepavyks parengti akademinių rašto darbo tam tikra tema, jei nebus pakankamai perskaityta su tema susijusių akademinių šaltinių, nes akademinis rašto darbas visada yra tam tikra jo autorės ar autoriaus diskusija su jau parašytais akademinių tekstais, jau išsakytomis mokslinėmis idėjomis, teorijomis, hipotezėmis ir tyrimų rezultatais. Akademinis rašto darbas nėra kalbėjimasis su savimi. Taigi akademinių literatūros skaitymas yra privaloma tyrinėjimo ir darbų rašymo sąlyga. Kita vertus, ir tyrimo atlikimas, ir teksto rašymas ne vieną kartą privers grįžti prie akademinių literatūros, ieškoti tinkamų šaltinių ir juos skaityti, analizuoti, vertinti.

Taigi galima teigti, kad visa ko pradžia užsiimant akademine veikla – akademinių literatūra, jos skaitymas. Bet kas tai yra, kuo akademinių tekstai ypatingi ir skiriasi nuo kitų tekstų rūšių? Kur rasti akademinių literatūrą? Kokie jos skaitymo įgūdžiai reikalingi? Apie visa tai – kitame šios mokomosios medžiagos skyriuje.

Klausimai ir užduotys

1. Kokių užsienio kalbų žinios svarbiausios akademinių psichologijos studijų metu?
2. Kokias pagrindines vertybines nuostatas įtvirtina MRU etikos kodeksas?

3. Kokio universitetinių studijų dalyko žinių jau turite užtekčiai, kad galėtumėte savarankiškai susirasti tos srities akademinę literatūrą ir ją analizuoti, vertinti?
4. Pamąstykite, kaip akademinio raštingumo įgūdžiai pravers praktinėje psichologo veikloje. Aptarkite konkrečias situacijas:
 - a) Dirbate psichologu mokykloje ir turite perskaityti paskaitą pedagogams ir moksleivių tėvams apie naujausias patyčių prevencijos kryptis.
 - b) Populiariojoje spaudoje paskelbta, kad psichologai nustatė, jog vyrai vairuoja agresyviau nei moterys dėl medžioklės instinkto. Žurnalistai prašo jūsų komentaro.
 - c) Sukaupėte kelerių metų darbo su smurtautojais šeimoje patirtį. Kolegos prašo pasidalyti patirtimi.Kaip akademinis raštingumas gali padėti šiose situacijose?

Mokslinė psichologijos literatūra

Mokslinio teksto ypatumai

Studijos universitete glaudžiai susijusios su mokslinės literatūros studijavimu. Mokslinius tekstus studentai turi skaityti rengdamiesi pas-kaitoms, seminarams, taip pat turi mokėti susirasti ir naudotis mokslinė literatūra rengdami pranešimus, savarankiškas užduotis, rašydami kur-sinius ir baigiamuosius darbus. Kad studijos vyktų sklandžiai, pirmiausia būtina išmokti skirti mokslinį tekstą nuo kitų tekstų rūšių. Skirtingose situacijose skaitome įvairių rūšių tekstus: žiniasklaidoje – informaci-nius ar publicistinius, laisvalaikio – grožinius, susidūrę su įstatymais nagrinėjame teisinius, o naudodamiesi naujais prietaisais – techninius tekstus. Mokslinį tekstą atskirti nuo visų šių bei kitų tekstų rūšių galima ir pagal paskirtį, ir pagal turinio bei bibliografinius požymius.

Pirma ir svarbiausia mokslinio teksto savybė – juo siekiama tirti mokslines problemas (Rieneker ir Jorgensen, 1993). Viena moksliniame tekste (straipsnyje, knygos skyriuje) paprastai nagrinėjama viena konkreti mokslinė problema, t. y. tam tikros mokslo srities literatūroje vienareikšmiško atsakymo neturintis klausimas. Moksliniame tekste, remiantis atliktu teoriniu ar empiriniu tyrimu, siekiama rasti atsakymą į tokį klausimą. Taigi mokslinis tekstas yra *tiriamasis* tekstas, o mokslinė problema yra jo pagrindas, be kurio negalimas ir pats tekstas.

Antrasis požymis, išskiriantis mokslinį tekstą iš kitų tekstų rūšių, yra jo auditorija. Mokslinė literatūra rašoma akademiniam skaitytojui. *Akademine auditoriją* sudaro mokslininkai, universitetų dėstytojai ir studentai. Tai auditorija, kuri iš kitų skaitytojų grupių išsiskiria savo interesais – jiems rūpi moksliniais tyrimo metodais gaunama informa-cija, pačių mokslinių metodų problemos, mokslinių teorijų plėtojimo bei mokslinės informacijos panaudojimo klausimai. Akademinei au-ditorijai nepriskiriami pramogų, informavimo, švietimo, garbinimo,

propagavimo poreikiai, todėl akademinio tekstu nesiekama atpasakoti žinias, linksminti, šviesti, mokyti, jaudinti, propaguoti ar garbinti (Rienecker ir Jorgensen, 1993). Konkrečios mokslo šakos akademinė auditorija turi daugiau žinių apie tos srities teoriją, mokslinius tyrimus, jų metodologiją nei kitų visuomenės grupių atstovai. Atitinkamai mokslinė literatūra rašoma siekiant kuo tiksliau perduoti tam tikros mokslo šakos informaciją būtent tokiam – akademiniam – skaitytojui, o ne plačiajai visuomenei.

Tai lemia ir mokslinio teksto turinio ypatumus. Moksliniame tekste nagrinėjami klausimai aptariamaisi išsamiai – įsigilinama į smulkius probleminius aspektus, atskleidžiami prieštaraivimai bei teoriniai ir metodologiniai niuansai, jie analizuojami, aiškinami. Siekiama nuosekliai aptarti tuos dalykus, kurie turi reikšmės nagrinėjamo klausimo atsakymui arba jo interpretavimui. Aptariant tyrimo rezultatus ar pagrindžiant mokslinę nuomonę pateikiama ganėtinai daug detalių – jos atskleidžiamos labai tiksliai. Pavyzdžiui, mokslinio empirinio tyrimo aprašyme laikomasi principo pateikti tiek detalių, kiek reikėtų žinoti kitam tyrėjui, norinčiam tokį pat tyrimą atlikti iš naujo.

Neretai manoma, kad moksliniame tekste pateikiami tik neutralūs faktai, kad čia nerasime nuomonių. Iš tiesų mokslinėje literatūroje išreiškiama autorių nuomonė, tačiau tai nėra asmeninės, o dalykinės, mokslinės tyrėjų nuomonės nagrinėjamuoju klausimu. Ir nors moksliniame tekste išreiškiama mokslinė tyrėjo nuomonė, vis dėlto tai daroma neutralia, dalykiška kalba, nenaudojant emocingų posakių, pagrazinimų, iliustracijų. Kalba dažnai yra ir gana specializuota, apimanti konkrečiai mokslo sričiai būdingą terminiją, kurią žino tos srities akademinė bendruomenė. Specifinė kalba ir moksliniai terminai vartojami ne tam, kad tekstas taptų painus ir sudėtingas. Atvirkščiai, gerame moksliniame tekste siekiama paprastumo ir minties aiškumo, tačiau, kaip minėta, konkrečios mokslo srities akademinė auditorija turi tam tikrą žinių pagrindą, kuris leidžia specializuotus tekstus skaityti be papildomų paaiškinimų.

Mokslinį tekstą galima atpažinti ir pagal jo aiškumą, apibrėžto standarto struktūrą. Moksliniame empirinio tyrimo aprašyme visada rasime įvadą, metodinę dalį, pateiktus ir aptartus rezultatus ir išvadas. Infor-

macija dėstoma laikantis chronologijos principo, t. y. kokia seka buvo atliekamas tyrimas, tokia jis ir aprašomas. Teorinio mokslinio darbo struktūra šiek tiek labiau priklauso nuo autorių, tačiau ir čia turi būti įvadas, dėstymas, apibendrinimas ir išvados. Pabaigoje visada pateikiamas literatūros šaltinių sąrašas, o teksto pradžioje ar pabaigoje dažnai rasime trumpą santrauką. Daugelis kitų rūšių tekstų neturi tokių griežtų struktūros reikalavimų.

Mokslinis tekstas neretai painiojamas su šviečiamuoju ar taikomuoju tekstu, tačiau šie tekstai nuo mokslinio labai skiriasi ir savo paskirtimi, ir turiniu (žr. 1 lentelę). Nors šviečiamieji ir taikomieji tekstai gali būti skirtingos kokybės, daugelis jų orientuoti į plačią auditoriją ir leidžiami komerciniais tikslais. Ir šviečiamieji, ir taikomieji tekstai gali būti grindžiami ir mokslinėje literatūroje pateikiama informacija, tačiau jų tikslas nėra tirti mokslines problemas. Šios tekstų rūšys orientuotos pirmiausia į skaitytoją, siekiama patenkinti tam tikrą skaitytojų poreikį, atliepti jų interesus. Jei manoma, jog tam tikru klausimu skaitytojai nesidomi, jei ta informacija jiems nesvarbi, tuomet ir šviečiamasis ar taikomasis tekstas tai auditorijai nebus rašomas arba leidžiamas.

Šviečiamuoju tekstu siekiama perduoti tam tikras žinias plačiai visuomenei, šviesti skaitytojus, plėsti jų supratimą tam tikroje srityje. Vienas iš šviečiamojo teksto pavyzdžių – mokslo populiarinimo šaltiniai, kurie supaprastintai, vaizdingai, skaitytojams patraukliomis formomis siekia perteikti moksliniais tyrimais pagrįstą informaciją. *Taikomojo teksto* tikslas – patarti, paaiškinti, pateikti nuorodas, gaires ar rekomendacijas. Auditorijos platumas šiuo atveju priklauso nuo to, kam aktuali nagrinėjama tema ir konkretūs patarimai, kas juos gali pritaikyti savo aplinkoje. Tai gali būti plačioji visuomenė arba specifinė grupė, turinti bendrų interesų ir susidurianti su panašiais praktiniais klausimais, pavyzdžiui, tėvai, pirkėjai, vadovės, pedagogai. Tokie tekstai turi tam tikrą praktinę vertę, jie gali būti geros kokybės, pagrįsti mokslo tyrimų duomenimis, tačiau mokslinės vertės tokie tekstai neįgyja, todėl akademiniuose darbuose jie netinkami.

1 lentelė. Mokslinio, šviečiamojo bei taikomojo teksto palyginimas (pagal Rienecker ir Jorgensen, 1993).

Teksto ypatumai	Mokslinis tekstas	Šviečiamasis tekstas	Taikomasis tekstas
Tikslas	Tirti mokslinę problemą	Tenkinti skaitytojų poreikį, interesą	Tenkinti skaitytojų poreikį, interesą
Auditorija	Akademine	Plačioji visuomenė	Plačioji visuomenė, konkreti visuomenės grupė
Turinys	Išsamus	Aktualus skaitytojui	Aktualus skaitytojui
Kalba	Neutrali, specializuota	Iliustratyvi, aiškinanti	Pamokanti, patarianti
Struktūra	Remiasi metodiniais reikalavimais ir chronologijos principu	Pagal skaitytojų interesą	Pagal skaitytojų interesą
Pagrindas	Mokslinė problema	Skaitytojų santykis su problema	Skaitytojų santykis su problema

Kaip minėta, atpažinti mokslinį tekstą galima ne tik pagal jo paskirtį bei turinį. Kita grupė požymių, svarbių atskiriant mokslinį tekstą nuo kitų tekstų rūšių, yra *bibliografinė informacija*. Ji susideda iš:

- teksto autorių pavardžių;
- teksto pavadinimo;
- leidinio pavadinimo (kai tekstas yra straipsnis arba skyrius knygoje ar žurnale);
- leidinio redaktorių ar sudarytojų pavardžių (kai publikacija yra sudarytas mokslo darbas);
- leidyklos, leidimo vietos (kai leidinys yra knyga);
- leidimo metų;
- tomo, numerio, puslapių (kai tekstas užima dalį viso leidinio puslapių);
- prieigos per internetą ir datos (kai tekstas skaitytas internete).

Mokslinių knygų, straipsnių ar skyrių autoriai yra su mokslu, moksliniais tyrimais ir akademinėmis institucijomis susiję asmenys – tyrėjai, dėstytojai, mokslų daktarai ar jaunieji mokslininkai. Mokslininkų yra daug, todėl iš pavardės jų visų neatpažinsime, tačiau kiek pasigilinę į konkrečią tyrimų sritį bent jau pačius įtakingiausius, žymiausius tos srities tyrėjus turėtume įsidėmėti ir atpažinti jų straipsnius. Žinoma, mokslininkai gali rašyti ne vien mokslinę literatūrą, ta pati tyrėja gali

būti ir mokslinių, ir šviečiamųjų ar taikomųjų straipsnių autorė, todėl kai kada žinoti, kad straipsnio autorė yra mokslininkė, neužtenka.

Identifikuojant mokslinį tekstą patogų naudoti informaciją apie leidyklą. Mokslinę literatūrą dažniausiai leidžia *akademinių institucijų leidybos centrai arba mokslinės leidyklos*. Universitetai paprastai turi leidybos centrus, kurie leidžia to universiteto mokslininkų parašytas monografijas, mokslo studijas, teorinius veikalus bei vadovėlius, taip pat publikuoja mokslinius žurnalus, konferencijų pranešimų leidinius ir kitus akademinę literatūrą priskiriamus tekstus. Panašius leidinius leidžia ir specializuotos leidyklos, tiesa, tai dažniausiai tarptautiniai, dideli leidybos namai, kurie gali leisti ir platinti mokslinę literatūrą tarptautiniu lygiu. Mokslinius žurnalus ir kitą susijusią literatūrą taip pat neretai leidžia įvairios mokslinės draugijos, sudarytos iš tam tikros srities mokslininkų. Šios draugijos, bendradarbiaudamos su mokslinėmis leidyklomis, atranka tinkamus mokslinius darbus ir juos spausdina periodiniuose leidiniuose. Akademinės literatūros nesispecializuojančios leisti komercinės leidyklos retai kada imasi leisti akademinę literatūrą, nes paprastai jos skaitytojų ratas nėra itin platus. Išimtis yra mokslo klasikų tekstai, ypač humanitarinių, socialinių mokslų srityse – juos dažnai perleidžia ar vertimus publikuoja ir komercinės leidyklos.

Dar vienas požymis, skiriantis mokslinę literatūrą nuo kitų tekstų rūšių, yra mokslinis recenzavimas. Kiekvienam moksliniam tekstui yra rašomos *recenzijos* – tam tikri atsiliepimai, kuriuose įvertinama mokslinė teksto vertė, metodologinis bei techninis lygis. Recenzijas rašo pripažinti atitinkamos srities mokslininkai, kompetentingi spręsti, ar spaudai pateiktas rankraštis yra tinkamo mokslinio lygio, ar jį dar reikia taisyti ir tobulinti, o galbūt išvis neverta spausdinti. Siekiant užtikrinti objektyvumą, mokslinės recenzijos dažnai būna anoniminės (teksto autorius nežino, kas jo tekstą recenzuoja) bei „aklos“ (recenziją rašantis mokslininkas nežino, kieno tekstą jis vertina). Jei leidinys yra ne straipsnis, o didelis mokslo veikalas, jo publikavimo klausimą dažnai svarsto universitetų padaliniai, galintys rekomenduoti spausdinti arba nespausdinti konkretų tekstą. Tai, kad tekstą rekomenduoja spausdinti atitinkamas universiteto padalinys, dažniausiai pažymima vidiniame leidinio viršelyje.

Apibendrinant reikėtų pasakyti, jog kartais pavienių požymių gali neužtekti norint tiksliai identifikuoti mokslinę literatūrą, tuomet rei-

kia surinkti visą bibliografinę informaciją, išsiaiškinti leidinio paskirtį ir nustatyti turinio ypatumus. Jei lieka neaiškumų, ar pasirinkta publikacija yra mokslinė, galima pasiteirauti bibliotekos darbuotojų, dėstytojų arba savo rašto darbo vadovės ar vadovo. Svarbu žinoti, kad net jei leidinys saugomas universiteto bibliotekoje, tai dar nereiškia, jog tai mokslinė literatūra – biblioteka kaupia įvairius leidinius. Taip pat reiktų neapsigauti susidūrus su *pseudo moksliniais leidiniais*, kurie imituoja akademinę literatūrą ir gali turėti kai kuriuos iš minėtų mokslinės literatūros požymių (pvz., naudotos literatūros sąrašą), tačiau iš tiesų tokie leidiniai neturi nieko bendro su moksliniais tyrimais bei moksline informacija. Tokius leidinius dažnai išduoda stereotipais pagrįstų teiginių propaganda, nekritiškas požiūris į pateikiamą informaciją, taip pat „lengvi ir greitai“ sprendimai, siūlomi sudėtingiems klausimams spręsti.

Akademines literatūros ciklas, pirminiai ir antriniai akademiniai šaltiniai

Bendrai visa mokslinė literatūra yra tarsi mokslo ir akademinių studijų variklis, nes ji sudaro galimybę mokslininkams, tyrėjams, akademinei bendruomenei keistis idėjomis, bendrauti. Tačiau svarbu ir tai, jog mokslinė arba plačiau – akademinė literatūra nėra vienalytė, joje daug skirtingų tekstų, atliekančių įvairias funkcijas mokslo komunikacijos ir raidos procese. Kad suprastume šią įvairovę, turime įsivaizduoti, kaip vienoje ar kitoje tyrinėjimų srityje atsiranda ir kaupiasi mokslinė literatūra.

Ištyrę naują mokslinę problemą ar klausimą, tyrėjai siekia pateikti tyrimo rezultatus mokslinei bendruomenei, kad gautų jos atgalinį ryšį – pastabas, klausimus, pritarimą ar kritiką. Tokio pateikimo forma gali būti pranešimas mokslinėje konferencijoje, kur atgalinį ryšį tyrėjai gauna tiesiogiai bendraudami su kolegomis, arba atlikto tyrimo aprašymas moksliniame atitinkamos srities leidinyje, dažniausiai – straipsnis mokslo žurnale. Jei pateikto tyrimo rezultatai ganėtinai įdomūs, nauji, keliantys klausimų, jie paskatins naujus tyrimus toje pačioje srityje, kurie vėl bus skelbiami mokslo žurnaluose, konferencijų leidiniuose ar empirinių straipsnių rinkiniuose ir savo ruožtu skatins naujus mokslinius tyrinėjimus. Taigi pamažu kaupsis pirminė tyrimų medžiaga, kurią po

tam tikro laiko reikės pradėti tvarkyti, sisteminti, apžvelgti, apibendrinti, kad būtų galima susidaryti aiškesnį vaizdą apie tos srities mokslinius tyrimus. Tuo tikslu rašomi apžvalginiai straipsniai mokslo žurnaluose arba tyrimų rezultatus apibendrinančios knygos, pateikia išsamų tos tyrimų srities vaizdą, apibendrina daugelio tyrimų rezultatus, įvertina teorinių teiginių pagrįstumą ir tyrimo metodų validumą. Dar vėliau, tos srities mokslinėje literatūroje nusistovėjus pagrindinėms teorinėms idėjoms, sąvokų apibrėžimams, tyrimų metodams, rašomi vadovėliai, žinynai, enciklopedijos, žodynai ir kiti bendro pobūdžio akademiniai leidiniai, kurie sukaupę tam tikros srities mokslinę informaciją pateikia sistemingai, aiškiai ir apibendrintai, pabrėždami tai, kas jau žinoma, ir padėdami nustatyti tas sritis, kuriose reikia naujų empirinių tyrimų.

Taigi yra tam tikra skirtingo pobūdžio akademinių publikacijų seka, kurią būtų galima pavadinti *mokslinės literatūros ciklu*. Vadovėlis arba žinynas negali atsirasti naujoje tyrimų srityje, kurioje dar nėra sukaupta pakankamai empirinių tyrimų bei juos sisteminančios literatūros. Kita vertus, nauji tyrimai gali būti nuoseklūs ir kryptingai papildyti turimą mokslinę informaciją tik tada, kai jų autoriai yra susipažinę su apžvalgine atitinkamos srities medžiaga, atskleidžiančia, kuriais klausimais jau yra pakankamai mokslinio sutarimo, o kuriais reikalingi nauji tyrimai. Šiame mokslinės literatūros cikle skirtingas funkcijas atliekantys tekstai yra skirstomi į pirminius, antrinius ir tretinius akademinius šaltinius. Toliau kiekvieną šių šaltinių grupę aptarsime atskirai.

Pirminiais yra laikomi tiriamojo pobūdžio akademiniai šaltiniai, kuriuose išdėstoma originali empirinių tyrimų medžiaga arba teorinės idėjos. Žvelgiant plačiau, ne vien į akademinę literatūrą, pirminiais laikomi tokie šaltiniai, kurie tiesiogiai ir be interpretacijų perteikia naują, originalią informaciją arba duomenis, konstatuoja faktus. Tai gali būti laišakai, dienoraščiai, pokalbiai ir jų išrašai, dokumentai, fotografijos, vaizdo įrašai, meno kūriniai, tyrimų duomenys. Akademinės literatūros srityje dažniausi pirminiai šaltiniai yra šie:

- empiriniai mokslinių žurnalų straipsniai (mokslinis žurnalas – tai periodinis leidinys, kuriame spausdinami pripažintos mokslo šakos tyrimų pagrindu parašyti straipsniai);
- klasikų darbai ir kiti reikšmingi moksliniai veikalai (originalios pripažintų autorių mokslinių darbų publikacijos);

- empirinių mokslinių straipsnių rinkiniai (neperiodinis leidinys, kuriame spausdinami pripažintos mokslo šakos straipsniai, parašyti remiantis atliktais moksliniais tyrimais);
- visateksčiai konferencijų pranešimų rinkiniai (neperiodinis leidinys, kuriame spausdinami viso teksto mokslinės konferencijos pranešimai).

Nors pagal leidinio tipą, atliktų tyrimų pobūdį, autorių svarbą tam tikroje mokslo srityje pirminiai šaltiniai skiriasi, bet visi išvardyti tekstai turi bendrą bruožą – tai, kad tekstų autoriai ar autorės aprašomus tyrimus atliko patys, t. y. tyrimų rezultatus aprašo juos atlikę mokslininkai ar mokslininkės (Dunn, 2004). Pirminių teorinių šaltinių autoriai juose pristato savo teorijas, naujas mokslines koncepcijas.

Antriniai akademiniai šaltiniai – tai apžvalginiai tekstai, paremti pirminiais šaltiniais, kuriuos jie analizuoja, apibendrina, sistemina ir įvertina. Jų tikslas gali būti pasiūlyti naują modelį, išplėsti esamą teoriją ar įvertinti esamą tyrimų tam tikru moksliniu klausimu padėtį (Dunn, 2004). Platesne prasme antrinis yra toks informacijos šaltinis, kuris apibendrina, analizuoja, interpretuoja ar komentuoja kitus informacijos šaltinius. Antrinių šaltinių pavyzdžiai yra kritika, biografijos, istorijos, straipsniai, pateikiantys komentarus arba nuomones. Tarp akademinių šaltinių dažniausi antriniai šaltiniai yra šie:

- monografijos (neperiodinis ir netęstinis leidinys, kuriame sistemingai arba išsamiai išnagrinėta viena mokslinė problema arba klausimas; apibendrintos autorių ir kitų mokslininkų publikacijos ta pačia tema);
- apžvalginiai mokslinių žurnalų straipsniai (nors didžiąją dalį mokslinių žurnalų turinio sudaro empiriniai darbai, juose spausdinami ir apžvalginiai straipsniai; kai kurie moksliniai psichologijos žurnalai, pvz., „Psychological Bulletin“, „Psychological Review“, „Applied Psychology: An International Review“, „Health Psychology Review“ ir kt., specializuojasi spausdinti apžvalginius straipsnius).
- apžvalginių straipsnių rinkiniai, vadovai (angl. *handbook*) (neperiodinis leidinys, kuriame spausdinami pripažintos mokslo šakos tam tikrą klausimą ar temą apžvelgiantys straipsniai);
- vadovėliai, metodinė medžiaga (aukštųjų mokyklų studentams skirtos studijų (mokymosi) priemonės).

Visų šių tekstų autoriai apžvelgia arba nagrinėja kitų tyrėjų (arba savo) atliktus ir jau anksčiau aprašytus bei paskelbtus tyrimus, teorinius teiginius. Svarbu tai, kad antriniai šaltiniai labai skiriasi pagal moksliskumo, naujų originalių idėjų pateikimo laipsnį. Monografijoms ir apžvalginiams žurnalų ar rinktinių straipsniams keliama tam tikri naujumo, originalumo reikalavimai. Nors naujų tyrimų rezultatų neaprašo, šių šaltinių autoriai ar autorės turi ne tik supažindinti su ankstesnių autorių idėjomis, tyrimais bei teorijomis tam tikroje srityje, bet ir įvertinti ankstesnius mokslininkų darbus, pateikti naujų išvalgų, pasiūlyti, kaip spręsti apžvelgiamą mokslinę problemą. Tokie antriniai šaltiniai siekia sudėtingų tikslų – sisteminti esamą mokslinę informaciją, įvertinti esamą tyrimų tam tikru moksliniu klausimu padėtį, palyginti ir integruoti skirtingų autorių pateiktas išvadas ir teorinius teiginius, pasiūlyti bendresnį modelį ar išplėsti esamą teoriją, todėl savo mokslinė verte jie gali būti prilyginami pirminiams (American Psychological Association (APA), 2010). Tuo metu kiti antriniai šaltiniai, tokie kaip metodinė medžiaga, vadovėliai, dažniausiai nepateikia naujų, originalių idėjų, tik sistemingai pristato jau esamas tam tikros srities žinias. Tokie šaltiniai kaip žinynai, enciklopedijos, žodynai dažnai vadinami *trečiaisiais* informacijos šaltiniais, nes juos sudarant daugiau remiamasi ne pirminiais, o antriniais akademineis šaltiniais – ankstesnėmis apžvalgomis, interpretacijomis, klasifikacijomis (Dunn, 2004).

Iš anksčiau nurodytų pirminių ir antrinių šaltinių apibrėžimų matome, kad šaltinio pobūdį lemia jame pateiktos *informacijos specifika*. Tais atvejais, kai pateikiama faktinė informacija apie įvykius, reiškinius, veiksmus ar veiklą (pvz., atliktą tyrimą), turime pirminį šaltinį. Kai pateikiama pirminius šaltinius apžvelgianti, komentuojanti, interpretuojanti informacija – tuomet tai bus antrinis šaltinis. Tačiau informacijos pobūdis nėra vienintelis kriterijus, lemiantis, kokią šaltinį naudosime kaip pirminį, o kokią kaip antrinį. Pirmiausia reikiamus šaltinius lemia klausimas, kurį ketiname nagrinėti. Pirminiai šaltiniai yra tie, kurie pateikia faktinę, neinterpretuotą, tiesioginę informaciją *mūsų nagrinėjamu klausimu*. Tyrimo klausimą galima suformuluoti taip, kad įprastai antriniais laikomi šaltiniai gali tapti pirminiais to klausimo medžiagos šaltiniais, nes jo atžvilgiu šie šaltiniai pateikia tiesioginę, faktinę informaciją. Pavyzdžiui, jei tyrinėsime, kurias individualios raidos teorijas

apžvelgia skirtingi bendrosios psichologijos vadovėliai, tiesioginis faktinis šaltinis bus vadovėlių medžiaga, kuri pagal pateikiamos informacijos specifiką yra tipiškas antrinio šaltinio atvejis. Jei kelsime tyrimo klausimą, kokie yra pagrindiniai S. Freudo asmenybės teorijos bruožai, tai visų kitų autorių tekstai, minintys S. Freudo teoriją, nagrinėjant šį klausimą bus antriniai šaltiniai, net jeigu tai – originalūs vėlesnių psichoanalizės teoretikų klasikų darbai. Taigi renkantis pirminius ir antrinius šaltinius reikia atsižvelgti į du kriterijus – keliamą tyrimo klausimą ir konkrečiame šaltinyje pateikiamos informacijos pobūdį.

Pabaigoje reikėtų pasakyti, kad studijų procese svarbu išmokti naudotis tinkamais akademineis šaltiniais tinkamu metu, t. y. žinoti, kuriai užduočiai ar darbo etapui labiau tiks antriniai šaltiniai, o kada reikės remtis daugiausia pirminiais šaltiniais. Toms studijų užduotims, kurios apima platų tyrimų lauką (pvz., vieno studijų dalyko egzaminas), geriausia naudoti antrinius šaltinius (vadovėlius, metodines priemones, paskaitų medžiagą), o darbams, kuriuose reikia susitelkti ties siauru, konkrečiu moksliniu klausimu (pvz., kursinis darbas, empirinis tyrimas), labiausiai tinka pirminiai akademiniai šaltiniai. Net ir formaliai, pagal metodinius nurodymus, baigiamuosiuose ir kursiniuose darbuose studentai yra skatinami kuo daugiau remtis pirminiais šaltiniais, pvz., bakalauro darbe pirminių šaltinių turi būti ne mažiau kaip 90 procentų, o kursiniame darbe – bent pusė. Kita vertus, net ir tyrinėjant siaurą klausimą, jei tai yra nauja mokslinė sritis, su kuria tik pradėsite susipažinti, reikėtų pirmiausia perskaityti tos srities antrinius šaltinius, apžvalginę literatūrą. Antriniai šaltiniai padės susigaudyti tame tyrimų lauke, suprasti, kas jame jau žinoma, o kokios informacijos dar trūksta, kokie pagrindiniai klausimai keliama, kurie autoriai yra žymiausi ir įtakingiausi. Įsigilinus į antrinius šaltinius tampa daug lengviau pereiti prie pirminių tekstų paieškos ir studijavimo.

Klausimai ir užduotys

1. Egzistuoja nemažai mitų apie mokslinius tekstus. Grupėje aptarkite, kaip atsiranda mitai apie mokslinę literatūrą. Pasakykite, mitas ar faktas, kad:
 - moksliniame tekste nerasime nuomonių, tik objektyvius faktus,

- geras mokslinis tekstas sudomins bet kurį skaitytoją,
 - jei tekste daug specifinių terminų, tarptautinių žodžių, jei jį sunku suprasti, tai tą tekstą galima vadinti moksliniu.
2. Ar gali ta pati mokslininkė būti ir mokslinio, ir šviečiamojo teksto autorė? Kuriuos tos mokslininkės tekstus naudosite akademiniams užduotims?
 3. Perskaitykite pateiktus bibliografinius aprašus ir pasakykite, kurie iš jų yra akademiniai šaltiniai:
 - Saulytė A., Dirginčienė R. Etika. V klasės mokytojo knyga. Kaunas: Šviesa, 2007.
 - Kuzmienė V. Intelkto tipai // Psichologija tau. 2007, Nr. 10, p. 15.
 - Kognityvinė raidos teorija. Vaiko intelekto vystymosi stadijos, 2008. <<http://www.moku.lt/darbai/moku.lt-kognityvine-raidos-teorija>> [žiūrėta 2008-11-15].
 - Remeikaitė I., Lekavičienė R. Darbuotojų emocinio intelekto ir socialinio-psichologinio klimato ryšys informacinių technologijų organizacijose // Socialiniai mokslai. 2004, t. 3 (45), p. 24–32.
 - Remeikaitė I. Emocijos darbe: trukdys ar sėkmės garantas // Vadovo pasaulis. 2004, Nr. 2, p. 4.
 - Zabielaityė E. Metalų muzikos fenomenas // Literatūra ir menas. 2006 01 13, Nr. 3078.
 - Grakauskaitė-Krakockienė D. Kūrybos psichologija. VPU: Vilnius, 2002.
 4. Apsilankykite toliau išvardytų žurnalų internetinėse svetainėse ir nustatykite, kurie iš jų yra moksliniai. Pateikite požymius, pagal kuriuos nustatėte žurnalo pobūdį.
 - Mokslas ir gyvenimas
<http://ausis.gf.vu.lt/mg>
 - Psichologija
<http://www.leidykla.eu/mokslo-darbai/psichologija>
 - Socialinis darbas
http://www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/sd/apie_leidini
 - Aš ir psichologija
<http://www.asirpsichologija.lt>
 - Tarptautinis psichologijos žurnalas: biopsichosocialinis požiūris
<http://www.psyjournal.vdu.lt>

- Visuomenės sveikata
http://www.hi.lt/content/D5_archyvas.html
 - Medicina
<http://medicina.kmu.lt/default.htm>
5. Pasakykite, kurie iš išvardytų šaltinių yra pirminiai:
- pasas
 - mokslininko biografija
 - užpildytos tiriamųjų anketos
 - elektroninis laiškas
 - anglų ir lietuvių kalbų žodynas
 - dienoraštis
 - reportažas TV laidoje
 - meninis filmas
 - paskaitos konspektas
6. Aptarkite, kuriame savo tyrimo etape naudotumėte kiekvieną iš šių akademinį šaltinių bei kuo konkretus šaltinis padėtų jūsų darbe:
- Legkauskas V. Socialinė psichologija. Vilnius: Vaga, 2010.
 - Erikson E. H. Vaikystė ir visuomenė. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2004.
 - Kalpokienė V., Gudaitė G. Elgesio sutrikimų turinčių paauglių ego funkcijos ir jų ryšys su įveikos strategijomis // Psichologija. 2007, t. 35, p. 42–54.
 - Giedraitytė M., Bieliauskaitė R. Psichologinis atsparumas vaikystėje: sampratos problematika // Psichologija. 2006, t. 34, p. 7–19.
7. Pasiūlykite pirminių ir antrinių akademinį šaltinių šioms klausimams nagrinėti:
- Kokios individo raidos stadijos išskiriamos E. Eriksono teorijoje?
 - Kokias problemas nagrinėja šiandieniniai psichologijos mokslininkai Lietuvoje?
 - Dėl ko buvo kritikuojami pirmieji psichologijos mokslo tyrimų metodai?
 - Kas yra mokymasis stebint arba modeliavimas?
 - Kada susiformuoja pagrindiniai asmenybės bruožai?

Psichologijos mokslinės literatūros paieška ir skaitymas

Veiksmingos paieškos strategijos

Mokslinės literatūros šaltinių paieška apima keletą etapų, tačiau paieška yra labiau menas nei mokslas, nes tyrėjas nebūtinai turi vykdyti visus paieškos žingsnius. Galima nurodyti pagrindinius žingsnius, tačiau aplinkybės gali pakeisti paieškos kryptį, pavyzdžiui, kartais tenka grįžti į pradinį etapą. Visas mokslinės informacijos paieškos, gavimo ir tvarkymo procesas gali būti suskirstytas į šiuos etapus (Rumsey, 2004):

- tyrimo klausimo ar problemos analizė;
- tyrimo apimties ir to, kokia informacija yra reikalinga, apibūdinimas;
- informacijos šaltinių, kur galima rasti tinkamos informacijos, identifikavimas (šaltinių radimas);
- išsiaiškinimas, kur ta informacija kaupiama, saugoma (šaltinio lokalizavimas);
- prieigos prie informacijos šaltinio gavimas;
- įsitikinimas, jog gaunama informacija yra (a) ta, kurios reikia, (b) patikima ir (c) šiuolaikiška;
- paieška, rezultatų gavimas;
- gautos informacijos nuolatinis atnaujinimas.

Kitaip tariant, tyrėjas turi nagrinėti problemą, ją apibūdinti, nustatyti, kokia informacija reikalinga, ir ją surasti, pasiekti, vertinti, tvarkyti ir atnaujinti. Nors šis procesas atrodo nuoseklus (linijinis), tačiau jis dažnai yra grįžtamojo pobūdžio, nes rasta informacija paskatina ieškoti papildomos.

Informacijos paieškos strategija priklauso nuo to, kokius šaltinius tyrėjas naudoja. Tradicinis šaltinis yra biblioteka, tačiau dabartinė bi-

blioteka neapsiriboja vien spausdintų knygų ar žurnalų kolekcijomis. Pasitelkusi modernias technologijas, ji suteikia prieigą ir prie elektroninių knygų, ir prie visatekščių duomenų bazių. Informacija apie turimus spausdintus šaltinius gaunama, atliekant paiešką bibliotekos kataloge. Prieiga prie elektroninių duomenų bazių gali būti suteikta registruotiems nutolusiems vartotojams, naudojant specialias papildomas kompiuterines programas ir slaptažodžius.

Prieš pradėdant ieškoti informacijos, svarbu išsiaiškinti ir apibrėžti, kokios informacijos reikia (ar nereikia). Kad galėtų tai išsiaiškinti, tyrėjas turi naudotis savo pamatinėmis žiniomis, konsultacijomis su kitais tyrėjais ir pan. Paieška gali būti atliekama ir pirminiuose, ir antriniuose šaltiniuose.

Atliekant paiešką skirtinguose informacijos šaltiniuose, gaunama dalinė arba visa informacija. Daugelis žurnalų suteikia prieigą prie savo turinio. Jei tyrėjui neprieinami kiti informacijos šaltiniai, jam tenka nagrinėti visų skelbtų straipsnių pavadinimus, ieškant publikacijų ji dominančia tema, o tai nėra labai veiksmingas būdas rasti reikiamą informaciją. Todėl sukurtos paieškos sistemos, padedančios tyrėjui atlikti išplėstinę paiešką daugelyje šaltinių. Psichologai naudojami tarpdalykine paieškos sistema *Scopus*, <http://www.scopus.com/home.url>. Prisijungti reikalaujama slaptažodžio, tačiau ši duomenų bazė gali būti laisvai prieinama naudojantis ja universitetuose, kuriuose bazė prenumeruojama. 2011 m. duomenimis, į šią bazę įtraukta apie 19 500 leidinių iš 5 000 leidyklų. Scopus duomenų bazėje yra 45,5 milijono įrašų, iš jų – 70 proc. su santraukomis, t. y. dalį informacijos sudaro tik bibliografinis šaltinio aprašas, tačiau didžioji dalis įtraukia ir straipsnio ar pranešimo santrauką. Santraukos padeda tyrėjui gauti išsamesnę informaciją ir jis gali nuspręsti, ieškoti viso straipsnio, ar ne.

Daugelis duomenų bazių suteikia galimybę atlikti paieškas visatekstėse elektroninėse duomenų bazėse, naudojantis reikšminiais žodžiais arba autorių pavardėmis ar jų priskyrimais (afiliacijomis). Be to, tyrėjas gali nustatyti, kad jam būtų pranešama, jei pasirodytų nauja publikacija, atitinkanti jo ankstesnės paieškos reikšminius žodžius ar kitus parametrus.

Visatekstės duomenų bazės

Visatekstės duomenų bazės yra elektroninės bibliografinės informacijos – žurnalų straipsnių, elektroninių knygų, apžvalgų, konferencijų leidinių (angl. *proceedings*) – saugykla. Dabartiniu metu dažniausiai jais naudojama per interneto prieigą, tačiau dalis kolekcijų gali būti saugomos universitetų bibliotekose, kompaktiniuose diskuose (CD-ROM ar pan.). Galimybės atlikti paiešką ir informacijos pasiekimo galimybės gali skirtis – tai priklauso nuo to, kokiomis sąlygomis duomenų bazė yra įsigyta.

Pagrindinės duomenų bazės, kuriomis naudojasi ir užsienio, ir Lietuvos psichologai, yra *PsycARTICLES*, *ISI Web of Knowledge*, *SciVerse: Science Direct*, *Wiley-Online Library*, *Taylor & Francis Online* ir kitos (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Pagrindinės psichologijos mokslinės literatūros duomenų bazės

Duomenų bazės pavadinimas	Duomenų bazės aprašymas
Academic Search Complete	Visatekstė, universali, anglų k. Temos: viešasis administravimas, vadyba, teisė, ekonomika, socialinis darbas, psichologija, sociologija, politologija, filosofija, kompiuterija, švietimas, medicina, sveikatos apsauga ir kt.
Cambridge Journals Online	Visatekstė, anglų k. Temos: istorija, filosofija, sociologija, politikos mokslai, teisė ir kt.
Ebrary	Visatekstė, universali, anglų k. Temos: teisė, medicina, psichologija, filosofija, politologija, socialiniai mokslai, švietimas ir kt.
ERIC	Bibliografinė, su nuorodomis į visateksčius dokumentus, anglų k. Tema: švietimas
ICPSR	Visatekstė, universali, anglų k. Temos: politologija, ekonomika, sociologija, edukologija, kriminalistika, psichologija, istorija ir kt.
ISI Web of Knowledge	Bibliografinė, anglų k. Temos: teisė, istorija, psichologija, politikos mokslai, sveikatos apsauga, sociologija, menas, architektūra, filosofija, lingvistika, literatūra ir kt.
JSTOR	Visatekstė, universali, anglų k. Temos: ekonomika, verslas, politika, teisė, sociologija, ekologija, psichologija, viešas administravimas, švietimas, matematika, statistika bei kt.

MasterFILE Premier	Visatekstė, universali, anglų k. Temos: viešasis administravimas, vadyba, teisė, ekonomika, socialinis darbas, psichologija, sociologija, politologija, kompiuterija, švietimas ir kt.
MEDLINE	Bibliografinė su nuorodomis į visateksčius dokumentus, anglų k. Temos: Medicina, sveikatos apsaugos sistema
Morgan & Claypool Publishers	Visatekstė, anglų k. Temos: medicina, psichologija, farmacija, informatika, matematika ir statistika, komunikacija ir kt.
Oxford Handbooks Online	Visatekstė, universali, anglų k. Temos: Verslas ir vadyba, filosofija, politika, organizacijų ir personalo valdymas, teisė, psichologija, kalba, tarptautiniai ryšiai, etika, bioetika ir kt.
Oxford Journals Online	Visatekstė, universali, anglų k. Temos: teisė, politologija, psichologija, socialinis darbas, sociologija, filosofija, statistika, ekologija, medicina ir kt.
PsycARTICLES	Visatekstė, anglų k. Tema: psichologija
Sage Publications: Sage Journals Online	Visatekstė, universali, anglų k. Temos: kriminologija, politologija, vadyba, psichologija, sociologija, komunikacija, sveikatos apsauga ir kt.
Science Direct	Visatekstė, universali, anglų k. Temos: teisė, sociologija, politologija, sveikatos apsauga, švietimas, psichologija, ekonomika, finansai, vadyba, turizmas, medicina, kompiuterija ir kt.
Taylor & Francis Online	Visatekstė, anglų k. Temos: ekonomika, filosofija, istorija, literatūra, teisė, sociologija, politika, matematika ir kt.
Wiley-Online Library	Visatekstė, universali, anglų k. Temos: ekonomika, finansai, vadyba, viešasis administravimas, švietimas, sociologija, socialinė politika, politologija, filosofija, kompiuterija, teisė ir kriminologija, medicina, slauga, psichologija ir kt.

Paprastai visa informacija, esanti duomenų bazėje, vadinama įrašu, o kiekvieną įrašą sudaro bibliografinė informacija, įdėta tam tikruose laukuose. Tie laukai gali būti:

- Autorius
- Straipsnio pavadinimas
- Šaltinis (kur straipsnis buvo išspausdintas)
- Leidinio tomas
- Leidinio numeris
- Publikacijos data
- Publikacijos įtraukimo į duomenų bazę data
- Santrauka
- Pagrindiniai aprašantys žodžiai / pavadinimai
- Papildomi aprašantys žodžiai / pavadinimai

Pavyzdžiui, įrašas (žr. 3 lentelę) gautas atlikus paiešką pagal reikšminius straipsnio pavadinimo „positive youth development“ žodžius.

3 lentelė. Bibliografinio įrašo pavyzdys

Title: Intentional self-regulation and **positive youth development** in early adolescence: Findings from the 4-h study of **positive youth development**.

Authors:

Gestsdóttir, Steinunn, Institute for Applied Research in **Youth Development**, Eliot-Pearson Department of Child **Development**, Tufts University, MA, US, steinunnng@khi.is

Lerner, Richard M., Institute for Applied Research in **Youth Development**, Eliot-Pearson Department of Child **Development**, Tufts University, MA, US

Address: Gestsdóttir, Steinunn, Iceland University of Education, Stakkahlid Reykjavik, Iceland, 105, steinunnng@khi.is

Source: Developmental Psychology, Vol. 43(2), Mar, 2007. pp. 508–521.

Publisher: US: American Psychological Association

ISSN: 0012-1649 (Print) 1939-0599 (Electronic)

Language: English

Keywords: self-regulation; **positive youth development**; selection; optimization; compensation

Abstract:

In this research, the authors examined the **development** of intentional self-regulation in early adolescence, which was operationalized through the use of a measure derived from the model of selection, optimization, and compensation (SOC). This model describes the individual's contributions to mutually influential relations between the person and his or her context.

Through use of data from a longitudinal sample of 5th and 6th graders who were participating in the 4-H Study of **Positive Youth Development** (PYD), structural equation modeling procedure, reliability analyses, and assessments of convergent, divergent, and predictive validity suggested that a global, 9-item form of the SOC measure was a valid index of intentional self-regulation in early adolescence. Scores for this index of SOC were related to indicators of **positive** and **negative development** in predicted directions. The authors discuss the idea that self-regulation is a global process in early adolescence that contributes to PYD. (PsycINFO Database Record (c) 2010 APA, all rights reserved) (from the journal abstract)

Subjects: *[Adolescent Development](#); *[Self Regulation](#); [Models](#)

Classification: Psychosocial & Personality **Development** (2840)

Population:

Human (10)

Male (30)

Female (40)

Location: US

Age Group:

Childhood (birth-12 yrs) (100)

School Age (6-12 yrs) (180)

Tests & Measures:

Selection, Optimization, and Compensation (SOC) Questionnaire

Self-Perception Profile for Children

Peer Support Scale

Eisenberg Sympathy Scale

Center for Epidemiologic Studies Depression Scale

Grant Information: This research was supported, in part, by a grant from the National 4-H Council to Richard M. Lerner.

Methodology: Empirical Study; Quantitative Study

Format Availability: Electronic; Print

Format Covered: Electronic

Publication Type: Journal; Peer Reviewed Journal

Document Type: Journal Article

Publication History: Accepted Date: Nov 20, 2006; Revised Date: Oct 19, 2006; First Submitted Date: Oct 22, 2005

Release Date: 20070312

Copyright: American Psychological Association. 2007.

Digital Object Identifier: 10.1037/0012-1649.43.2.508

PsycINFO AN: 2007-02739-018

Accession Number: dev-43-2-508

Number of Citations in Source: 63

Database: PsycARTICLES

Nors paieškos duomenų bazėse principai iš esmės tie patys, kiekviena duomenų bazė pasižymi tam tikromis savitomis savybėmis. Kai kuriose bazėse paieškos pasirinkimai keli, bet jomis lengva naudotis. Kitose – pasirinkimai sudėtingesni, tačiau jie leidžia atlikti kryptingesnę paiešką. Reikia atkreipti dėmesį, kad kartais net pagrindiniai paieškos principai skiriasi, todėl rekomenduojama pasinaudoti siūloma pagalba (*Help* funkcija). Duomenų bazė gali pateikti rezultatus tik jeigu tinkamai suformuluojama užklausa. Jei užklausa netinkama, norimų rezultatų negaunama.

Duomenų bazė dažniausiai nurodo, kokių krypčių ar sričių turi mokslinių publikacijų (pvz., ekonomikos, finansų, vadybos, politologijos, filosofijos, teisės ir kriminologijos, medicinos, psichologijos ir kt.). Ši informacija gali būti labai vertinga sprendžiant, verta ar ne naudotis šia duomenų baze. Jei ši informacija nepateikiama pačios duomenų bazės aprašyme, kartais ją pateikia duomenų bazės tiekėjas. Pavyzdžiui, APA (Amerikos psichologų asociacija) – *PsycInfo* visatekstės duomenų bazės tiekėja, pateikia žurnalų, indeksuojamų PsycInfo duomenų bazėje, sąrašą, taip pat papildomą informaciją apie PsycInfo duomenų bazės turinį (žr. <http://www.apa.org/pubs/databases/psycinfo/index.aspx>).

Kitas aspektas, sprendžiant, ar duomenų bazė tinkama, yra tai, kokių publikacijų laikotarpį apima ta bazė, t. y. bazė gali neapimti to laikotarpio publikacijų, kurios domina tyrėją. Kai kurios bazės neįtraukia tiek ankstesnių metų leidinių, kiek kitos. Tyrėjams taip pat svarbu, kaip dažnai atnaujinamos, papildomos duomenų bazės, jei jiems svarbu, ar į duomenų bazę įtrauktos naujausios publikacijos.

Dauguma bazių siūlo pasirinkti, naudoti paprastą arba sudėtingesnę (pažangesnį) paieškos būdą. Greita paieška naudinga, jei tyrėjau reikia sužinoti, kiek ta tematika atliekama tyrimų, ir kai tyrėjui nesvarbu, kiek nuorodų jam bus pateikta. Greita paieška naudinga ir tada, kai naudojamas neįprastas, nelabai paplitęs terminas arba pavardė. O pažangus paieškos metodas sudaro sąlygas atlikti tikslesnę paiešką, dažnai naudojant tam tikrus apribojimus (pvz., atrenkant pagal publikacijos metus, atmetant pvz., nesusijusias su socialiniais mokslais publikacijas ir t. t.).

Atlikdamas paiešką, tyrėjas turi įrašyti tam tikrą informaciją į galimus paieškos laukus (pvz., reikšminį žodį, pavardę, tikslų straipsnio pavadinimą ir t. t.). Nurodant ieškomus terminus straipsnio pavadinimo laukelyje, pateikiami tinkamesni rezultatai nei ieškant tokio termino santraukoje. Taip yra todėl, kad jei ieškomas terminas randamas pavadinime, tikėtina, kad straipsnis labiau susijęs su ieškoma tematika nei tada, kai tas žodis paminėtas santraukoje kokiame nors kitame kontekste. Pavyzdžiui, vartojant paieškos laukuose terminą *aggression* ir *aggression in childhood*, bet skirtinguose paieškos laukuose ieškant duomenų bazėje *ScienceDirect* pateikiami tokie rezultatai (žr. 4 lentelę):

4 lentelė. Paieškos pagal reikšminį žodį, taikant skirtingas paieškos parinktis, rezultatų pavyzdys

Paieškos parinktis	Paieškos frazė	
	<i>Aggression</i>	<i>Aggression AND childhood</i>
	Gautų įrašų skaičius	Gautų įrašų skaičius
Visi laukai	71 923	18 903
Pavadinimas, santrauka, reikšminiai žodžiai	9 172	383
Santrauka	7 404	281
Reikšminiai žodžiai	3 407	58
Straipsnio pavadinimas	3 022	54

Papildomai galima pasirinkti, kokio pobūdžio publikacijos ieškoti, pvz., straipsnio žurnale, konferencijų leidinyje ar pan. Taip siaurinant užklausą gaunami tikslesni rezultatai.

Tezaurų žodynas

Tezauras (gr. *Thesaurus* – „lobynas, vertybių saugykla“) – bendrasis arba kurios nors srities žodynas, nurodantis prasminius žodžių ryšius. Pavyzdžiui, vienas ankstyvųjų ir seniausių bei žinomiausių ideografinių žodynų yra tezauras „Rožė“ (angl. „Roget’s Thesaurus“, orig. „Thesaurus of English Words and Phrases“), t. y. angliškų žodžių ir frazių tezauras. Šis žodynas sudarytas iš 6 esminių semantinių kategorijų, kurias hierarchine tvarka sudaro atskiros šakinės subkategorijos. Pavyzdžiui, *Inexistence: inexistence; nonexistence, nonsubsistence; nonentity, nil; negativeness; nullity; nihility, nihilism; tabula rasa, blank; abeyance; absence; no such thing, nonbeing, nothingness, oblivion* ir t. t.

Vadinasi, tezauras yra nuoroda, kurioje išvardyti žodžiai, sugrupuoti kartu pagal jų prasminį panašumą (arba priešingybę). Tai žodyno, kuriame pateikiamas apibūdinimas ir tarimas, priešingybė. Didžiausias žinomas tezauras pasaulyje yra „Historical Thesaurus of the Oxford English Dictionary“ (HTOED), turintis daugiau nei 920 000 įrašų.

Jei duomenų bazėje yra sukurti tezaurai, tyrėjui patartina jais naudotis. Pagrindžiant paiešką duomenų bazėje esančiais tezaurais, gali-

ma lengviau rasti terminus, indeksuotus duomenų bazėje. Tai padeda parinkti susijusius, siauresnius ar platesnius, terminus, taip pat leidžia parinkti ieškomiausius terminus. Terminai, esantys tezaure, gali turėti sąsajas su kitais tezaurais, taigi paieška tampa veiksmingesnė.

Paieškos visatekstėse duomenų bazėse strategijos

Atliekant paiešką, svarbu planingai ieškoti reikiamos informacijos. Be abejo, paprasčiausias būdas yra atsidaryti duomenų bazę, įvesti ieškomą žodį, ir pažiūrėti, kokią informaciją paieškos sistema pateiks. Tyrėjui gali rasti tinkamų rezultatų, bet gali ir nieko nerasti. Gali būti pateikta daugybė – dešimtys tūkstančių – nuorodų arba nepateikta nė vienos. Pateiktosios nuorodos gali būti netinkamos. Gavęs tokį jam netinkamą rezultatą, tyrėjas vėl gali įvesti kokią nors alternatyvų terminą, kuris vėl gali lemti analogiškus, t. y. netinkamus, rezultatus. Šis procesas gali tęstis, kol tyrėjas nutars, kad kažkiek tinkamų nuorodų gavo arba kad toje srityje tyrimų ar publikacijų iš viso nėra.

Toks paieškos būdas yra susijęs su tyrėjo sėkme arba nesėkme, o ne su planinga paieška. Gali atsitikti taip, kad tyrėjas nesuras svarbiausių, esminių, publikacijų. Kita vertus, jam gali būti pateikiama daug nuorodų į tyrimus, kurie nors ir susiję su jį dominančia tematika, bet yra periferiniai ir neapimantys svarbiausių tyrimų ar publikacijų toje srityje.

Paieškos strategijos planavimas. Paieška prasideda nuo reikšminių terminų nustatymo. Tyrėjui nusprendus, kokią problemą nagrinės, apgalvojami žodžiai, svarbiausi terminai (reikšminiai žodžiai), kuriuos tyrėjas naudos informacijos paieškai. Rekomenduojama pradiniuose skaitymo nagrinėjama tema etapuose žymėti reikšmingus žodžius, kuriuos vėliau galima naudoti paieškai ir taip papildyti pagrindines nagrinėjamos tematikos sąvokas. Šie reikšminiai žodžiai ir pagrindinės sąvokos informacijos paieškos procese vartojami įrašant juos laukelyje „reikšminiai žodžiai“.

Pagrindinės sąvokos atspindi darbo pavadinime arba suformuluotame probleminiame klausime ar hipotezėje. Vartojant pagrindines

sąvokas, patariama apsiriboti keliomis (iki keturių) sąvokomis, kitaip paieška tampa pernelyg sudėtinga. Jei paaiškėja, kad sąvokų daugiau, vadinasi, tyrinėjimo sritis nėra aiškiai apibrėžta arba tyrinėjimui pasirinkta per plati sritis.

Tyrėjas gali formuluoti pavadinimą ar hipotezę vartodamas tam tikrus žodžius, tačiau kiti tyrėjai, skelbiantys publikacijas toje srityje, gali vartoti panašius pagal prasmę žodžius, t. y. sinonimus. Jei paieškos metu vartojami sinonimai, paieškos rezultatai išsamesni. Tezaurai palengvina šį procesą.

Atliekant paiešką, skirtingus rezultatus pateikia ir sąvokos ar reikšminio žodžio platumas. Pavyzdžiui, apibūdinant žmogų tinkamos sąvokos yra „žmogus“, „žinduolis“, „stuburinis“. Siauriausia iš jų – „žmogus“, plačiausia – „stuburinis“. Akivaizdu, jog siauresnė sąvoka yra specifiškesnė, tačiau sąvokos platumas ar siaurumas priklauso nuo tyrėjo tikslų. Jei reikia bendresnės informacijos – vartojama platesnė, jei reikia detalesnės – tinkamesnė siauresnė.

Atliekant paiešką, gali būti vartojami susiję terminai. Pavyzdžiui, atliekant paiešką pagal reikšminius žodžius „lyčių lygybė“, susiję žodžiai gali būti diskriminacija, paaukštinimas, moterys ir t. t. Atliekant paiešką anglų kalba, reiktų atkreipti dėmesį, jog kai kurių žodžių rašyba skiriasi. Pavyzdžiui, skiriasi kai kurių žodžių rašyba anglų kalba JAV ar Jungtinėje Karalystėje, pvz., *behavior arba behaviour*. Pateikus užklausą naudojant vieną rašymo variantą, alternatyviai parašyti žodžiai nebus pateikiami. Dar viena problema – daugiskaitos naudojimas. Dauguma duomenų bazių automatiškai neįtraukia daugiskaitos ar vienaskaitos formos kaip papildomos tai, kuri naudojama paieškoje, ir tai ypač aktualu, kai daugiskaitos ir vienaskaitos formos labai skiriasi, pvz., *party / parties* ir pan.

Paieškos metu galima pasitelkti ne tik atskirus žodžius, bet ir frazes. Be abejo, galima ieškoti atskirtų tos frazės žodžių, tačiau jei ta frazė vartojama dažnai, kaip, pavyzdžiui, žodžių junginys „lyčių lygybė“, atliekant paiešką pagal frazę, rezultatai, tikėtina, bus labiau susiję su tyrinėjimais lyčių lygybės srityje, nei atliekant paiešką pagal atskirus žodžius.

Vartojant specifinius terminus, t. y. elgesio ar emocinių sutrikimų santrumpas, pavyzdžiui, ADHD, PTSD, arba konkrečius terminus, pavyzdžiui, psichopatija, paieška pateiks labai konkrečius rezultatus.

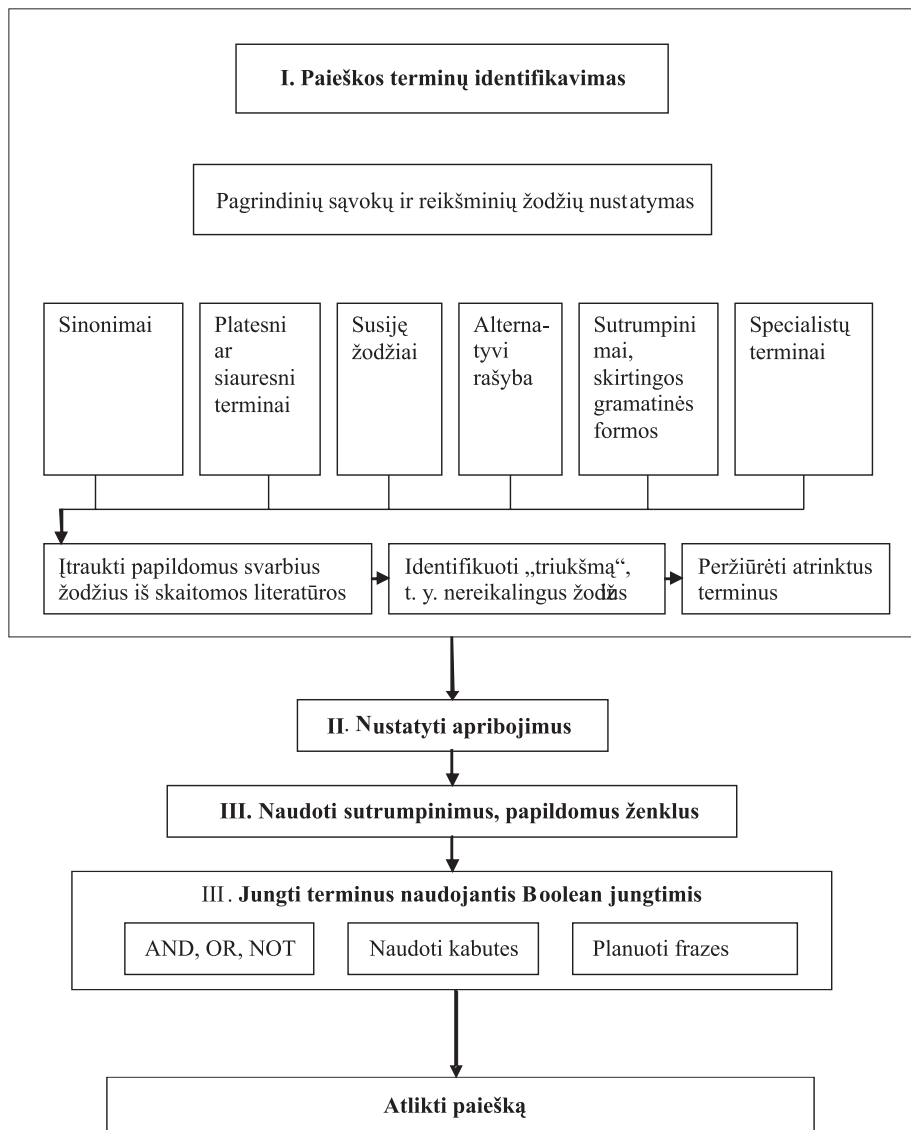
Antras paieškos etapas – paieškos apribojimas, nes sprendžiant, ką reikia surasti, svarbu apibrėžti, kokios informacijos neieškoma. T. y. apribojant, kokią informaciją pateikti, gaunama mažiau rezultatų ir taip išvengiama tyrėjui nereikalingos informacijos srauto. Riboti užklausą galima pagal mokslo sritį, pageidaujamą kalbą, publikacijos metus, pageidaujamą publikacijos pobūdį (straipsnis, knyga, apžvalga ir t. t.).

Atliekant paiešką svarbu vartoti tinkamus trumpinimus ir sutartinius ženklus, pvz., *adolesc** (čia*reiškia, jog bus ieškoma ir *adolescence*, ir *adolescent*). Santraukos ir sutartiniai ženklaai būna aprašyti konkrečioje duomenų bazėje. Pavyzdžiui, gali būti vartojamas „?“, kai reikia alternatyvių žodžio formų, pvz., *neighbo?* (t. y. *neighbor* / *neighbour*), *behavior?* (t. y. *behavior* / *behaviour*) ar pan.

Papildomas galimybes suteikia terminų derinimas (Būlio logika, angl. *Boolean logic*). Anglų matematikas George'as Boole'as sukūrė loginių teiginių pateikimo sistemą, aprašytą 1854 m. išleistoje knygoje „The Laws of Thought“. Šioje sistemoje naudojami trys *Būlio* operatoriai: IR, ARBA, NE (AND, OR, NOT). Visatekstės duomenų bazės sudaro galimybę pasitelkus šiuos operatorius sujungti arba atmesti informaciją. Pavyzdžiui, galima ieškoti „vaikai IR kūdikiai“, „vaikai NE kūdikiai“, „vaikai ARBA kūdikiai“ ir pan. Be to, galima naudotis skliausteliais. Tai padeda dar tiksliau suformuluoti užklausą.

Be abejo, duomenų bazės suteikia daug papildomų galimybių, todėl rekomenduojama atidžiai peržiūrėti konkrečios bazės suteikiamas galimybes.

Apibendrintai paieškos procesą galima pavaizduoti schemiškai (žr. 2 pav.) (adaptuota iš Rumsey, 2004).

2 pav. Veiksmingos paieškos strategijos

Rastų akademinių šaltinių kritiškas įvertinimas

Naudojant veiksmingas paieškos strategijas, randama informacija rūpima tema. Tyrėjui tenka įvertinti, kiek ta informacija yra tinkama pagal turinį. Kitaip tariant, skaitant akademinę literatūrą, pasitelkiamas kritiškas vertinimas: publikacija įvertinama ir palyginama su kitais panašią problematiką nagrinėjančiais tyrimais ar publikacijomis. Tai nereiškia, jog užtenka surasti ir nurodyti pagrindinius straipsnio trūkumus, pagrindinis tikslas – įvertinti, kiek publikacijoje pateikiama informacija susijusi su tyrėjo rengiamu moksliniu darbu. Rekomenduojama ypač daug dėmesio skirti trimis empirinių tyrimų elementams (Rudes-tam and Newton, 2007):

1. Kaip apibrėžta problema? Ar apibrėžimas skiriasi nuo to, kaip jūs konceptualizujete problemą ir su tuo susijusius kintamuosius?
2. Kokios matavimo priemonės buvo panaudotos operacionalizuojant kintamuosius ir lyginant grupių skirtumus arba vertinant intervencijos veiksmingumą?
3. Kokia populiacija buvo tiriama ir kaip ta imtis sudaryta? Ar ta populiacija panaši į tą, kurią žadate tyrinėti? Ar imtis tikimybinė, patogioji, ar yra padaryta kokių klaidų parenkant imtį?

Atsakant į šiuos klausimus gaunama informacija, kiek skaitomoje publikacijoje pateiktas tyrimas tinka jūsų nagrinėjamai tematikai, kokie yra to tyrimo ribotumai. Be to, visada naudinga pagalvoti, kokias išvadas tyrimo autoriai gali padaryti remdamiesi atliktu tyrimu, pavyzdžiui, ar galima teigti priežastinius ryšius, ar galima kalbėti tik apie tai, kad kintamieji koreliuoja tarpusavyje.

Tinkamos literatūros paieška, reikšminiai žodžiai

Pradedant literatūros paiešką, reikia realistiškai įvertinti, kiek literatūros šaltinių reikia darbui parengti. Per mažai mokslinių straipsnių ar knygų, be abejo, gali neleisti parengti tinkamos literatūros išvalgos ar tyrimo plano, tačiau per didelis informacijos srautas gali sutrukdyti darbą pateikti numatytu laiku, o laiko rašto darbui parengti dažniausiai nėra daug. Todėl rekomenduojama (Rosnow and Rosnow, 2012):

1. Pasitarti su darbo vadovu, paprašyti rekomenduoti esminius reikšminius paieškos žodžius. Net jei toje srityje jaučiatės gana tvirtai, vadovo patarimai gali padėti suplanuoti tikslesnę paiešką.
2. Nereikia tikėtis, jog literatūros paieška bus baigta vienu prisėdimu. Paieška yra ilgas ir planingas procesas.
3. Jei norimo šaltinio rasti nepavyksta (pvz., knyga yra dingusi iš fondo arba duomenų bazėse nesiseka rasti prieigos prie straipsnio), negaiškite laiko – ieškokite kitų.
4. Patariama žymėtis, kuriuos šaltinius jau tyrinėjote ir kokius reikšminius žodžius vartojote, kad neatliktumėte tos pačios paieškos keletą kartų.

Klausimai ir užduotys:

1. Nurodykite, kur ieškosite šių šaltinių:
 - Dawson T. L. New tools, new insights: Kohlberg's moral judgement stages revisited // International Journal of Behavioral Development. 2002, vol. 26, p. 154–166.
 - Watson J. B. Psichologija biheavioristo požiūriu. Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija, 2004.
 - Sprinthall N. A., Sprinthall R. C. Educational Psychology: A Developmental Approach (Fifth Edition). New York: McGraw-Hill, 1990.
 - Juodaitytė A. Vaikystės fenomenas: socialinis-edukacinis aspektas: monografija. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2003.

- Domanskaitė-Gota V. Lietuvos ir Danijos paauglių psichologinio traumatizmo ypatumai. Magistro darbas. Vilniaus universitetas, 2000.
 - Duhachek A. Coping: A multidimensional, hierarchical framework of responses to stressful consumption episodes // *Journal of Consumer Research*. 2005, vol. 32, p. 41–53.
 - Williams W. M., Sternberg R. J. How parents can maximize children's cognitive abilities // *Handbook of Parenting* (vol. 5) / M. H. Bornstein (Ed.). Mahwah, NJ, London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, 2002, p. 169–194.
 - Giedraitytė M., Bieliauskaitė R. Psichologinis atsparumas vaikystėje: sampratos problematika // *Psichologija*, 2006, t. 34, p. 7–19.
 - Maslauskaitė A., Stankūnienė V. Šeima abipus sienų. Lietuvos transnacionalinės šeimos genezė, funkcijos, raidos perspektyvos. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas, Tarptautinė migracijos organizacija, 2007.
2. Praktinė užduotis: Pasirinkite duomenų bazę, tinkamą jūsų tyrimo interesams, pažiūrėkite, kokie yra paieškos laukai ir ar pasirinkta duomenų bazė siūlo ar ne pasinaudoti tezaurais. Aprašykite, kokius rezultatus gaunate naudodamiesi tokia galimybe ir be jos.
 3. Palyginkite dviejų pasirinktų straipsnių pavadinimuose esančių sąvokų kiekį ir atlikite paiešką vartodami tas sąvokas visatekstėje duomenų bazėje „PsycInfo“.
 4. Atlikite paiešką visatekstėje duomenų bazėje, vartodami alternatyviai rašomus žodžius „behavior“ ir „behaviour“. Rezultatus palyginkite.
 5. Peržiūrėkite, kokius apribojimus galima nustatyti „PsycInfo“ duomenų bazėje ir atlikite paiešką, naudodami apribojimus arba be jų. Rezultatus palyginkite.

Literatūros šaltinių naudojimas rašto darbe

Komunikacijos principas ir šaltinių naudojimas

Kaip jau išsiaiškinome kalbėdami apie mokslinio teksto paskirtį, mokslinė ir plačiau – akademinė literatūra pirmiausia yra bendravimo tarp mokslininkų bei jų idėjų, teorijų, įžvalgų ir tyrimų komunikavimo priemonė. Galima sakyti, kad gerame moksliniame tekste vyksta komunikacija, tam tikra diskusija tarp skirtingų autorių ir jų idėjų. Viena iš svarbiausių mokslinio teksto autorės ar autoriaus užduočių yra parodyti, kaip skirtingos idėjos, įvairūs autoriai ir jų teorijos yra tarpusavyje susiję, kaip jos paremia, pratęsia, paaiškina ar papildo viena kitą, bei kur tarp jų išryškėja prieštaravimai, skirtumai ir neatitikimai,

Jei teksto autorė ar autorius nori į šią diskusiją įtraukti ir savo mintis ar tyrimų rezultatus, ji / jis turi tekste parodyti, kaip šios idėjos ir tyrimai susiję su kitomis toje mokslo kryptyje išsakytomis mintimis, teorijomis, tyrimų rezultatais. Neįmanoma parašyti mokslinio teksto, nesiremiant anksčiau publikuotais tekštais ir idėjomis. Kad ir kokios originalios ar novatoriškos būtų teksto autorės mintys, akademinio pasaulio dalimi jos taps tik tada, kai bus aišku, kokios tų minčių sąsajos su anksčiau toje srityje išsakytomis idėjomis, teorijomis, pateiktais tyrimų rezultatais. Taigi mokslinis rašymas niekada nėra monologas, kalbėjimasis su pačiu savimi (tai jau būtų kita teksto rūšis), akademinis tekstas visada orientuotas į diskusiją su kitais, į idėjų ir nuomonių sugretinimą ar supriešinimą, į kritišką ir ankstesnių, ir savo siūlomų teiginių refleksiją, idėjų ryšių, jų sekos, sistemos atskleidimą.

Tam, kad vyktų mokslinė diskusija, akademiniam tekste remiamasi kitų autorių mintimis, jos persakomos, analizuojamos, vertina-

mos, naudojamos tekste keliamiems klausimams pagrįsti, teiginiams argumentuoti, paaiškinti. Kadangi rašant akademinį tekstą pateikiama daug kitų autorių minčių, labai svarbu žinoti, kaip tinkamai tai daryti, bei tas žinias taikyti savo rašto darbuose. Nesilaikant tinkamos kitų autorių tekstų naudojimo tvarkos, pažeidžiami pamatiniai akademiniai principai, o tokių pažeidimų pasekmės autoriui gali būti nepataisomos. Taigi šiame skyriuje pateikiame pagrindinius kitų autorių teksto pateikimo savo darbuose principus bei techninius ypatumus.

Akademine etika ir principingumas

Akademine etika yra vertybiniai ir elgesio principai, kurių susitariama laikytis universitete ar kitoje akademinėje įstaigoje. Paprastai šie principai išdėstomi Etikos kodekse, kurį turi patvirtinę daugelis universitetų. Etikos kodeksuose įtvirtinamos pagrindinės akademinės vertybės: sąžiningumas, pasitikėjimas, teisingumas, pagarba ir atsakomybė, taip pat numatoma, kokie konkretūs veiksmai yra netoleruojami universitete. Nemažai dėmesio Etikos kodekse skiriama rašto darbų rengimo principams, taip pat kitų autorių minčių naudojimo studentų rašto darbuose principams. Taigi Etikos kodekso numatyti principai galioja ir naudojant įvairius literatūros šaltinius savo tekstuose.

5 lentelėje pateikiami su rašto darbais bei kitais studentų atsiskaitymais susiję etikos nuostatai, kurių nesilaikymas Mykolo Romerio universitete (MRU) vertinamas kaip šiurkščiausias pažeidimas ir užtraukia griežtas pasekmes pažeidėjui. Pasekmes numato universiteto Studijų tvarka. Konkrečiai MRU studijų tvarkoje numatyta: „Už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą, nusirašinėjimą, plagijavimą ar bet kurios kitos formos akademinį nesąžiningumą, susijusį su studijų rezultatų vertinimu, studentas šalinamas iš Universiteto kaip už šiurkščiausią akademinės etikos pažeidimą“ (Mykolo Romerio universiteto studijų tvarka, 2011, p. 12). Studijų tvarka kartu įpareigoja dėstytojus būti principingus ir atitinkamai reaguoti į galimus Etikos kodekso ar Studijų tvarkos pažeidimus.

Plagiato samprata

Vienas šiurkščiausių akademinės etikos pažeidimų yra plagiatas. Neplagijavimo principas galioja kiekvienam akademinės bendruomenės nariui, nuo studentų iki mokslininkų. Nors plagiato sąvoka plačiai vartojama ir už universiteto bei mokslo pasaulio ribų, svarbu gerai žinoti, kas būtent akademiniam kontekste laikoma plagiatu, su kokiomis jo formomis čia galima susidurti.

Plagiatas akademinėje aplinkoje apibrėžiamas kaip kitų autorių žodžių ar idėjų pateikimas kaip savų (APA, 2010). Plagiatu laikomi atvejai, kai tekste nenurodoma informacija apie naudotus šaltinius arba tai daroma netinkamai, nesilaikant metodinių citavimo ir perfrazavimo nurodymų. Kaip ir daugelio teisės pažeidimų atveju, plagiatoriaus intencija nesvarbi, kad jo veikla būtų pripažinta pažeidimu. Ir tyčia, sąmoningai apgalvoti veiksmai, ir dėl nežinojimo ar neišmanymo atsiradę šaltinių naudojimo pažeidimai laikomi plagiatu ir turi tokias pačias pasekmes.

Šiandien plagiato samprata atsiduria gana prieštaringame kontekste. Nuolat tobulėjančios skaitmeninės technologijos ir interneto ryšys leidžia lengvai susirasti ir kopijuoti, redaguoti, perrašyti kitų autorių tekstus. Be to, internete pateikiama informacija dažnai iš viso neturi aiškos autorystės, yra kuriama įvairių elektroninių bendruomenių (pvz., Vikipedijos). Kita vertus, autorystė šiuolaikinėje visuomenėje yra saugoma įstatymais, tekstai, kaip ir kiti autoriai kūriniai, gali būti naudojami kitų asmenų ar institucijų tik su autorių leidimu. Esant tokiai padėčiai, kai daugybė tekstų lengvai prieinami kopijuoti, o autorystės sąvoka ne visada aiški, reikia ypač gerai išmanyti, kokia tvarka ir kokiais būdais galima legaliai, nepažeidžiant įstatymų ir akademinės aplinkos taisyklių, naudoti kitų autorių sukurtų šaltinių mintis ir idėjas.

5 lentelė. Su rašto darbais bei kitais studentų atsiskaitymais susiję etikos principai

Mykolo Romerio universiteto etikos kodekso (2007) IV. straipsnis „Studijuojančiųjų bendrosios etikos normos“

7. Pripažindami tiesą, žinojimą ir supratimą aukščiausiomis studijų vertybėmis, tikėdamiesi pasitikėjimo ir teisingo savo laimėjimų įvertinimo, studijuojantieji, šių nuostatų nesilaikymą suprasdami kaip šurkščiausius akademinės etikos pažeidimus, įsipareigoja:
 - 7.1. nesukčiauti atsiskaitydami už kursą arba jo dalį – kolokviumų, įskaitų, egzaminų ir kitų atsiskaitymų metu:
 - 7.1.1. nenusirašinėti nuo kitų studijuojančiųjų, taip pat nesinaudoti „paruoštukėmis“ arba kitokiomis neleistinomis priemonėmis;
 - 7.1.2. atsiskaitydami pateikti tik savo darbą, nesinaudoti kitų studijuojančiųjų darbais arba jų rezultatais;
 - 7.1.3. atsiskaitydami už kelis kursus, nepateikti tų pačių rašto darbų;
 - 7.1.4. neatsiskaitinėti už kitus asmenis.
 - 7.2. neklastoti:
 - 7.2.1. netaisyti rašto darbo įvertinimo balo siekdami gauti aukštesnį balą;
 - 7.2.2. nepadirbinėti dėstytojų parašų, pažymių ir dokumentų;
 - 7.2.3. nepadirbinėti akademinį užduočių (laboratorinių, kursinių ir kitų darbų), nekeisti jų duomenų arba rezultatų.
 - 7.3. nekyšininkauti – nesiliyti ir neteikti atlygio už akademinės ir kitas paslaugas (asmeniškai arba su kitais asmenimis);
 - 7.4. neplagijuoti:
 - 7.4.1. svetimą tekstą pateikti su citavimo ženklais – kabutėmis arba kitokio pobūdžio išskyrimu iš viso teksto ir nurodyti tikslų šaltinį;
 - 7.4.2. perpasakodami arba cituodami svetimą idėją, nurodyti tikslų šaltinį.
 - 7.5. nepasakinėti ir neleisti kitiems studijuojantiems nusirašyti savo darbo;
 - 7.6. nesuteikti pagalbos kitiems asmenims, atliekantiems nesąžiningą akademinį veiksmą: plagijuojantiems, sukčiaujantiems arba padirbinėjantiems;
 - 7.7. Universiteto mokslinę ir kompiuterinę įrangą, biblioteką ir medžiaginius išteklius naudoti atsakingai ir pagal paskirtį;
 - 7.8. gerbti Universiteto bendruomenės narius ir kitus darbuotojus.

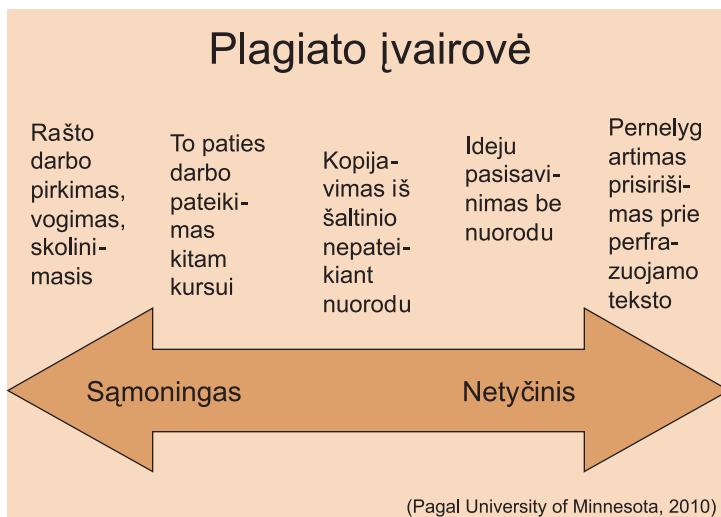
Šiais informacinių technologijų ir interneto laikais nesunku ne tik kopijuoti, bet ir nustatyti plagijavimo faktą net paprastomis priemonėmis. Dažnai užtenka įrašyti kelis vertinamo darbo sakinius į gerą internetinę paieškos sistemą ir, jei sakiniai perrašyti iš kitur, akimirksniu randamas šaltinis, iš kurio tie sakiniai buvo paimti. Be to, pats tekstas, jo stiliaus kaita, sakinių struktūros neatitikimai, staigiai pasikeitęs žodynas išduoda darbe esant perrašytą arba pažodžiui išverstą kitų autorių minčių. Tai, kad rašto darbą pateikęs asmuo negali paaiškinti tekste iš-

dėstyto minčių, nežino nurodytų šaltinių turinio ar nesupranta atliktos analizės, taip pat rodo, jog darbas atliktas nesavarankiškai.

Rebecca M. Howard (1995) nurodo kelias priežastis, dėl kurių studentų darbuose kyla plagiato problema:

1. Nesąžiningumas. Tai atvejai, kai studentas sąmoningai bando apgauti vertinantį dėstytoją ar komisiją pateikdamas kieno nors kito rašytą darbą arba jo dalis kaip savo. Mėginant sukčiauti tas pats darbas gali būti pateikiamas atsiskaityti daugiau nei vieną kartą. Dažniausiai toks tyčinis nesąžiningumas yra laikomas vienintele plagiato forma, tačiau tai neteisingas įsitikinimas. Ne rečiau, o gal net kur kas dažniau paplitusios netyčinės plagiato formos. R. Howard (1995) teigimu, jos atsiranda ne dėl studentų nesąžiningumo, o dėl kitų priežasčių.
2. Neišmanymas. Dalis plagijavimo atvejų galimi dėl žinių stokos. Jeigu studentas neturi pakankamai žinių, kaip naudoti kitų autorių mintis savo tekste, jis gali ne perfrazuoti, o kopijuoti ar pažodžiui versti kitų šaltinių tekstą be tinkamų nuorodų, citavimo ženklų. Dėl nežinojimo gali būti pasisavinamos idėjos nenurodant, kokiais autoriais ir šaltiniais darbe remiamasi. Ypač dažnai studentai šaltinio tekstą bando perfrazuoti, tačiau pernelyg prisiriša prie originalo ir rezultatas vis tiek yra plagiatas.
3. Skaitomo teksto nesupratimas. Dar viena dalies plagiato atvejų priežastis – skaitoma akademinė literatūra ir tyrinėjama tema nesuprantama. Nesuprasdami skaitomo teksto, studentai negali persakyti jame pateiktų minčių savais žodžiais, nes tai įmanoma tik suprantant, kas parašyta. Užuoat dar kartą skaitęs ir gilinęsis į tekstą bei ieškojęs jį paaiškinančių šaltinių ir galiausiai perpratus tekste pateiktas mintis, dažnas imasi kompiliacijos, t. y. teksto gabalus ar frazes bando jungti savo darbe pakeisdamas žodžius, jungtukus arba sakinio struktūrą. Toks kompiliavimas galbūt ir gali padėti greičiau įvaldyti tam tikros studijų srities žodyną, bet jei tokia kompiliacija pateikiama atsiskaityti kaip rašto darbas, įvertinama bus neigiamai, nes tai taip pat yra plagiatas.

3 paveiksle vaizduojama plagiato formų įvairovė – nuo tyčinio, sąmoningo veiksmo iki plagiato dėl šaltinių nuorodų neišmanymo bei naudojamo teksto nesupratimo.

3 pav. Plagiato samprata ir formų įvairovė

Kaip išvengti plagiato? Remiantis anksčiau pateiktu plagiato apibrėžimu galima suformuluoti pagrindinius principus, kaip jo išvengti rašto darbuose. Šie principai apima ir žinias, ir nuostatas, ir įgūdžius, kuriuos studentai turėtų įgyti kuo anksčiau studijų procese.

1. Gerai žinoti universiteto Etikos kodeksą bei Studijų tvarką ir laikytis juose numatytų normų (žr. 5 lentelę).
2. Suprasti, kurie veiksmai laikomi plagiatu ir kokios yra tyčinio ir netyčinio plagiato priežastys bei formos.
3. Mokėti perfrazuoti, t. y. savais žodžiais persakyti kitų autorių mintis.
4. Žinoti, kaip pateikiamos nuorodos tekste perfrazuojant kitus šaltinius.
5. Žinoti, kaip cituojama akademiniam tekste.
6. Rašant darbą siekti, kad būtų aišku, kam priklauso kiekviena mintis tekste.

Nuorodos

Pagrindinis principas, kurio laikantis rašomi akademiniai tekstai, yra toks: skaitant darbą **turi nekilti abejonių, kam priklauso kiekviena mintis tekste** – pačiai autorei (-iui) ar kam nors kitam. Kaip žinoma, mintis tekste gali būti nusakyta vienu sakiniu, tačiau gali būti ir kitaip. Dažnai mintį plėtojame per visą pastraipą, o kartais viename sakinyje gali būti pateikiamos kelios susijusios mintys, idėjos, faktai ar argumentai. Taigi dedant nuorodas tekste vadovautis reikia būtent tuo, kur prasideda ir baigiasi mintis, o ne sakinyje ar pastraipa. Dėti nuorodas pastraipos pabaigoje yra ydinga praktika ir plagiatas, nes dažnai pastraipoje pateikiama ne viena kitų autorių mintis.

Taigi jei idėja priklauso kitiems autoriams, ją savo tekste pažymime nuoroda į šaltinį, iš kurio tą idėją sužinojome. Jei idėjos, tezės ar argumentai nepriskiriami kitam autoriui, t. y. tekste pateikiami be nuorodos, jos suprantamos kaip originalios to teksto autoriaus (-ės) mintys. Taigi savo minčių tekste nuorodomis nežymime – tai skaitytojams leidžia atpažinti, kurios mintys yra pačių autorių. Tačiau jei tai neatitinka tikrovės ir nuoroda nepažymėtos mintys priklauso kam nors kitam, autorius ar autorė gali būti apkaltinti plagiatu ir nubausti.

Parodyti, kad mintys, idėjos ar teiginiai priklauso ne autoriui (-ei), o kitiems, naudojamos nuorodos į šaltinius. Nuorodos ir žymėjimas šiek tiek skiriasi – tai priklauso nuo to, ar kitų autorių mintys cituojamos, ar perfrazuojamos. Nuorodų pateikimo forma gali šiek tiek skirtis ir dėl skirtingų redagavimo stilių. Nepaisant nedidelių skirtumų, pateikiant nuorodas į naudotą literatūrą tekste turi būti laikomasi autoriaus ir datos metodo, t. y. prie perfrazuojamos ar cituojamos minties nurodoma autorės (-iaus) pavardė bei publikacijos data.

Studentai dažnai vengia naudoti daug nuorodų tekste, manydami, kad dėl to jų darbas nebus laikomas originaliu, jame nebus matoma teksto autoriaus minčių, atrodys, kad studentas nieko savo ir nesugalvojo, tik persakė kitų autorių mintis. Tai klaidingas įsitikinimas. Kaip jau minėta, akademinis tekstas visada turi remtis kitais autoriais ir šaltiniais. Geriausiuose mokslo žurnaluose spausdinamuose straipsniuose svarbius teiginius žymi gausybė nuorodų, dažnai po kelias ar net keliolika. Nuorodų gausa nepadaro šių tekstų nemoksiškų ar neoriginalių, atvirkščiai, sąsajos su ankstesne

literatūra ir tinkamos nuorodos į ją tik rodo autorių meistriškumą ir profesionalumą. Nuorodos į naudotą literatūrą studento darbe reiškia, kad autorius skaitė ankstesnių autorių darbus ir moka teisingai naudoti kitų autorių mintis, todėl rašant darbus reikia vengti plagiato, o ne nuorodų į šaltinius.

Citavimas

Cituojama tada, kai kitų autorių mintį norima perteikti pažodžiui. Moksliniuose tekstuose, bent jau socialinių mokslų srityje, citatų pateikiama labai mažai, laikomasi principo cituoti tik tada, kai tai būtina. Kitais atvejais perfrazuojama.

Kai būtina, cituoti kitų autorių mintis iš originalo reikia tiksliai, paliekant tuos pačius skyrybos ženklus. Cituojami žodžiai rašomi kabutėse, o po jų pateikiamoje nuorodoje įrašoma autoriaus pavardė originalo kalba, publikacijos metai bei šaltinio puslapis, iš kurio cituojama, numeris. Visa nuorodos informacija gali būti pateikiama skliausteliuose arba autoriaus vardo inicialai ir pavardė nurodoma tekste, o skliausteliuose įrašomi tik publikacijos metai ir puslapis. Nuorodoje minima publikacija iš karto įtraukiama į naudotų šaltinių sąrašą.

Pavyzdžiai:

1. Dauguma tyrėjų pripažįsta tokį plačiai naudojamą patyčių apibrėžimą: „Iš asmens yra tyčiojamas, kai jis ar ji susiduria su į save nukreiptais negatyviais kito asmens ar asmenų veiksmais, kurie kartojasi ir tęsiasi kurį laiką“ (Olweus, 1994, p. 98).
2. Dauguma tyrėjų remiasi D. Olweus (1994, p. 98) pasiūlytu klasiškiniu patyčių apibrėžimu: „Iš asmens yra tyčiojamas, kai jis ar ji susiduria su į save nukreiptais negatyviais kito asmens ar asmenų veiksmais, kurie kartojasi ir tęsiasi kurį laiką“.

Perfrazavimas¹

Perfrazavimas yra kito autoriaus minčių persakymas savais žodžiais. Perfrazuojame visada, kai norime perteikti kito autoriaus mintį,

¹ Šiame poskyryje pateikiamos nuorodos į šaltinius yra naudojamos tik kaip techniniai pavyzdžiai, į šio leidinio literatūros sąrašą nurodyti šaltiniai neįtraukti.

tiksliu – minties esmę, ir pažodinė citata nereikalinga. Perfrazavimas yra labiausiai paplitęs būdas naudoti ir remtis kitų autorių mintimis savo tekste. Moksliniuose straipsniuose, knygose, net vadovėliuose gausu perfrazuotų minčių ir nuorodų į perfrazuojamus šaltinius, nes, kaip jau minėjome, rašydami nuolat diskutuojame su ankstesnių tos srities autorių idėjomis, argumentais, tyrimų rezultatais. Taigi perfrazavimas yra vienas pagrindinių akademinio rašymo instrumentų, jį reikia ypač gerai įvaldyti.

Perfrazuojama mintis pažymima nuoroda, kurioje įrašoma autoriaus pavardė originalo kalba ir publikacijos metai. Visa reikiama informacija gali būti pateikta skliausteliuose arba autoriaus vardo inicialai ir pavardė minima tekste, o publikacijos metai nurodomi skliausteliuose.

Pavyzdžiai:

1. Asmenybės savybės, siejamos su intensyvesniu žiniasklaidos vartojimu bei žemesniu pilietiniu aktyvumu, yra pesimistinė pasaulėžiūra (Romer et al., 2009) ir nepasitenkinimas gyvenimu (Uslaner, 1998).
2. Vienas pirmųjų žiniasklaidos ir pilietiškumo tyrinėtojų R. D. Putnamas (1995) pilietinio aktyvumo mažėjimą Jungtinėse Valstijose aiškino neigiamu televizijos poveikiu.

Dažni tokie atvejai, kai vienų ar kitų autorių mintys pateikiamos ne tiesiogiai jų pačių, o kitų autorių tekstuose (t. y. antriniuose šaltiniuose). Tokiais atvejais, jei norima šiomis mintimis remtis savo darbe, reikia pagal nuorodas susirasti ir skaityti tuos šaltinius, kur minėta mintis pateikiama pačių jos autorių (t. y. naudoti pirminį šaltinį). Taip galėsime patikslinti, ką iš tiesų rašė mums aktualūs autoriai, matysime jų minčių kontekstą, paaiškinimus, taigi ir pačią mintį galėsime geriau suprasti bei perteikti. Jei gauti originalaus šaltinio neįmanoma, galima perfrazuoti iš antrinio šaltinio – t. y. remtis tuo šaltiniu, kuris persako mums aktualaus autoriaus mintis savais žodžiais. Žinoma, tokiu atveju nukenčia tikslumas, todėl norint pateikti kieno nors mintį visada geriau remtis pirminiais, o ne antriniais šaltiniais. Jei perfrazuoti iš antrinio šaltinio būtina, privaloma nurodyti, jog pasinaudota antriniu šaltiniu.

Pavyzdys:

- ☐ Žinoma, kad žemo statuso moksleiviams mažai padeda klasės draugai, taip pat, anot J. Campbello (1991; cit. pagal Žukauskienė, 1998), jie sulaukia mažiau paramos ir iš mokytojų.

Tokiu atveju į literatūros sąrašą įtraukiamas tik antrinis šaltinis, t. y. tas tekstas, kurį autorius ar autorė tiesiogiai skaitė. Tekstų ir autorių, kurių tiesiogiai autorius neskaitė ir apie juos sužinojo tik iš antrinio šaltinio, įtraukti į sudaromą literatūros sąrašą negalima.

Kai autorių yra trys arba daugiau, pateikiant nuorodą, nurodoma tik pirmo autoriaus pavardė ir priduriama „ir kt.“ originalo kalba (pvz., Malinauskienė ir kt., 2009). Jeigu šaltinis neturi autoriaus, pateikiant nuorodą minimas tik organizacijos arba šaltinio pavadinimas ir metai (pvz., Psichologijos žodynas, 1993). Jei tekste minimi autoriai, kurių pavardės yra vienodos, būtina pateikti jų inicialus. Pateikiant nuorodą į kelių autorių skirtingus šaltinius, autorių pavardės ir metai skiriami kabliataškiu (pvz., Šukys, 2005; Želvienė, 2008). To paties autoriaus skirtingas publikacijas, išleistas tais pačiais metais, reikėtų atskirti pridėdamomis raidėmis a, b, c ir t. t. po publikacijos metų (pvz., Vilimaitė, 2008 a, 2008 b).

Klausimai ir užduotys:

1. Perskaitykite teksto citatą ir dviejų studentų šios citatos perfravimą. Įvertinkite, ar tinkamai studentai perfravavo.

Originalus tekstas (Kairys, 2008, p. 71):

Asmenybės psichologija – viena pagrindinių ir kartu viena sudėtingiausių psichologijos tyrimo sričių. Viena pagrindinių, nes būtent šioje psichologijos srityje kuriamos žmogaus elgesio ypatumus aiškinančios teorijos, metodologiškai pagrindžiančios kitų psichologijos sričių tyrimus; viena sudėtingiausių – nes ir šiandien, praėjus daugiau kaip šimtmečiui nuo pirmųjų asmenybės teorijų pasirodymo, esame priversti konstatuoti, kad iki šiol asmenybės tyrėjams taip ir nepavyko sukurti tos vienintelės teorijos, leisiančios iš vienujų teorinių pozicijų visapusiškai paaiškinti įvairius žmogaus elgesio aspektus.

1 studento darbas

Asmenybės psichologija laikoma viena pagrindinių psichologijos mokslo sričių, nes joje kuriamos žmogaus elgesio ypatumus aiškinančios teorijos, pagrindžiančios kitų psichologijos sričių tyrimus. Iš kitos pusės, asmenybės psichologija taip pat yra labai sudėtinga. Nors jau praėjo daugiau kaip šimtas metų nuo pirmųjų asmenybės teorijų pasirodymo ir daug žinomų psichologijos mokslininkų dirbo šioje srityje, vis dar niekam nepavyko sukurti vienos visapusiškos asmenybės teorijos, kuri galėtų paaiškinti įvairius žmogaus elgesio aspektus.

2 studento darbas

Viena pagrindinių ir sudėtingiausių sričių psichologijos moksle yra asmenybės psichologija. Asmenybės teorijos svarbios todėl, kad jos aiškina žmogaus elgesį bei metodologiškai pagrindžia kitų psichologijos sričių tyrimus. Tačiau asmenybę tyrinėti labai sudėtinga. Tai įrodo faktas, jog net praėjus daugiau kaip šimtui metų nuo pirmųjų asmenybės teorijų pasirodymo vis dar niekam nepavyko sukurti vienos asmenybės teorijos, kuri galėtų visapusiškai paaiškinti įvairių žmogaus elgesį (Kairys, 2008).

2. Patys perfrazuokite pateiktą citatą laikydamiesi neplagiavimo ir šaltinių nurodymo principų.
3. Aptarkite, kodėl moksliniuose tyrimuose daug dažniau kitų autorių mintys perfrazuojamos nei cituojamos.
4. Perskaitykite teksto citatą ir trijų studentų šios citatos perfrazavimą. Pasakykite, kurios iš studentų laikėsi perfrazavimo iš antrinio šaltinio reikalavimų. Aptarkite tinkamo perfrazavimo variantus pateiktame pavyzdyje – kuo jie skiriasi, kada tinkamiausi naudoti.

Originalus tekstas (Giedraitytė ir Bieliauskaitė, 2006, p. 7–8):

Psichologinio atsparumo tema jau keletą dešimtmečių domina tyrėjus. Apie psichologinį atsparumą kalbame, kai rizikos sąlygomis, įprastai lemiančiomis psichopatologiją, vaikas funkcionuoja gerai ar net geriau nei vidutiniškai. (...). Atsparumo samprata bėgant laikui keitėsi. Iš pradžių manyta, jog kai kurie vaikai yra „nepažeidžiami“ (Anthony, 1987): jiems būdingos tam tikros vidinės savybės, kurias ir siekta nustatyti. Tę-

siant tyrimus pastebėta, kad sėkmingam prisitaikymui rizikos sąlygomis svarbūs ne tik vidiniai, bet ir išoriniai dalykai. Galiausiai nusistovėjo apsaugančių veiksnių skirstymas į tris grupes: vaiko vidinius, šeimos aplinkos bei bendruomenės veiksnius (Werner, 1995). Technologijos pažanga vėliau leido į atsparumo tyrimus įtraukti ir biologinius kintamuosius (Curtis and Cicchetti, 2003).

1 studentės darbas

Psichologinis atsparumas suprantamas kaip nepalankiomis sąlygomis pasireiškiantis geras vaiko prisitaikymas, siejamas su individualiais, aplinkos ir biologiniais veiksniais (Giedraitytė ir Bieliauskaitė, 2006). Visų pirma, svarbios tam tikros vidinės vaiko savybės, dėl kurių kai kurie vaikai yra atsparesni nei jų bendraamžiai (Anthony, 1987). Taip pat reikšminga šeimos aplinka ir platesnės socialinės aplinkos veiksniai (Werner, 1995). Tyrinėjama ir biologinių veiksnių įtaka psichologiniam atsparumui (Curtis and Cicchetti, 2003).

2 studentės darbas

Psichologinis atsparumas suprantamas kaip nepalankiomis sąlygomis pasireiškiantis geras vaiko prisitaikymas, siejamas su individualiais, aplinkos ir biologiniais veiksniais (Giedraitytė ir Bieliauskaitė, 2006). Visų pirma, svarbios tam tikros vidinės vaiko savybės, dėl kurių kai kurie vaikai yra atsparesni nei jų bendraamžiai (Anthony, 1987; cit. pagal Giedraitytė ir Bieliauskaitė, 2006). Taip pat reikšminga šeimos aplinka ir platesnės socialinės aplinkos veiksniai (Werner, 1995; cit. pagal Giedraitytė ir Bieliauskaitė, 2006). Tyrinėjama ir biologinių veiksnių įtaka psichologiniam atsparumui (Curtis and Cicchetti, 2003; cit. pagal Giedraitytė ir Bieliauskaitė, 2006).

3 studentės darbas

Psichologinis atsparumas suprantamas kaip geras vaiko prisitaikymas esant nepalankioms sąlygoms, padidinančioms psichikos sutrikimų tikimybę (Giedraitytė ir Bieliauskaitė, 2006). Apžvelgusios ankstesnius atsparumo tyrimus, M. Giedraitytė ir R. Bieliauskaitė (2006) teigia, jog atsparumas siejamas ir su vidinėmis vaiko savybėmis, ir su jo artimos aplinkos ypatumais, taip pat su biologiniais veiksniais.

Literatūros apžvalga

Literatūros apžvalgos samprata ir paskirtis

Literatūros apžvalga yra tekstas, analizuojantis, įvertinantis ir apibendrinantis tam tikrą mokslinę problemą nagrinėjančius mokslinius darbus. Rengiant literatūros apžvalgą surenkama tai, ką ankstesni tyrėjai ir autoriai yra parašę apie nagrinėjamą problemą, ir ši medžiaga sistemingai ir kryptingai analizuojama, siekiant pateikti apibendrinančias išvadas konkrečiu klausimu, įvertinti esamą tyrimų padėtį tam tikroje mokslinių tyrinėjimų srityje.

Taigi labai bendrai literatūros apžvalga yra mokslinę literatūrą analizuojantis tekstas, kurio formatas priklauso nuo to, kokiomis aplinkybėmis jis rašomas. Vienais atvejais literatūros apžvalga gali būti rašoma kaip atskiras, baigtinis mokslinis tekstas. Kitais atvejais literatūros apžvalga pateikiama kaip įvadinė empirinio tyrimo aprašymo, t. y. empirinio mokslinio darbo, dalis. Abiem atvejais esminiai literatūros apžvalgos principai yra tie patys, tačiau autoriaus tikslai šiek tiek kitokie. Juos aptarsime toliau šiame skyriuje.

Kita vertus, literatūros apžvalga gali būti suprantama ir kaip vienas iš mokslinių tyrimų metodų. Tai nėra empirinis metodas, kai siekiama tiesiogiai surinkti duomenis iš pasirinktos imties ir generalizuoti populiacijai. Literatūros apžvalga yra teorinis tyrimo metodas, kai nagrinėjami jau aprašyti tyrimai, jų rezultatai, išvados, teoriniai aspektai. Kaip tyrimo metodas literatūros apžvalga įvairiais būdais prisideda prie mokslinių teorijų ir tyrimų raidos (Baumeister and Leary, 1997):

- prisideda prie mokslinių hipotezių patvirtinimo arba atmetimo;
- padeda plėtoti teoriją;
- kelia naujus mokslinių tyrimų klausimus;
- nukreipia ateities tyrimus tam tikra linkme, pateikia rekomendacijas tyrėjams.

Kaip teigia R. F. Baumeisteris ir M. R. Leary (1997), literatūros apžvalga kaip tyrimo metodas ne tik papildo empirinių tyrimo metodų teikiamas galimybes, bet netgi turi tam tikrų pranašumų, palyginti su empiriniais metodais. Pasak minėtų autorių, pirmiausia literatūros apžvalga pagrįsta ne vieno, o daugelio tyrimų duomenimis. Pavienis empirinis tyrimas visada yra daugiau ar mažiau metodologiškai apribotas, turi tam tikrą kultūrinį ir geografinį kontekstą, kuriame jo rezultatai prasmingiausi, o literatūros apžvalgos autorė ar autorius siekia įvertinti kuo didesnę tam tikru klausimu atliktų tyrimų lauką ir padaryti išvadas, kurios būtų pagrįstos tų visų tyrimų analize.

Antra, literatūros apžvalgoje galima nagrinėti tyrimus, kurių metu taikyti skirtingi tyrimo metodai gvildenant tą patį klausimą, o tai suteikia galimybę pasinaudoti metodų konvergencijos teikiamais pranašumais (Baumeister and Leary, 1997). Kaip žinoma, visi empiriniai tyrimo metodai turi pranašumų ir trūkumų ir šia prasme jie papildo vienas kitą, nes vieno metodo trūkumą galima kompensuoti kito metodo pranašumais. Tačiau atskiras tyrėjas, atlikdamas tyrimą, paprastai gali taikyti tik vieną metodą ir aprašyti jį savo moksliniame darbe. Kadangi kiekvienas atskiras metodas gali atsakyti tik į tam tikrą tiriamo klausimo dalį, išnagrinėti mokslinę problemą vienu aspektu, tai tyrėjo išvadas visada apriboja taikomo metodo trūkumai. O tą pačią problemą nagrinėjant skirtingais tyrimo metodais atsiranda galimybė pažvelgti į problemą įvairiapusiškai, apibendrinti įvairiais tyrimo metodais gautus rezultatus, įvertinti skirtingais metodais gautų išvadų sutapimo laipsnį. Būtent tokią galimybę ir teikia literatūros apžvalgos metodas.

Dar vienas pranašumas, kuriuo gali pasinaudoti literatūros apžvalgos autorė ar autorius, yra tas, kad kiekvienu atveju, net jei apžvelgti tyrimai nepatvirtina keliamos hipotezės arba yra nepakankami, kad būtų įmanoma atsakyti į keliamą klausimą, ta išvada vis tiek yra įdomi ir bus laikoma svarbia (Baumeister and Leary, 1997). Empiriniai tyrimai, kuriais keliamą hipotezę niekaip nepatvirtinama, dažnai nuvertinami, abejojama jų verte. Tokius empirinius tyrimus ir jų išvadas sunkiau publikuoti, daugelis jų lieka tyrėjų asmeniniuose archyvuose ir nepatenka į žurnalus ar kitus leidinius, todėl tyrėjai jaučia tam tikrą spaudimą pateikti keltas hipotezes patvirtinančius rezultatus. Mokslininkai daug diskutuoja, kiek galėtų būti tokių tyrimų, kurie dėl minėtos priežasties

niekada nebūna skelbiami, bei kiek tokia tendencija iškreipia vienos ar kitos mokslo srities tyrimų lauką ir raidą. Vis dėlto, kaip pažymi R. F. Baumeisteris ir M. R. Leary (1997), literatūros apžvalgoms tokia nerąšyta „atrankos“ sąlyga netaikoma, tinkamai atliktos apžvalgos sulaukia susidomėjimo, nesvarbu, kokia išvada padaryta dėl keliamos hipotezės, t. y. ar ją ankstesni tyrimai patvirtina, ar ne.

Taigi literatūros apžvalga yra svarbus mokslo raidai tyrimo metodas. Jos paskirtis, kaip minėta, gali šiek tiek skirtis – tai priklauso nuo to, kokiomis aplinkybėmis ji rašoma, tačiau apibendrintai literatūros apžvalgos esmę galima įvardyti taip: organizuodama, lygindama, integruodama ir vertindama ankstesnę tam tikros srities literatūrą, apžvalgos autorė ar autorius įvertina esamą padėtį sprendžiant tam tikrą mokslinę problemą. Pasirengimas rašyti literatūros apžvalgą ir jos rašymas susideda iš šių pagrindinių etapų:

- mokslinės problemos (klausimo) įvardijimas;
- tyrimų, nagrinėjančių tą problemą (klausimą), nustatymas, paieška, skaitymas;
- sąsajų ir bendrumų bei prieštaravimų ir nesutapimų nagrinėjamoju klausimu nustatymas apžvelgiamoje literatūroje;
- trūkstamos informacijos aptariamoju klausimu įvardijimas;
- apžvelgoje literatūroje rasto atsakymo į darbo klausimą suformulavimas;
- pasiūlymai, ko reikėtų imtis ateityje sprendžiant tą mokslinę problemą.

Literatūros analizės tikslai gali būti skirtingi – tai priklauso nuo to, koks klausimas nagrinėjamas, bei nuo tyrėjų sumanymo ir meistriškumo. Tie tikslai skiriasi pagal sudėtingumo ir naujumo, pateikiamų išvadų originalumo laipsnį (Baumeister and Leary, 1997).

1. Pats sudėtingiausias ir ambicingiausias, daugiausia mokslinės kompetencijos reikalaujantis literatūros apžvalgos tikslas – plėtoti teoriją. Apžvalgos autoriai siekia pasiūlyti naują konceptualizaciją arba teorinį aiškinimą, pagrįsdami jį esama tos srities moksline literatūra. Tokius literatūros analizės tikslus gali kelti patyrę mokslininkai.
2. Kitas sudėtingas literatūros apžvalgos tikslas – įvertinti teoriją. Paprastai teorija ar konkuruojantys teoriniai modeliai apžval-

goje įvertinami pagrindžiant juos esamų tyrimų duomenimis, t. y. keliant klausimą, ar paskelbti mokslinių tyrimų rezultatai suteikia pakankamą konkrečios teorijos arba teorinio modelio empirinį pagrindą. Šiuo tikslu taip pat reikalinga didelė patirtis ir meistriškumas.

3. Kiek paprastesnis ir studentų darbuose taip pat keltinas tikslas – apibendrinti ir įvertinti susikaupusių žinių tam tikru klausimu būklę (angl. *state of the art*). Svarbiausia tokia darbe atskleisti turimų atsakymų į nagrinėjamą klausimą sutapimus ir prieštaravimus ir nustatyti, kokių duomenų ir informacijos trūksta atsakant į keltą klausimą.
4. Bene dažniausias studentų darbų ir apskritai literatūros apžvalgos tikslas – nustatyti mokslinę tam tikros srities problemą arba neatsakytus klausimus. Dažniausiai šis tikslas keliamas, kai literatūros apžvalga rašoma rengiantis empiriniam tyrimui. Tokiu atveju literatūros analize siekiama pagrįsti atliekamą tyrimą, parodyti, kad jame nagrinėjamas klausimas vis dar mokliškai aktualus ir vertas empirinio tyrimo ir kad naujas tyrimas prisidės prie to mokslinio klausimo sprendimo.

Taigi pirmieji trys anksčiau išvardyti literatūros apžvalgos tikslai tinkami, jeigu ji rašoma kaip atskiras, baigtinis mokslinis darbas. O paskutinis, ketvirtasis, literatūros apžvalgos tikslas keliamas prieš atliekant empirinį tyrimą. Šiuo atveju literatūros apžvalga yra kaip pasiruošimo empiriniam tyrimui ir įvadinis etapas. Šiame skyriuje išsamiau aptarsime atvejį, kai literatūros apžvalga rengiama kaip atskiras rašto darbas. Pabaigoje išskirsime, į ką reikia atkreipti dėmesį rašant literatūros apžvalgą prieš planuojamą empirinį tyrimą.

Nepaisant to, kokių tikslu rašoma literatūros apžvalga, visuomet svarbu tai, kad joje būtų pateikiama ir argumentuojama konkreti tezė, pozicija, paremta ankstesnių tyrimų apžvalga (Bem, 1995). Neretai literatūros apžvalga suprantama tiesiog kaip ankstesnių tyrimų aprašymas ar atpasakojimas, tačiau tokia samprata nėra teisinga. Literatūros apžvalga negali būti žinių atpasakojamasis darbas, kuriame tiesiog perpasakojami ankstesni tyrimai. Apžvalgos paskirtis daug sudėtingesnė – įvertinti tai, kas atlikta tam tikroje mokslinių tyrimų srityje, bei pateikti

tam tikrą nuomonę aptariamuoju klausimu, tą nuomonę kryptingai visame darbe argumentuoti. Taigi geroje literatūros apžvalgoje ne tik pateikiamos anksčiau išsakytos nuomonės nagrinėjamoju klausimu, bet ir apžvalgos autorės ar autoriaus pozicija tuo klausimu. Žinoma, tai turi būti dalykiška, argumentuota pozicija, kurią apžvalgos autoriai formuluoja bei argumentuoja remdamiesi tam tikra teorine perspektyva ir apžvelgta literatūra.

Literatūros apžvalgos apimtis priklauso nuo tikslo bei nagrinėjamo klausimo platumo, ji gali apimti kelis arba keliasdešimt puslapių. Nesvarbu, kokios būtų apimtys, literatūros apžvalga susideda iš trijų pagrindinių dalių – įvado, dėstymo ir išvadų. Taip pat joje yra papildomos dalys, kurios paprastai būna visuose akademinuose rašto darbuose: titulinis puslapis, turinys, santrauka, literatūros sąrašas bei priedai (žr. 6 lentelę). Toliau šiame skyriuje aptarsime pagrindines literatūros apžvalgos dalis.

6 lentelė. Literatūros apžvalgos struktūra

<ul style="list-style-type: none"> • Titulinis • Turinys
<ul style="list-style-type: none"> • Įvadas • Dėstymas • Išvados
<ul style="list-style-type: none"> • Santraukos (lietuvių ir užsienio kalba) • Literatūros sąrašas (naudota literatūra) • Priedai

Literatūros apžvalgos įvadas

Įvadas yra neilga, paprastai iki 2 puslapių, literatūros apžvalgos dalis. Joje išdėstoma, apie ką bus šis darbas, kokia mokslinė problema nagrinėjama, koks darbo tikslas bei kodėl toks darbas reikalingas. Įvadas gali būti dėstomas maždaug tokia seka:

1. Įvardijama mokslinė problema;
 2. Apibrėžiamos pagrindinės sąvokos;
 3. Mokslinis aktualumas;
- aptariamas nagrinėjamos mokslinės problemos ir t. t.;

4. Trumpai apibūdinama, kokios diskusijos ir prieštara kyla nagrinėjant problemą, kurie aspektai per mažai išanalizuoti:
 - teorijoje, empiriniuose tyrimuose, tyrimų metodologijoje ar pateikiamose išvadose;
5. Nurodoma priežastis, dėl kurios literatūros apžvalgos autorė ar autorius imasi nagrinėti tos srities literatūrą;
6. Nurodomas darbo tikslas, t. y. ko ta apžvalga siekiama. Jei išskiriami, nurodomi ir darbo uždaviniai;
7. Paaiškinama, kokie vertinimo bei palyginimo kriterijai bus taikomi;
8. Apžvelgiama loginė analizės, teksto seka;
9. Nurodoma, kokia literatūra, požiūriai ar tyrimai neįtraukiami į rašomą apžvalgą, ir paaiškinama, kodėl.

Dėstymas

Literatūros apžvalgos dėstymo dalis sudaro pagrindinę ir didžiausią darbo dalį. Dėl savo apimties bei tam, kad būtų lengviau darbą skaityti ir rašyti, ši dalis skirstoma į skyrius ir poskyrius. Šis skirstymas priklauso tik nuo apžvalgos autorių – nuo to, kaip jie išdėsto apžvalgos medžiagą, kokios svarbiausios temos išryškėja apžvelgiamoje literatūroje, kiek pagrindinių nagrinėjamos temos aspektų norima išskirti ir pan.

Ir sudarant skyrius ir poskyrius, ir juose dėstant apžvalgos medžiagą laikomasi tam tikro atskirų informacijos dalių santykio. Tą santykį ir turi įžvelgti apžvalgos autoriai, tai labai svarbu rašant literatūros apžvalgą. Jei autoriai nesugebės įžvelgti tam tikro prasminio santykio tarp analizuojamos medžiagos dalių, gresia pavojus medžiagą pateikti nesistemiškai, padrikai arba ją išdėstyti pagal išorinius, nesvarbius požymius, kurie niekaip neprisideda prie gvildenamo mokslinio klausimo nagrinėjimo ir ankstesnių tyrimų kritiško įvertinimo. Tokie paviršutiniški kriterijai gali būti, pavyzdžiui, chronologija (kai tema nereikalauja istorinės apžvalgos) arba tyrimų geografija (kai geografiniai tyrimų aspektai nekeliami kaip pagrindinis klausimas). Toks atsitiktinis dėstymo principas rodo, kad autoriai nėra įsigilinę į rašomą tekstą, galbūt nesupranta pateikiamos medžiagos. Tokį tekstą bus sunkiau ir rašyti,

nes jame nebus aiškos sekos, bus sunku padaryti apibendrinimus bei apžvalgos išvadas.

Kokiu principu išdėstyti aptariamą medžiagą, kaskart reikės spręsti iš naujo, universalių patarimų čia nėra. Peržvelgus apžvalginius straipsnius moksliniuose žurnaluose matyti, kad dažnai nagrinėjami tyrimai sugrupuojami pagal šiuos kriterijus:

- skirtingas teorines prielaidas,
- konkuruojančius teorinius modelius,
- skirtingą analizuojamo fenomeno vertinimą ar sampratą,
- skirtingus tyrimo metodus ir
- kt.

Kad būtų aiškiau, pateiksime tris scheminius literatūros apžvalgos pagrindinės dalies dėstymo pavyzdžius. Palyginkite juos.

1. Dėstymas paremtas paprastu chronologiniu pasakojimu:

R. Greenas (1975) nustatė, kad;

1978-aisiais E. Black atliko keletą eksperimentų, kurių rezultatai parodė, kad....;

S. Brown (1980) teigė, kad

Šis pavyzdys pagrįstas paprastu chronologiniu pasakojimu, jame nėra loginių pateikiamos medžiagos sąsajų, neaptariamų minimų tyrimų sąsajos ar prieštaravimai, nelyginamos autorių nuomonės nagrinėjamoju klausimu.

2. Medžiaga dėstoma pagal atskirų informacijos dalių santykį :

Dauguma šioje srityje tyrimus atlikusių mokslininkų sutaria, kad... (pvz., White, 1987; Brown, 1980; Black, 1978; Green, 1975), tačiau aiškinantis priežastingumo ryšius tyrėjų nuomonės išsiskiria. R. Greenas (1975) mano, kad x yra y pasekmė, o E. Black (1978) laikosi nuomonės, kad tiek x , tiek y yra veikiami trečiojo faktoriaus z Vertinant šias dvi nuomones svarbu tai, jog ir R. Greeno, ir E. Black tyrimai turi tam tikrų metodologinių apribojimų.

Antrasis pavyzdys rodo, kad autoriai ir tyrimai pateikiami remiantis tam tikra logine seka, tyrėjų nuomonės gretinamos, analizuojamos, ieškoma sąsajų ir prieštaravimų, siekiama ne tik pristatyti, bet ir įvertinti aptariamų tyrimų rezultatus ir išvadas.

3. Sistemingas ir kryptingas dėstymas tema, kodėl merginoms paauglystėje labiau pasireiškia depresiškumas nei vaikinams (Nolen-Hoeksema and Girgus, 1994):

- a) pirmiausia apžvalgoje supažindinama su tais autoriais, kurie laikosi nuomonės, kad abiejų lyčių depresiškumo priežastys vienodos, bet tos priežastys labiau paplitusios tarp merginų;
- b) toliau aptariama antra autorių grupė, mananti, kad merginų ir vaikinų depresiškumo priežastys skirtingos ir kad merginų grupėje priežastys paastrėja paauglystėje;
- c) paskutinėje dėstymo dalyje apžvelgiami autoriai, kurie teigia, kad merginoms jau vaikystėje būdinga daugiau depresijos rizikos veiksnių nei vaikinams, o dėl ankstyvosios paauglystės iššūkių rizikos veiksnių poveikis merginoms suaktyvėja.

Šio apžvalginio straipsnio pabaigoje aptariama, kurios nuomonės autoriai pateikia svaresnius empirinius argumentus savo nuomonei pagrįsti, ir padaroma išvada, kad labiausiai pagrįsta trečiosios autorių grupės nuomonė. Neatsitiktinai su šia nuomone supažindinama dėstymo pabaigoje – apžvalgos autorės sąmoningai ją pateikia aptarusios kitas dvi, mažiau pagrįstas nuomones, taigi visas apžvalgos dėstymas veda prie autorių ginamos nuomonės, t. y. trečiosios hipotezės apie paauglystėje pasireiškusio merginų depresiškumo ypatumus.

Kai medžiagos išdėstymo principas dėstymo dalyje aiškus, lieka tik nuspręsti, kiek išsamiai bus nagrinėjami atskiri tyrimai ir jų rezultatai. Paprastai vadovaujamas principu atskirus tyrimus nagrinėti tiek, kiek jie įtakingi aptariamoje srityje, kiek svarios tų tyrimų išvados. Ne tokius svarbius ir neįtakingus tyrimus galima tik paminėti, o tuos, kurie plačiai cituojami, jais remiamasi daugelyje kitų darbų, su jais lyginami naujų tyrimų rezultatai, reikėtų aptarti plačiau. Apskritai iš studentų paprastai reikalaujama literatūros apžvalgose pateikti išsamesnius aptariamų tyrimų aprašymus, nei galima rasti mokslinių žurnalų straipsniuose, nes dėstytojams svarbu įsitikinti, ar studentas skaitė literatūrą ir ar ją suprato (Szuchman, 2011).

Neatsižvelgiant į tai, kokių principu dėstoma apžvalgos medžiaga, kiekvieno apžvalgos skyriaus ir poskyrio pabaigoje turi būti pateikiami keli apibendrinantys sakiniai, trumpai įvardijama pagrindinė skyriaus mintis. Taip pat gali būti apibendrinami naudingiausi tyrinėjamai sričiai

darbai, jų teiginiai. Tokie apibendrinimai yra labai svarbūs ne tik skaitytojui, kad lengviau būtų suprasti tekstą, bet ir pačiam apžvalgos autoriui ar autorei. Skyriaus ar poskyrio pabaigoje pateikiami apibendrinimai padeda išgryninti mintį, išlaikyti dėstymą ir argumentaciją kryptingą, nuoseklią, be to, daug lengviau suformuluoti tokio darbo išvadas – prie jų tiesiog kryptingai prieinama, jos tarsi savaime išplaukia iš teksto.

Išvados

Apskritai išvadas galima apibūdinti kaip atsakymus į darbo pradžioje išsikeltus klausimus. Tas pats išvadų apibrėžimas galioja rašant ir empirinį, ir apžvalginį darbą. Taigi literatūros apžvalgos išvadose:

- įvertinama esama padėtis nagrinėjamuoju klausimu – kas tyrimuose jau nustatyta, o kas dar lieka neaišku;
- pateikiama autorės ar autoriaus nuomonė nagrinėjamuoju moksliniu klausimu (išvadose ši nuomonė jau neargumentuojama, nes argumentai jau turi būti išsakyti ankstesnėse apžvalgos dalyse, galima sakyti, kad visas darbas yra daromų išvadų ir autorių nuomonės argumentas);
- nurodoma, kur toliau turėtų sukti aptariamąsias sritis tyrimai.

Išvados turi būti formuluojamos labai glaustai, tai gali būti pastraipa arba keli teiginiai. Studentų darbuose jie paprastai yra numeruojami. R. F. Baumeisteris ir M. R. Leary (1997) pateikia galimus literatūros apžvalgų išvadų variantus:

1. Literatūroje keliama tam tikra hipotezė nagrinėjamuoju klausimu yra teisinga, bent jau remiantis esama literatūra;
2. Hipotezė, nors ir ne iki galo pagrįsta, laikytina teisinga, bent kol nebus rasta prieštaraujančių įrodymų:
 - esami tyrimai turi įvairių trūkumų;
3. Neaišku, ar keliama hipotezė teisinga, ar klaidinga:
 - trūksta įrodymų;
 - daug prieštarūnų duomenų;
 - aiškūs metodologiniai trūkumai, kurie kartojasi tyrimuose;
4. Hipotezė klaidinga:
 - jos nepagrindžia daugumos tyrimų duomenys.

Žinoma, šie keturi išvadų variantai neapima visų galimų literatūros apžvalgų išvadų, tačiau jais galima vadovautis formuluojant atliktos apžvalgos išvadas, apsvarstyti, kuriam iš pateiktų keturių atvejų artimiausios konkrečios apžvalgos išvados.

Literatūros apžvalga studentų rašto darbuose

Labai panašus į anksčiau apibūdintą literatūros apžvalgą studentų rašto darbas yra kursinis. Kursinis darbas – tai 15–20 puslapių savarankiškas rašto darbas, kurį studentas atlieka per mokslo metus konsultuodamasis su darbo vadovu ar vadovu, o mokslo metų pabaigoje pateikia vertinti raštu bei apžvelgia žodžiu. Kursinio darbo struktūra analogiška anksčiau pateiktai literatūros apžvalgos struktūrai, o išsamius kursinių darbų nurodymus studentams pateikia jų studijų programą kuruojančios katedros.

MRU psichologijos studentams pateikiamuose metodiniuose kursinių darbų nurodymuose (Psichologijos kursinių darbų rengimo ir gynimo metodiniai nurodymai, 2007–2011) rašoma, kad kursinis darbas yra skirtas ugdyti studento gebėjimą analizuoti pasirinktos temos problemas, naudotis mokslinė literatūra, ją sisteminti ir įvertinti. Tai teorinis darbas, kuriame reikia apibrėžti, svarstyti ir argumentuotai analizuoti iškelimą problemą, naudotis studijuojamo dalyko teorijomis, pateikti įvairius mokslinius požiūrius, juos sisteminti ir įvertinti. Taigi kursiniame darbe, kaip ir bet kurioje literatūros apžvalgoje, neužtenka perpasakoti tam tikros srities žinias – jos turi būti kritiškai nagrinėjamos, sisteminamos ir įvertinamos, taip pat darbe turi būti aiškiai išdėstyta autorės ar autoriaus argumentuota nuomonė nagrinėjamuoju klausimu.

Remdamasis anksčiau minėtais metodiniais nurodymais, kursiniame darbe studentas privalo:

- atskleisti nagrinėjamą problemą, apibūdinti darbo temos ir problemos aktualumą;
- išanalizuoti teorinius požiūrius ir empirinius tyrimus, pateikiamus akademinėje literatūroje rašoma tema;
- išdėstyti argumentuotą savo nuomonę diskutuotinais temos klausimais;

- pateikti kursinio darbo temos išvadas, t. y. atsakymus į keltus klausimus;
- sudaryti išsamų ir reikalavimus atitinkantį bibliografijos sąrašą;
- kursinį darbą įforminti pagal kursinio darbo reikalavimus.

Be kursinio darbo, literatūros apžvalga visuomet rašoma prieš atliekant empirinį tyrimą ir pateikiama kaip empirinio rašto darbo įvadas. Tai ir bakalauro, ir magistro baigiamieji darbai, taip pat didesni laboratoriniai empiriniai darbai. Visais šiais atvejais rašant literatūros apžvalgos dalį svarbu atkreipti dėmesį į keletą dalykų, kurie skirsis nuo literatūros apžvalgos kaip atskiro, baigtinio rašto darbo. Taigi empirinio darbo atveju:

1. Literatūros apžvalgoje nagrinėjama mokslinė problema turi sutapti su planuojamo tyrimo moksline problema arba pastaroji turi išplaukti iš apžvalgoje gvildenamos problemos.
2. Įvadinė dalis vadinama pratarme. Joje turi būti įvardyta darbe nagrinėjama problema, aptartas jos aktualumas, pateikti konkretūs klausimai, į kuriuos bus siekiama atsakyti darbe, bei nurodytas viso darbo tikslas, o jei reikia, ir uždaviniai.
3. Po prararmės einanti teorinė problemos analizė turi būti dėstoma pagal tam tikrą atskirų informacijos dalių santykį, kaip aptarta poskyryje „Dėstymas“. Skirtumas, atsirandantis empiriniame darbe, yra tas, kad medžiagą dėstyti svarbu nuolat galvojant apie empirinio tyrimo klausimą. Literatūros apžvalgos dalis turi labai aiškiai ir kryptingai vesti link empirinės darbo dalies. Pagrindinė teorinės tokio rašto darbo dalies užduotis – pagrįsti planuojamą tyrimą, įrodyti, kad tyrimas, kurį ketinate atlikti, yra moksliskai aktualus, reikalingas, kad jis padės išsiaiškinti tai, į ką iki šiol literatūroje nėra aiškiai atsakyta. Taigi tam tikra prasme literatūros apžvalga empiriniame darbe rašoma jau žinant, koks apibendrinimas bus padarytas, ir tai padeda teisingai sudėlioti akcentus bei laikytis aiškos krypties.
4. Paprastai literatūros apžvalgos dalis ir empiriniame darbe skirstoma į skyrius ir poskyrius.
5. Kitaip nei atskirame literatūros apžvalgos rašto darbe, empiriniame darbe teorinė problemos analizė baigiama ne išvadamis, o apibendrinimu to, kas buvo aptarta, bei – tai ypač svar-

bu – patikslinta tyrimo klausimo formuluote. Jūsų empirinis tyrimas turės atsakyti būtent į tokį mokslinį klausimą, kokį suformuluosite literatūros analizės pabaigoje.

6. Ypač svarbu ir tai, jog literatūros apžvalga turi suteikti pagrindą tyrimo hipotezėms, t. y. tikėtiniems atsakymams į keliamą mokslinį klausimą. Su tuo susijęs ir tyrimo teorinės perspektyvos pasirinkimas, ir aprašymas apžvalginėje dalyje, nes hipotezės derinamos su tam tikra teorija, kuria paremtas planuojamas empirinis tyrimas. Hipotezės, kaip ir tyrimo klausimas, pateikiamos teorinės dalies pabaigoje (dažnai – atskirame poskyryje), prieš pereinant prie atlikto empirinio tyrimo aprašymo. Kiekviena iškelta hipotezė turi būti pagrįsta teorinėje dalyje pateikiamoje medžiagoje. Jei literatūros apžvalgoje nėra tinkamo pagrindo formuluoti hipotezę, ji ir negali būti keliamą.
7. Teorinėje dalyje taip pat būtina aptarti kiekvieną konstruklą, kurį numatome paversti kintamuoju ir matuoti empirinio tyrimo metu. Turi būti aišku, kokia teorine perspektyva remiantis apibrėžiamos ir operacionalizuojamos pagrindinės sąvokos. Tie konstruktai, kurių samprata ir reikšmė nebuvo aptarti literatūros apžvalgos dalyje, negali būti įtraukti į tyrimą kaip kintamieji.
8. Apskritai galima sakyti, kad rašant kiekvieną literatūros apžvalgos dalies sakinį būtina turėti omenyje planuojamą atlikti empirinį tyrimą. Teorinės ir empirinės dalių ryšys kiekvienu atveju turi būti labai glaudus ir tiesioginis. Bent menkiausias šio principo nesilaikymas gali labai pakenkti bendrai darbo kokybei, nes tuomet teorinėje dalyje atsiras nereikalingos, perteklinės informacijos, o empirinis tyrimas bus nepakankamai pagrįstas, jam truks teorinio pagrindo. Svarbu atsiminti, jog viena didžiausių klaidų, kurios gali būti padaromos rašant empirinį rašto darbą, tai teorinės ir empirinės dalies ryšio trūkumas.
9. Teorinė dalis (literatūros apžvalga) paprastai sudaro apie trečdalį viso empirinio rašto darbo.

Klausimai ir užduotys:

1. Suraskite literatūros apžvalgą, spausdinamą moksliniame žurnale, ir nustatykite, kokių principu pagrindinėje apžvalgos dalyje pristatoma apžvelgtų tyrimų medžiaga.
2. Rastoje literatūros apžvalgoje nustatykite sakinį, įvardijantį darbo tikslą. Palyginkite jį su šiame skyriuje aptartais literatūros apžvalgos tikslų tipais – kuriam jų jūsų rastas tikslas artimiausias?
3. Perskaitykite turimos literatūros apžvalgos išvadas. Kuriam išvadų tipui, aptartam šiame skyriuje, jūsų rastos apžvalgos išvados artimiausios?

Empirinis rašto darbas

Empirinis rašto darbas kitaip dar vadinamas tyrimo ataskaita (angl. *research report*). Tai atliktą empirinį tyrimą ir jo rezultatus išsamiai aprašantis rašto darbas. Studijų procese šio tipo darbai yra laboratorinių darbų aprašymai, bakalauro bei magistro baigiamieji darbai. Empirinio rašto darbo struktūra yra sudėtingesnė (žr. 7 lentelę), jame daugiau dalių nei literatūros apžvalgoje. Literatūros apžvalga sudaro vieną iš empirinio rašto darbo dalių – įvadą.

7 lentelė. Empirinio rašto darbo struktūra

Titulinis Turinys
Įvadas Metodologija Rezultatai Aptarimas Išvados
Santraukos (lietuvių ir užsienio kalba) Literatūros sąrašas (naudota literatūra) Priedai

Įvadas

Empirinis darbas pradedamas trumpu įvadiniu skyreliu, *pratar-me*, kurioje pateikiama informacija apie tyrimo problemą ir parodo-ma, kodėl tą problemą reikia tyrinėti arba koks bus tyrinėjimų indėlis praktikai, teorijai ar ir praktikai, ir teorijai. Nors pratarinė pradedama pateikiant labai platų požiūrį į problemą (pvz., į vaikų psichinės svei-katos tyrimų poreikį), bet labai greitai tyrimo tematika susiaurinama ir pereinama prie problemos apibūdinimo. Pavyzdžiui, tyrėjas (-a) gali rašyti: „Šiame darbe aš siekiu įvertinti socialinių ekonominių veiksmių įtaką vaikų psichinei sveikatai“. Pratarinėje gali būti pateikiami svar-

biausi darbo objektą apibūdinantys apibrėžimai, taip pat reiškiamos padėkos už informaciją bei pagalbą vykdant tyrimą teikusiems asmenims ir organizacijoms. Pratarinės apimtis – 1–3 puslapiai.

Antroji įvado dalis yra *literatūros apžvalga* (aptarta ankstesniame skyriuje). Literatūros analizė padeda suformuluoti pagrindines tyrimo idėjas, tada natūraliai pereinama nuo literatūros apžvalgos prie tyrimo problemos įvardijimo. Vienas iš rekomenduojamų būdų, kaip tai sklandžiai atlikti, yra siūlymas trumpai apibendrinti pagrindinius dalykus, atskleistus literatūros analizėje. Šis apibendrinimas padeda atskleisti pagrindines literatūros analizės išvadas, įskaitant nuorodas į naujausią literatūrą.

Problemos įvardijimas kartais rašomas kaip atskiras rašto darbo skyrius ir paprastai pateikiamas literatūros apžvalgos pabaigoje (kituose moksluose pateikimo vieta skiriasi, pvz., pateikiama pratarinėje). Nors pratarinėje bendrai įvardijama tyrimo problema, čia ji pateikiama konkrečiau. Tyrimo problema nėra tik įvardijimas, kokie ryšiai dar netyrinėti. Problemos įvardinimas yra pateikiamas vienu dviem tyrimo klausimais ir hipotezėmis. Paprastai rekomenduojama formuluoti hipotezes, tačiau reikia jas formuluoti ar ne, priklauso nuo tyrimo pobūdžio. Pavyzdžiui, aprašomuosiuose, kaip ir kokybiniuose, tyrimuose jos neformuluojamos.

Svarbu, kad tyrimo klausimas būtų formuluojamas taip, kad juo būtų siekiama paaiškinti tiriamą fenomeną. Pavyzdžiui, mažai naudos duos tyrimas, kuriuo bus siekiama sužinoti, kaip koreliuoja tarpusavyje vaiko lytis, mokymosi motyvacija ir pažangumas. Tinkamas tyrimo klausimas (pagal Rudestam and Newton, 2007) – „Kokią vaidmenį merginų nusikalstamumui turi jų intymūs partneriai?“ Toks tyrimo klausimas suponuoja tyrimą, kurį atliekant bus ieškoma informacijos apie nusikaltimus padariusias moteris ir tirinama, kokią įtaką turėjo jų intymūs partneriai ar kiti pažįstami vyriškos lyties atstovai jų nusikalstamumui. Jei tuo klausimu nerandama užtekstinai literatūros, kad būtų galima formuluoti prognostinius ryšius nusakančią hipotezę, tyrimas laikomas bandomuoju. Tačiau kartais studentai vengia formuluoti drąsias išvagas, negalvodami apie mechanizmus, glūdinčius už reiškinio, taigi nenuitolsta savo išvargose nuo to, kas žinoma iki jiems pradedant tyrimą.

Daugeliu atveju hipotezes galima formuluoti. Net jei tyrimų konkrečioje srityje nedaug, galima remtis artimų nagrinėjamai problemai sričių tyrimais ir teorijomis, leidžiančiomis kelti prielaidas atliekama-

me tyrime. Pavyzdžiui, galima remtis tuo, kokį vaidmenį raidos procese vaidina bendraamžiai ir kaip nusikalstamas elgesys susijęs su grupės spaudimu ar įtaka.

Hipotezės gali skambėti, pavyzdžiui, taip:

- *Į užklasinę veiklą įsitraukę moksleiviai pasižymi aukštesniu pilietiniu aktyvumu nei užklasinėje veikloje nedalyvaujantys moksleiviai.*
- *Teigiamas ryšys tarp komandos darnos ir jos narių pasitenkinimo darbu stipresnis atliekant kūrybiškas užduotis nei techninio tikslumo reikalaujančias užduotis.*
- *Darbe keliama hipotezė, kad paauglių draugystės kokybė yra neigiamai susijusi su patyčių mokykloje patyrimo dažnumu.*
- *Darbe keliama hipotezė, kad stacionaraus gydymo, kuriame vyrauja medikamentinės intervencijos, laikotarpiu labiau keisis somatiniai savijautos komponentai nei psichologiniai savijautos komponentai.*
- *Darbe keliama hipotezė, kad egzistuoja neigiamas teigiamo kūno įvaizdžio ir depresiškumo ryšys.*
- *Poros, gyvenančios tvirtose, bet nelaimingose santuokose, dažniau stengiasi įvairiais būdais išvengti konfliktų, nei poros, gyvenančios laimingose santuokose.*

Atsižvelgiant į tai, kaip hipotezė formuluojama, bus ieškoma kintamųjų ryšių ar grupių skirtumų arba siekiama prognozuoti raidą kokiu nors aspektu, vertinti intervencijų ar kitų veiksmų įtaką. Taigi hipotezės formulavimas iš esmės nusako ir kokia statistinė analizė bus atliekama, kai kintamieji, nurodyti hipotezėse, bus operacionalizuoti ir kai taikant tinkamus tyrimo metodus bus surinkta informacija.

Formuluodamas ir tikslindamas tyrimo klausimą arba hipotezę, tyrėjas įdeda daug pastangų, prireikia daug laiko, kol pavyksta suformuluoti aiškias, glaustas ir prasmingas hipotezes ar tyrimo klausimus. Paprastai hipotezės formuluojamos kaip pozityvūs teiginiai esamuoju laiku ir nusako tam tikrą kryptį arba skirtumus. Hipotezės pagrindžiamos apžvalgoje. Nulinės hipotezės pastaruoju metu retai formuluojamos, nes jos prieštarauja argumentams, pateiktiems literatūros apžvalgoje.

Geros hipotezės pasižymi tuo, kad joms nebūdingas dviprasmiškumas, jos išreiškia vieno ar daugiau kintamųjų ryšį ir numato empirinio testo pobūdį (Locke, Spirduso and Silverman, 2000). Nelabai vykusi hipotezės formuluotė tokia: „Moterys, kurios uždirba daugiau nei jų vyrai, labiau savimi pasitiki, turi daugiau draugų ir sulaukia daugiau pagalbos namų ruošoje nei tos moterys, kurios už vyrus uždirba mažiau“ (Rudestam and Newton, 2007, p. 74).

Kai kuriuose rašto darbuose būna formuluojamas ir tyrimo klausimas, ir iš jo išplaukiančios hipotezės, bet gali būti keliami tyrimo klausimai ir be hipotezių. Kiekybiniuose tyrimuose hipotezės keliamos siekiant pateikti atsakymą į neatsakytus klausimus arba patvirtinti ar paneigti teorines prielaidas, o tyrimo klausimas labiau susijęs su noru sužinoti ir yra atviresnis. Pavyzdžiui:

1-as tyrimo klausimas: ar yra reikšmingas materializmo ir depresinių simptomų ryšys kiekvieno matavimo metu (1990, 1996, 2002, 2006 ir 2012) ir ar tie ryšiai paveikti kohortos efekto?

- *Pirma hipotezė: remiantis teoriniais ir empiriniais argumentais, aptartais 2-ame „Literatūros analizės“ skyriuje, šiame tyrime keliamą prielaidą, jog aukštesni materializmo įverčiai bus susiję su labiau išreikštais depresiniais simptomais.*
- *Antra hipotezė: keliamą prielaidą kad vis jaunesnių kohortų atstovams būdingi vis didesni materializmo lygiai, taigi ir labiau išreikštais depresiniais simptomais.*

Šios tyrimo hipotezės suponuoja, kad bus naudojama koreliacinė arba regresinė analizė bei grupių palyginimas.

Kokybiniuose tyrimuose tyrimo klausimas yra atviras. Pavyzdžiui, pagal fenomenologinę tradiciją tyrinėjant tapatumo formavimąsi, gali būti keliamas klausimas: „Ką tau reiškia būti paaugle?“, t. y. klausama, ką reiškiny ar fenomenas reiškia asmeniui. O atliekant tyrimą pagal grindžiamąją teoriją, klausimas formuluojamas apie procesą, pvz.: „Kas pasikeitė tavyje pereinant iš vaikystės į paauglystę?“ Pagrindinis klausimas papildomas tolesniais, pavyzdžiui, kaip procesas kinta laikui bėgant, kokie svarbūs to proceso etapai, kas procesą skatina arba slopina,

kokie kiti asmenys įsitraukia į procesą, kokie jų vaidmenys ir kokie to proceso rezultatai.

Naratyvinis tyrimas pagrįstas prielaida, kad žmonės kuria savo gyvenimo supratimą, įžvelgia savo gyvenimo prasmę per istorijas, kurias jie pasakoja ir perpasakoja. Pagal šią tradiciją tiriant tapatumą paauglystėje klausiama, kaip, pavyzdžiui, patyrimas pažįstant savo kintantį brendimo metu kūną prisidėjo prie supratimo apie save keitimosi ir prie pasikeitusių santykių su bendraamžiais bei tėvais.

Kitos tyrimų tradicijos rekomenduoja kitus tyrimo klausimo formatus, todėl pasirinkus teorinę kokybinio ar kiekybinio tyrimo paradigmą verta pasidomėti, kokie tyrimo klausimai joje yra tinkami ir kaip turi būti formuluojamos hipotezės (jei jos pasirinktoje tyrimo paradigmoje apskritai formuluojamos).

Tyrimo objekto apibūdinimas būna susijęs su tema – aptariamas objektas (perdegimo sindromas) dažnai nurodomas pačioje temoje (pvz.: „Perdegimo sindromo sąsajos su pažangumu“). Tačiau kartais objektą reikia patikslinti. Pavyzdžiui, jei darbo pavadinimas yra „Depresiško simptomų sąsajos su tėvų auklėjimo stiliais“, reikia nurodyti, kokie konkrečiai auklėjimo stiliai bus nagrinėjami, kokios būtent šių stilių pasirinkimo priežastys.

Metodologinė dalis („Metodika“)

Imties apibūdinimas. Darbo dalis, vadinama „Tiriamieji“ (arba tyrimo dalyviai) apibūdina, kas ir kur yra tiriama. Dabartiniu metu labiau rekomenduojama vartoti ne žodį „tiriamieji“, o „tyrimo dalyviai“. Aprašant imtį, pateikiami aprašomieji duomenys, tokie kaip demografinės charakteristikos – tyrimo dalyvių amžius, lytis, santuokinis statusas ir t. t. Jie gali būti pateikiami lentelėje arba tiesiog aprašyti žodžiais. Svarbu paminėti, kodėl ir kaip tam tikra grupė tiriamųjų buvo pasirinkta. Dažna problema, aprašant imties sudarymą, yra ta, kad imties sudarymas supainiojamas su tyrimo procedūromis, kurias taikant informacija buvo renkama sudarytoje imtyje. Imties sudarymas turi būti aprašomas „Tyrimo dalyvių“ dalyje, o tyrimo procedūra – „Tyrimo procedūrų“ dalyje. Apibūdinant imtį, reikia atskleisti, kaip imtis buvo sudaryta (at-

sitiktinė, patogioji ir t. t.), paaiškinti, kodėl tokio, o ne kitokio dydžio imtis parinkta (t. y. kiek tiriamųjų buvo būtina įtraukti į tyrimą pagal pasirinktą tyrimo dizainą) ir kur buvo atrenkami tyrimo dalyviai (mokykloje, darbe, oro uoste ir t. t.).

Tyrimo metodai. Šioje dalyje aprašomi tyrimo metodai ir kaip jie matuoja pasirinktus tyrimo kintamuosius. Jei taikomi standartizuoti ir plačiai pripažinti metodai, tyrėjas turi aprašyti, kiek tinkami tie metodai būtent tai populiacijai, kurioje tyrimas atliekamas. Pavyzdžiui, jei metodika buvo sukurta suaugusiųjų populiacijai, ar ji tinkama taikyti ir paauglių ar vaikų populiacijai? Ar instrumentas, sukurtas kitoje šalyje, tinkamas naudoti Lietuvoje? Galima remtis kitų autorių empiriniais tyrimais, kurie tyrinėjo panašias į pasirinktą populiacijas, ar taikė metodiką kitoje kultūrinėje, nei metodika buvo sukurta, aplinkoje, sprendžiant, ar metodika tinkama, ir tai aprašyti. Be to, reikia įvertinti, ar metodika matuoja tą fenomeną, kurį žadama tirti. Pavyzdžiui, tiriant asmenybės bruožus, vienos metodikos paremtos penkių didžiųjų veiksnių modeliu (t. y. skiriami trys pagrindiniai asmenybės tipai pagal neurotiškumą, ekstavertiškumą, sutariamumą, sąmoningumą ir atvirumą patirčiai), kitos – sugebėjimu save kontroliuoti (pvz., pernelyg save kontroliuojantis, atsparus ir per mažai save kontroliuojantis asmenybės tipas). Akivaizdu, kad nors matuojami asmenybės tipai, matuojama pagal skirtingus kriterijus. Todėl reikia išsiaiškinti teorinius metodikos pagrindus ir ar ta metodika tinka tyrėjo pasirinktai teorinei paradigmai. 8-oje lentelėje pateikiamas tyrimo metodikos aprašymo pavyzdys.

8 lentelė. Tyrimo metodikos aprašymo pavyzdys

Tėvų auklėjimo stiliai. Informacija apie paauglių suvoktus tėvų naudojamus auklėjimo stilius buvo renkama naudojant EMBU klausimyną (*EMBU: Egna Minnen Beträffande Uppfostran*, angl. k. *My memories of upbringing*, Arrindell, 1999). Į lietuvių kalbą ši metodika išversta R. Žukauskienės, gavus vieno iš autorių, Marin Eisemann, leidimą. Metodikos lietuviškos versijos patikimumas bei validumas įvertintas empiriškai ir laikomas pakankamu (Malinauskienė ir Žukauskienė, 2003). Mūsų tyrime lietuviška EMBU klausimyno forma buvo naudojama gavus R. Žukauskienės raštišką sutikimą.

Tiriamiesiems pateikta trumpoji EMBU forma, kurią sudaro 23 klausimai. Į klausimus tyrimo dalyviai turėjo atsakyti du kartus, atskirai apie motiną ir apie tėvą, todėl gauti 46 atsakymai. Kiekvienas klausimas vertinamas pagal 4 balų skalę: 1 – „ne, niekada“, 2 – „taip, bet retai“, 3 – „taip, dažnai“ ir 4 – „beveik visada“.

Klausimyną sudaro 3 skalės: 1. atstūmimas (angl. *rejection*), 2. emocinė šiluma (angl. *emotional warmth*), 3. hipergloba (angl. *protection*). Tėvo ir motinos auklėjimo stiliai vertinami atskirai, taigi iš viso metodikoje – šešios skalės. Kiekviena jų aprašoma išsamiai.

Atstūmimo subskalė atspindi fizinių bausmių taikymą, vaiko kaip individualybės atstūmimą, priešikumą, pagarbos stoką, peikimą, kritikavimą kitų žmonių akivaizdoje. Aukštesni subskalės įverčiai rodo didesnę vaiko atstūmimą. Subskalėje yra 7 teiginiai, kurie įvertinami atskirai tėvo ir motinos atžvilgiu. Teiginio pavyzdys: „Pasitaikydavo, jog mano tėvai būdavo suirzę arba supykę ant manęs, priežasties neaiškindavo“. Mūsų tyrime tėvo atstūmimo subskalės vidinis suderinamumas buvo lygus 0,78, o motinos – 0,77.

Emocinės šilumos subskalė atspindi šilumą ir dėmesį, pagalbą bei įkyraus kišimosi, pagarbą vaiko požiūriams. Aukštesni šios skalės įverčiai rodo didesnę emocinę šilumą vaiko atžvilgiu. Šioje subskalėje yra 6 klausimai, įvertinami atskirai tėvui ir motinai, pvz.: „Jei man nesisekdavo, mano tėvai stengdavosi mane paguosti arba padrąsinti“. Šiame tyrime tėvo emocinės šilumos subskalės vidinis suderinamumas buvo lygus 0,88, o motinos – 0,81.

Hiperglobos subskalė atspindi vaiko perdėtos globos, įkyrios priežiūros lygį, aukštus mokslo rezultatų standartus, griežtas taisykles, reikalavimą nediskutuojant paklusti. Aukštesni įverčiai rodo didesnę hiperglobą. Šioje subskalėje yra 9 klausimai, įvertinami motinos ir tėvo atžvilgiu atskirai, pavyzdžiui: „Būdavo, jog aš norėdavau, kad mano tėvai mažiau nerimautų dėl to, ką aš darau“. Šios skalės vertinimų tėvo atžvilgiu vidinis suderinamumas – 0,58, o motinos atžvilgiu – 0,65.

Apibendrinant galima teigti, kad mūsų imtyje EMBU klausimyno vidinis suderinamumas pakankamas. Didžiausias vidinis suderinamumas yra motinos ir tėvo emocinės šilumos subkalių, o mažiausias – motinos ir tėvo hiperglobos subkalių.

Būtina smulkiai apibūdinti instrumentą, ką ir kaip jis matuoja, bei pateikti informaciją apie jo naudojimo ypatumus ir kaip apskaičiuojami vienos ar kitos skalės rezultatai. Čia svarbu aprašyti metodikos patikimumo, validumo parametrus bei apibūdinti instrumento struktūrą, pavyzdžiui, iš kelių skalių sudarytas, kiek klausimų yra kiekvienoje skalėje.

Aprašant instrumento taikymą ir rezultatų skaičiavimą, reikia nurodyti, ar atsako pats tyrimo dalyvis (t. y. metodika paremta savistata),

ar vertina kitas asmuo (kas – tėvai, mokytojai, bendraamžiai?). Kai kurios metodikos yra lengvai administruojamos ir gali būti savarankiškai pildomos popieriuje, elektroniniu būdu arba siunčiamos paštu, kitos, kaip projekcinės, atliekamos individualiai, ir tyrėjas, siekdamas pasirengti tokiam įvertinimui, turi būti specialiai apmokomas. Be to, kai kurių metodikų apskaičiavimo „raktas“ laikomas paslapyje, ir tyrimo rezultatai apskaičiuojami centralizuotai už papildomą mokestį.

Kiekvienu atveju rekomenduojama kruopščiai parengti tyrimo instrumentus ir patikrinti juos bandomųjų tyrimų metu prieš atliekant suplanuotą tyrimą, nesvarbu, ar tai paties autoriaus sukurta, ar standartizuotos metodikos. Naudinga apklausti bandomajame tyrime dalyvavusius asmenis, kurie klausimai atrodė nesuprantami ar painūs.

Tyrimo metodikas rekomenduojama pridėti prie rašto darbo, tačiau tik tuo atveju, jei metodikos nėra saugomos pagal autorių teisių įstatymus (angl. *copyright*).

Rezultatai: duomenų pateikimas

„Rezultatų“ skyrius susideda iš dviejų susijusių dalių: duomenų analizės metodo pasirinkimo ir aprašymo bei analizės rezultatų pateikimo.

Tyrimo rezultatų analizei turėtų būti skiriama didžioji darbo dalis. Ši dalis turi būti skaidoma į skyrius ir poskyrius. Kiekviename skyriuje turėtų būti nagrinėjama atskira problema arba jos dalis ir pateikiami tyrimo metu gauti rezultatai. Rezultatai turi būti grindžiami paties autoriaus surinktais duomenimis ir reiškinių tarpusavio ryšiais. Šioje darbo dalyje turėtų būti pateikta dauguma iliustracijų ir lentelių.

Pradžioje galima pateikti aprašomąją statistiką apie kintamuosius, kurie bus toliau nagrinėjami, pavyzdžiui, gali būti nurodyti vidurkiai, suminiai skalių balai, pasiskirstymo pobūdis ir t. t. Ši informacija gali būti svarbi, įvertinant vėliau taikomų statistinių metodų tinkamumą ir analizės rezultatus.

Apibūdinus imtį ir kintamuosius, pradedamos tikrinti hipotezės arba tyrimo klausimai. Kartais naudinga tyrinėti vieną hipotezę arba tyrimo klausimą, pavadinant rezultatų aptarimo skyrelį taip, kad antraš-

tė atspindėtų tai, kas bus dėstoma, tačiau nelabai prasminga pavadinti „Pirmos hipotezės tikrinimu“. Galima, pavyzdžiui, skyrelį pavadinti „Emocinio intelekto sąsajos su motinos taikomu auklėjimo stiliumi“. Netinkama skyrelį pavadinti ir pagal taikomą statistinės analizės procedūrą, pavyzdžiui, „Vidurkių palyginimas“.

Paprastai labiausiai pasiteisinantis rezultatų aptarimo metodas yra atsakyti į vieną tyrimo klausimą, taikant vieną ar kelias statistinės analizės procedūras, o tada ieškoti atsakymo į kitą tyrimo klausimą.

Vienodų rekomendacijų, kokia turėtų būti „Rezultatų“ skyriaus struktūra, nėra, tačiau dėstymo logika gali būti skaitytojui paaiškinama. Galima pradėti skyrių paaiškinant, kaip struktūruotas rezultatų pateikimas, pavyzdžiui: „Šiame rezultatų skyriuje rezultatai pateikiami tokiu būdu...“

Antra, pateikiami rezultatai neturi perkrauti skaitytojo dideliu informacijos srautu. Nors atliekant duomenų analizę gaunama daug duomenų, tačiau rašto darbe ar straipsnyje reikia pateikti tik būtinus duomenis ir statistikos koeficientų vertes (žr. 9 lentelę). Pateikiant inferencinės statistikos vertes svarbu nepamiršti nurodyti ir atitinkamus aprašomosios statistinės analizės rezultatus.

9 lentelė. „Rezultatų“ dalyje pateikiamos inferencinės statistikos vertės (pagal Harris, 2008).

Taikomas statistinis kriterijus	Pateikiamos statistikos vertės		
Stjudento t	t	df	p
Chi kvadratas	χ^2	df, N	p
Pearsono r	r	df	p
Dispersinė analizė (ANOVA)	F	df tarp grupių, df grupių viduje	p

Pastaba: Žymėjimų reikšmės: t, χ^2 , r, F – atitinkamų statistikos kriterijų sutartinis žymėjimas; df – laisvės laipsniai, N – tiriamųjų skaičius, p – statistinis reikšmingumas (I tipo statistinės klaidos tikimybė)

Kartais ribotai pateikti duomenis sunku, ypač kai atliekami sudėtinę tyrimai. Todėl reikia apgalvoti, kaip juos pateikti, pavyzdžiui, galima parašyti, kad kai kurie ryšiai ar skirtumai buvo nereikšmingi, ir neįtraukti rezultatų į lenteles. Tačiau to daryti negalima, jei tie duomenys paneigia iškeltas hipotezes. Darbo autorius iš esmės turi pats nuspręsti, kaip nuosekliai pateikti svarbiausius duomenis, atskleisti, kokie, jo manymu,

tyrimo rezultatai svarbiausi. Pateikiamų rezultatų nereikia aiškinti arba lyginti, tam yra skirtas kitas – „Rezultatų aptarimo“ – skyrius.

Rašto darbuose naudojamos lentelės ir grafikai, leidžiantys pateikti apibendrintą informaciją. Autorius turi nuspręsti, ar duomenis pateikti tekste, lentelėse ar grafikuose. Lentelė, kurioje yra tik keli skaičiai, nebūtina, nes kartais tą galima trumpiau pasakyti žodžiais, pavyzdžiui, kiek tyrime dalyvavo vyrų ir moterų. Tačiau jei yra kelios tiriamųjų subgrupės ir yra svarbu, kokio amžiaus asmenys pateko į vieną ar kitą grupę, tada lentelė tampa reikalinga.

Kita galimybė pateikti informaciją yra grafikai, tačiau priimant sprendimą, naudoti grafiką ar lentelę, reikia tai apgalvoti. Grafikas paprastai užima daugiau vietos ir kartais visai nebūtinai, nes, pavyzdžiui, amžiaus ar išsilavinimo pasiskirstymas grupėje gali būti aiškiau ir paprasčiau pateiktas lentelėje, nebent grafikas atskleidžia kurį nors aspektą, lyginant su kitais duomenimis.

Ir grafikai, ir lentelės turi pateikti esminę informaciją ir nesidubliuoti, o jų skaičius turi būti optimalus.

Keliami tam tikri informacijos pateikimo lentelėse reikalavimai. Pavyzdžiui, atliekant statistinę analizę, gaunami rezultatai, kuriuose daug skaičių po kablelio. Juos rekomenduojama apvalinti ir taip palengvinti jų suvokimą. Pavyzdžiui, neprasminga sakyti, jog 46,7789 proc. dalyvių buvo vyriškos lyties, ko gero, aiškiau būtų 46,8 proc. arba net 47 proc. Kartais prasminga nurodyti koreliacijas iki trijų skaičių po kablelio, nes tai leidžia kitiems tyrėjams atlikti papildomą tų duomenų analizę. Tačiau paprastai užtenka tik vieno ar dviejų skaičių po kablelio. Be to, rekomenduojama nedėti visų tyrimo duomenų į lenteles, neperkrauti jų skaičiais, nes tai apsunkina informacijos suvokimą.

Lentelės ir grafikai turi būti susieti su tekstu, ir tame pačiame tekste turi būti pasirinktas ir išlaikytas vienas lentelių ar grafikų formatas. Jeigu jose minimas koks nors terminas arba pavadinimas, jis turi sutapti su tuo, kaip tai vadinama tekste ir kitose lentelėse. Pavyzdžiui, jei metodika vadinama klausimynu, tai negali būti kitose vietose vadinama instrumentu, skale, testu ir t. t. Jei matuojamas konstruktas vadinamas emociniais sunkumais, tai keisti jo „internaliais sunkumais“ taip pat nepatartina. Taip pat rekomenduojama lentelėse ir grafikuose nenaudoti kintamųjų santraukų, naudojamų kintamiesiems aprašyti duomenų bazėje, arba santraukų, ku-

rios nėra visuotinai priimtinos, pvz., VEESB, nes tai apsunkina suvokimą, kokie duomenys pateikiami lentelėje. Jei ta santrumpa reiškia „Vaiko elgesio ir emocinių sunkumų suminis balas“ ir netelpa lentelėje, galima rašyti sutrumpintai, pavyzdžiui, „Elgesio ir emociniai sunkumai“.

Lentelės sudedamosios dalys yra pavadinimas, numeris, antraštės, duomenys ir pastabos. Kiekviena lentelė turi būti sunumeruota, paprastai tai daroma naudojant arabišką numeraciją. Numeriai turi eiti eilės tvarka, pavyzdžiui, 1 lentelė, 2 lentelė, bet ne 4.1 lentelė (t. y. pirmą ketvirtą skyrelį lentelė). Lentelės pavadinime paprastai atsispindi pagrindiniai kintamieji ir statistinės analizės pobūdis. Tai, kas vadinama antrašte, gali būti neįtraukta į lentelę. Gerą lentelės pavadinimą suformuluoti ne visada būna lengva, todėl verta panagrinėti profesionalioje spaudoje skelbtų lentelių pavadinimus. Lentelių tekstas turėtų būti ne ištemptas per visą eilutę, o suformatuotas į kairę.

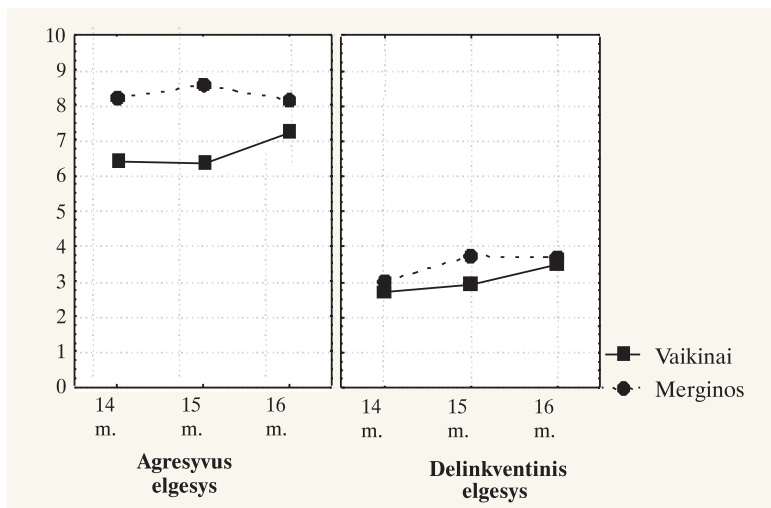
Antraštėse nurodoma, kokie kintamieji naudojami analizėje. Gali būti naudoti įprastinius sutrumpinimus, tokius kaip t (nurodant t -testo rezultatus) arba % (nurodant procentus), tačiau santraukos reikšmė turi būti visiškai akivaizdi. Pateikiant duomenis, kaip jau minėta, nereikia stengtis jų sudėti kaip galima daugiau į lentelę, patartina pateikti svarbiausius. Jei duomenų kai kuriuose langeliuose nepateikiama, rekomenduojama rašyti brūkšnelį (-), t. y. nepalikti tuščio langelio, nes skaitytojas gali abejoti, ar duomenų nėra, ar jie neįtraukti. Pastabos po lentele skirtos paaiškinti lentelėje vartojamas santrumpas arba simbolius. Jei ta pati santrumpa arba simbolis vartojami keliose lentelėse, juos aiškinti reikia po kiekvieną lentelę. Jei vienoje lentelėje ženklas * reiškia, kad $p < 0,05$, tai ir kitose lentelėse šis ženklas turi reikšti tą patį patikimumo lygmenį. Be to, kartais rekomenduojama nurodyti ne konkrečius patikimumą nurodančius skaičius, kokius pateikė kompiuterinė programa, o patikimumo lygmenis, t. y. ne 0,0234, o $p < 0,05$.

Tai, kas buvo minėta apie lentelių sudarymą, dažnai tinka ir piešiant grafikus. Pasirenkant, ką rašyti – tekstą, sudaryti lentelę ar grafiką, galima vadovautis tokiu principu: jei tyrėjas turi 3 skaičius, rekomenduojama juos pateikti žodžiais, jei nuo 4 iki 20 – sudaryti lentelę, jei daugiau nei 20 – brėžti grafiką. Be abejo, konkrečiu atveju pats tyrėjas priima sprendimą ir gali būti daug minėtos taisyklės išimčių.

Lentelių ir paveikslų pateikimo pavyzdžiai (žr. 10 lentelę, 4 pav.):

10 lentelė. Paauglių (M – merginų, V – vaikinių) lyties tapatumo dimensijų vidurkiai ir standartiniai nuokrypiai (skliausteliuose) pagal amžių

	16 metų		17 metų		18 metų		Iš viso	
	M	V	M	V	M	V	M	V
Pasitenkinimas lyties vaidmeniu	3,020 (0,63)	3,226 (0,58)	3,015 (0,57)	3,274 (0,59)	3,028 (0,52)	3,362 (0,47)	3,021 (0,57)	3,287 (0,55)

4 pav. Merginų ir vaikinių elgesio sunkumų (agresyvaus elgesio ir delinkventinio elgesio) vidurkiai

Lentelėse pateikti duomenys neaiškinami. Tinka rašyti: „Berniukų agresyvumo įverčių vidurkiai buvo daug aukštesni nei mergaičių“ arba: „Nustatyta, jog koreliaciniai agresyvumo ir nepažangumo ryšiai yra stiprūs“. T. y. galima rašyti pastabas, bet jų neinterpretuoti. Taip pat tinka rašyti: „Kaip ir buvo tikėtasi, nustatyti dideli kontrolinės ir eksperimentinės grupės įverčių skirtumai“. Galima nurodyti svarbiausius reikšmingus ryšius ar skirtumus, kaip parodyta 11 lentelėje.

11 lentelė. Statistinės rezultatų analizės aprašymo pavyzdžiai

„Visose amžiaus grupėse merginos pateikia daugiau somatinių skundų nei vaikinai ($p < 0,001$). Merginos pasižymi didesniais somatinių skundų įverčiais ($M = 2,52$, $SD = 0,14$) nei vaikinai ($M = 1,46$, $SD = 0,16$) ir šis skirtumas yra statistiškai reikšmingas ($F(1, 315) = 24,132$, $p < 0,001$).“

„Visose amžiaus grupėse ir merginos, ir vaikinai turi panašius agresyvaus elgesio įverčius, statistiškai reikšmingų lyčių skirtumų nebuvo nustatyta ($F(1, 315) = 0,024$, n.s.).“

„2 pav. rodo, kad visų amžiaus grupių paauglių (ir vaikų, ir merginų) turi nerimastingumo / depresiskumo bei užsisklendimo nei somatinių skundų įverčiai yra aukštesni.“

„6 lentelėje pateikti rezultatai gauti apskaičiavus dispersinę analizę. Dispersinė analizė parodė, kad visais atvejais: objektyvios karjeros, subjektyvios karjeros ir sėkmingos karjeros, vertinimų vidurkių skirtumas yra statistiškai reikšmingas (atitinkamai $p = 0,028$; $p = 0,005$; $p = 0,000$). Taigi visos trys grupės reikšmingai skiriasi ir viena nuo kitos, ir reikšmių sklaida grupės viduje lyginant objektyvios, subjektyvios ir sėkmingos karjeros rezultatus.“

„Norėdami patvirtinti arba paneigti hipotezę, kad psichopatiniai ir narcisistiniai asmenybės bruožai turi įtakos karjeros sėkmei, atlikome regresinę analizę (žingsniniu metodu). Buvo gautas statistiškai reikšmingas sėkmingos karjeros ir narcisizmo (užslėpto ir išreikšto) ($p < 0,001$) ryšys. 17 lentelėje matome, kad tikslinto determinacijos koeficiento reikšmė ($R^2=0,099$; $R^2=0,143$) atitinka tiesinės regresijos modelį ir leidžia prognozuoti sėkmingos karjeros rezultatus.“

Aptartos ir bendrai priimtose taisyklės nurodo, kaip atlikti ir pateikti kiekybinių tyrimų rezultatų analizę, o bendrą kokybinio tyrimo duomenų analizės nurodymų literatūroje nepateikiama. Kokybinių tyrimų rezultatų pateikimo formatas dažnai priklauso nuo konkretaus kokybinio tyrimo metodo. Atliekant kokybinių tyrimų paprastai gaunama labai daug informacijos, išreikštos ne skaičiais ar statistinės analizės rezultatais, o žodžiais ir mintimis, užfiksuotomis vaizdo ar garso įrašuose, dokumentuose, transkriptuose ir t. t., todėl svarbu apgalvoti duomenų rinkimo, saugojimo ir aprašymo metodą dar prieš pradedant tyrimą. Kiekybinių duomenų analizei naudojamos statistinės programos, tokios kaip SPSS arba *Statistica*, tačiau kuriamos bei naudojamos ir kokybinių duomenų analizės programos.

Rezultatų aptarimas

Rezultatų aptarimas suteikia galimybę kūrybingai integruoti tyrimo rezultatus su teorija ir kitų autorių tyrimais. Geras aptarimas sudarytas iš tokių elementų (pagal Rudestam and Newton, 2007):

- Svarbiausių tyrimo rezultatų trumpa apžvalga.

- Rezultatų aptarimas, lyginant su kitų autorių tyrimų rezultatais.
- Tyrimo duomenų svarba egzistuojančioms teorijoms (ypač taikomuosiuose tyrimuose).
- Išsami analizė tų rezultatų, kurie neparemia arba tik iš dalies paremia hipotezes.
- Tyrimo ribotumai, kurie galėjo turėti įtakos rezultatų validumui ir generalizacijai (apibendrinimui).
- Rekomendacijos dėl tolesnių tyrimų.
- Gautų žinių taikomumas praktikoje (pasirinktinai, neprivaloma).

Aptarimas paremtas indukciniu mąstymu: pasitelkiant gautus pagrindinius rezultatus ieškoma ryšių su teoriniais teiginiais, tyrimo rezultatai siejami su esama literatūra. Diskusijoje siekiama išvelgti gautų rezultatų prasmę, remiantis nustatytais kintamųjų ryšiais vertinama, kiek tyrimas atsakė į iškeltus klausimus ar hipotezes. Pateikiant savo interpretacijas, verta pabrėžti literatūroje išdėstytų interpretacijų pranašumus bei trūkumus ir kiek tyrimo duomenys patvirtina arba paneigia kitų tyrėjų nurodytas išvadas.

Aptariant rezultatus neužtenka vien perpasakoti savo tyrimų duomenis, nors nuo to galima pradėti aptarimą, t. y. pradžioje, viename paragrafe, pateikti trumpą pagrindinių rezultatų santrauką – informuoti, kiek pasitvirtino ar nepasitvirtino keltos hipotezės, koks gautas atsakymas į tyrimo klausimus. Siūloma pateikti prasmingą, skaitytojui suprantamą informaciją – išdėstyti, pavyzdžiui, kas buvo teigiama pirmoje hipotezėje, užuot konstatavus: „Pirma hipotezė nepasitvirtino“ arba: „Pirmos grupės įverčiai aukštesni už antros“. Daug prasmingiau skaitytojui skambės teiginys, kad „vaikai, kuriuos tėvai baudė fizinėmis bausmėmis, buvo agresyvesni nei tie, kuriems tokios bausmės nebuvo taikomos“ (žr. 12-tą lentelę).

„Aptarimo“ skyriuje grįžtama prie literatūros analizės, siekiant gautus rezultatus ir kitų empirinių tyrimų, kuriuose tyrinėjamas tas pats fenomenas, rezultatus integruoti. Gera diskusija aptaria kiekvieną reikšmingą rezultatą tam tikrame teoriniame kontekste, analizuotame literatūros apžvalgoje. Todėl diskusijoje (aptarime) cituojami tie darbai,

kurie buvo nagrinėjami literatūros apžvalgoje, bei ieškoma naujų šaltinių, norint suprasti, kiek tyrimo rezultatai patvirtina ar nepatvirtina kitų autorių tyrimų rezultatus. Pavyzdžiui, gali būti teigiama: „Tyrimo rezultatai parodė, kad depresijos požymiai ir savivertė yra susiję su paauglio lytimi: merginos patiria daugiau depresijos požymių ir turi menkesnę savivertę nei vaikinai. Tai atitinka kitų tyrėjų padarytas išvadas (Rosenberg et al., 1995; Moneta et al., 2001).“ Arba: „Priešingai negu buvo tikėtasi, paauglio savivertės ir tėvo perdėtos globos ryšys nebuvo aptiktas. T. y. kiti tyrėjai, pavyzdžiui, De Manas (1991), nustatė, kad tėvo perdėta globa yra susijusi su menkesne paauglio saviverte.“

12 lentelė. „Rezultatų aptarimo“ skyriaus atmintinė
(pagal Rudestam and Newton, 2007)

1. Duomenų analizė turi būti išsamiai pateikta „Rezultatų“ skyriuje. Rezultatų aptarti nepradedama „Rezultatų“ skyriuje, tai daroma „Rezultatų aptarimo“ skyriuje. Be to, pastarajame skyriuje neatliekama papildoma duomenų statistikos analizė.
- 2.. Nepatariama kartoti arba formulavus dėstyti tas mintis, kurios jau buvo išsakytos. Nereikia vėl aprašinėti rezultatų, nes šio skyriaus paskirtis – aptarti rezultatus, o ne juos aprašyti.
- 3.. Turėtų būti siekiama paaiškinti, kaip duomenys gali būti panaudoti nustatytiems dėsningumams atskleisti platesniame kontekste, tačiau negalima daryti išvadų, neparemtų tyrimo rezultatais ar teorija.
- 4.. Nerekomenduojama studentams vardyti visų galimų tyrimo trūkumų, nuolat apgailėstaujant dėl vieno ar kito ribotumo. Reikia pateikti tyrimą ir jo rezultatus tokius, kokie jie yra. Jei yra esminių tyrimo metodologinių klaidų, straipsnį publikuoti ar rengti diplominį darbą tampa beprasmiška. Kita vertus, reiktų atskleisti dėl tyrimo metu susiklosčiusių aplinkybių atsiradusius trūkumus, taip pat tyrimo ribotumus. Juos reiktų nurodyti tada, kai tie ribotumai gali kelti abejonių dėl tyrimo rezultatų ir / ar išvadų.
- 5.. Nepatartina pateikti ilgo rekomendacijų sąrašo, ką reiktų toliau tyrinėti. Vietoje to siūloma pateikti 1–2 reikšmingus pasiūlymus, kaip tyrimas galėtų būti tęsiamas ar plėtojamas. Pavyzdžiui, siūlymas, kad tyrimą reiktų pakartoti dalyvaujant kitos mokyklos, miesto, lyties ar amžiaus vaikams, nėra vertingas. Prasmingiau būtų, pavyzdžiui, galvoti apie tolesnius tyrimo žingsnius, kitus svarbius, skyriuje neaptartus aspektus, pavyzdžiui, nurodyti, kad vien tėvų auklėjimo stiliumi neužtenka paaiškinti emocinio intelekto ypatumų, galbūt svarbų vaidmenį vaidina vaiko savivertė, saviveiksmingumas ar asmenybės bruožai ir t. t.
- 6.. Nerekomenduojama pateikti tokių tolesnių tyrimų rekomendacijų, kurias galima lengvai suformuluoti, nesiremiant aptariamu tyrimu. Tai parodytų, jog darbo autorius (-ė) nepakankamai išnagrinėjo ir kitų autorių tyrimus, ir savo paties rezultatus.
- 7.. Siūloma laikytis lakoniškumo, nesikartoti ir vengti melodramiško žodžių, pavyzdžiui, tokių kaip „nuostabu“, „sukrečiama“, „įdomu“, „svarbu“ ir pan.

Kaip pateikti ir aptarti reikšmingus rezultatus, gana paprasta ir aišku, tačiau kyla klausimas, ką daryti, kai tyrimo rezultatai nėra statistiškai reikšmingi (grupei skirtumų nenustatyta, koreliaciniai ryšiai silpni ir nereikšmingi arba yra „beveik reikšmingi“ ir t. t.). Kartais mėginama kalbėti apie „tendencijas“, nereikšmingus ar silpnus ryšius, kurie „rodo sąsajas“, ir t. t. Tai, nuo kokio lygmens rezultatas laikomas statistiškai reikšmingu (0,05 ar 0,01), yra sutartinis dalykas, ir diskusijos dėl reikšmingumo minimalaus lygmens kartais atsinaujina. Kad ir kaip ten būtų, studentai labai nusivilia, kai gauna statistiškai nereikšmingus rezultatus ir kai jų hipotezės nepatvirtinamos. Tačiau mokslinių tyrimų esmė – ieškoti to, kas neatrasta, kas nežinoma, todėl jei tyrimas atliekamas pagal metodologinius reikalavimus ir ryšių ar skirtumų nenustatoma, o hipotezės nepatvirtinamos, tai irgi yra svarbus rezultatas. Prieš pradedant tyrimą, reikia apgalvoti, kaip būtų galima paaiškinti vienus ar kitus galimus rezultatus, kad bet koks gautas tyrimo rezultatas nebūtų „blogas“ rezultatas. Tačiau rezultatai, kuriuose nerandama sąsajų ar skirtumų, turi paskatinti tyrinėti toliau, nes gali būti susiję su teoriniais postulatais, kurių nepatvirtino tyrimas, ir taip pat su tyrimo metodologija. Be to, tyrimo metu gali nepavykti atlikti tyrimo tiksliai taip kaip buvo planuota, pavyzdžiui, atsakiusiųjų skaičius mažesnis nei tikėtasi, dėl to gali būti gauti iškreipti duomenys (pvz., apie asocialų elgesį atsakė tik tie žmonės, kurie nesielia asocialiu būdu, o buvo tyrinėjamos asocialaus elgesio ir tėvų auklėjimo stilių sąsajos), longitudinaliame tyrime dalyvavę asmenys nutarė jame nebedalyvauti, ir t. t. Šios problemos turi būti aptartos kaip tyrimo ribotumai.

Kokybinio tyrimo rezultatų aptarimas atlieka tą pačią funkciją kaip ir kiekybinių tyrimų rezultatų aptarimas, t. y. siekiama suprasti, kokią reikšmę gauti rezultatai turi teorijai ir praktikai. Kai kurie tyrėjai šią dalį jungia su rezultatų dalimi. Vyrauja nuomonė, kad kokybinių tyrimų rezultatų aptarimas turėtų būti pateiktas atskiru skyriumi, nes, kitaip nei empirinių tyrimų metu, atliekant kokybinius tyrimus hipotezės nekeliamos, tyrimo klausimo ir literatūros ryšys ne visada akivaizdus. Taigi remiantis surinktais duomenimis kuriama teorija, todėl įžvalgos ir nauji teoriniai postulatai turi būti susieti su esama literatūra ir į ją integruoti.

Išvados. Aptarimas, kai to reikalaujama, baigiamas „Išvadų“ skyreliu. Išvadosė glaustai pateikiami esminiai tyrimų rezultatai keliais paragrafais ar teiginiais. Išvadosė nebeanalizuojami kitų tyrimų rezultatai ar apskritai tos srities ištirimo būklė ar problemos. Be to, nerekomenduojama teigti, kad tyrimas labai svarbus kitiems tyrėjams ar kad praplės jų galimybes tyrinėti, remiantis atlikto tyrimo rezultatais.

Svarbu šios dalies teiginius susieti su darbo pradžioje suformuluotais tyrimo tikslais ir uždaviniais.

Klausimai ir užduotys

1. Pasirinktame straipsnyje nustatykite, kaip formuluoja tyrimo problemą straipsnio autorius, ir įvertinkite formuluotės tinkamumą.
2. Atlikite paiešką duomenų bazėje ir raskite straipsnius, keliančius tyrimo klausimą empiriniame kiekybiniame tyrime ir skirtingose kokybinių tyrimų teorinėse paradigmose.
3. Raskite 3 pasirinktų straipsnių metodikų aprašymus ir kritiškai juos įvertinkite pagal tai, kiek tinkamai metodikos yra aprašytos.
4. Tyrėjai nagrinėjo, kaip paauglių merginų neigiamas požiūris į savo kūną susijęs su jų psichologine gerove – depresiškumu, savęs vertinimu, subjektyviu pasitenkinimu gyvenimu. Buvo apklausta 111 vyresniosios bendrojo lavinimo mokyklos klasėse besimokančių merginų. Žodžiais aprašykite lentelėje pateiktus šio tyrimo rezultatus.

Paauglių merginų (N = 111) neigiamo savo kūno vertinimo koreliacijos su psichologinės gerovės rodikliais (Pearsono r).

	Depresiškumas	Savęs vertinimas	Subjektyvus pasitenkinimas gyvenimu
Neigiamas savo kūno vertinimas	0,50***	-0,42**	-0,51***

* p < 0,05; ** p < 0,01; *** p < 0,001

5. Tyrėjai analizavo, ar alkoholi vartojantys paaugliai yra depresiškesni nei jų bendraamžiai, kurie alkoholio nevartoja. Apklausta 2 612 paauglių merginų ir vaikinių. Iš jų 16,7 proc. praėjusiais metais bent kartą vartojo alkoholį. Šios grupės depresiškumo vidurkis palygintas su nevartojusiųjų alkoholio depresiškumo vidurkiu naudojant Stjudento t testą nepriklausomoms imtims. Iš SPSS programos pateiktos analizės ataskaitos lentelėse išrinkite tą informaciją, kurią būtina pateikti aprašant dviejų nepriklausomų imčių Stjudento t testo rezultatus.

Aprašomoji statistika

Ar vartojote alkoholio bent kartą per praėjusius metus?		Depresiškumas
Nevartojau	M	2,1447
	SD	0,45989
	N	439
	%	16,8%
Vartojau	M	2,2342
	SD	0,44331
	N	2173
	%	83,2%

Nepriklausomų imčių t testo rezultatai

	Leveno dispersijų lygybės testas		Stjudento t testas			
	F	p	t	df	p	Vidurkių skirtumas
Daroma dispersijų lygybės prielaida	2,114	,146	-3,832	2610	0,000	-,08946
Nedaroma dispersijų lygybės prielaida			-3,740	613,515	0,000	-,08946

Pagalbinės akademinio rašto darbo struktūrinės dalys

Literatūros sąrašas

Visi straipsnyje minimi šaltiniai turi atsispindėti literatūros sąrašė ir, priešingai, į šį sąrašą įtraukiami tik tekste paminėti autoriai. Šaltinių sąrašas pateikiamas abėcėlės tvarka. Šaltiniai literatūros sąrašė pateikiami nurodant² :

- a) autoriaus (autorių) pavardę, inicialus, straipsnio pavadinimą, visą žurnalo pavadinimą, leidimo metus, tomą ir puslapius;
- b) autoriaus (autorių) pavardę, inicialus, knygos pavadinimą, leidimo vietą, leidyklą ir leidimo metus;
- c) autoriaus (autorių) pavardę, inicialus, straipsnio pavadinimą, knygos, kurioje išspausdintas straipsnis, pavadinimą, knygos redaktoriaus (redaktorių) inicialus ir pavardę, leidimo vietą, leidyklą, leidimo metus ir straipsnio puslapius.

Nuorodos į šaltinius tekste rašomos skliausteliuose nurodant autoriaus pavardę (originalo kalba) ir publikacijos metus (Pavardenis, 2003). Jeigu autorių yra trys arba daugiau, pateikiant nuorodą nurodoma tik pirmojo autoriaus pavardė ir priduriama „ir kt.“ (originalo kalba) (Pavardenis ir kt., 2003, Dodge et al., 1988).

Jeigu autoriaus pavardė rašoma skliausteliuose, vardo raidė nerašoma. Pateikiant nuorodą į kelių autorių skirtingus šaltinius, autorių pavardės ir metai atskiriami kabliataškiu, pavyzdžiui: „*Neklinikinių imčių tyrimai rodo, kad merginų emocinių sunkumų įverčiai yra aukštesni nei vaikinų* (Jones, 2011; Broberg ir kt., 2001; Hankin et al., 1998; Leadbeater et al., 1999; Rönnlund and Karlsson, 2006).“

To paties autoriaus skirtingas publikacijas, išleistas tais pačiais metais, reikėtų išskirti pridėdant raides a, b, c ir t. t. po publikacijos

² Cituojama pagal bibliografinio aprašo reikalavimus, pateikiamus žurnale „Psichologija“.

metų (Ybarra, 2010 a, 2010 b). Pateikiant tikslią kito autoriaus darbo citatą reikėtų nurodyti šaltinio puslapį (Ybarra, 2010, p. 42).

Minint autorių tekste, rašoma pirma vardo raidė, autoriaus (-ių) pavardė (-ės) ir leidinio metai, o jei straipsnio autorių yra daugiau nei trys, rašoma tik pirmo autoriaus pavardė, nurodant „ir kt.“. Pavyzdžiui: „*P. Baron ir E. Joly (1988), S. L. Kaplan ir kt. (1984) nurodo, kad vyresniųjų paauglių (tiek vaikinių, tiek merginų) emocinių sunkumų, ypač depresijos simptomų, išreikštumas nesiskiria.*“

Jei šaltinio autorius yra organizacija arba šaltinis neturi autoriaus, pateikiant nuorodą minimas tik organizacijos arba šaltinio pavadinimas ir metai (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 2000).

Literatūros sąrašo formatas sudaromas pagal šalies ar leidinio bibliografinio aprašo standartus. Pvz., užsienio psichologai moksliniuose darbuose dažniausiai remiasi APA standartu, tačiau gali remtis ir kitais, pvz., Harwardo.

Psichologijos studentams rašto darbuose rekomenduojama laikytis tokių bibliografinio įrašo reikalavimų (žr. 13 lentelę):

13 lentelė. Bibliografinių įrašų pavyzdžiai:

Mokslinio straipsnio aprašas:

- Schaie K. W., Willis K. L., Jay G., Chipuer H. Structural invariance of cognitive abilities across the adult life span: A cross-sectional study // *Developmental Psychology*. 1989, vol. 25, p. 652–662.
- Ribakovienė V. Bandžusių žudytis paauglių internalūs ir eksternalūs sunkumai // *Medicina*. 2002, 38 (4), p. 398–404.

Knygos aprašas:

- Aiken L. R. *Psychological testing and assessment* (3th ed.). Boston: Allyn and Bacon, Inc., 1979.
- Čekanavičius V., Murauskas G. *Statistika ir jos taikymai* – 3 knyga. Vilnius: TEV, 2009.

Redaguotos knygos aprašas:

- Stress, Workload, and Fatigue / Ed. by P. A. Hancock, P. A. Desmond. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 2001. P. 211–234.
- Geriausia Lietuvos fantastika / redaktorius-sudarytojas G. Beresnevičius. Kaunas: Eridanas, 1998.

Straipsnio knygoje aprašas:

- Zimmerman B. J., Cleary T. J. Adolescents' development of personal agency: The role of self-efficacy beliefs and self-regulatory skill / In: Pujares F, Urdan T editor. *Self-Efficacy Beliefs of Adolescents*. Greenwich, CT: Information Age Publishing, 2006. P. 45–69.
- Bandzevičienė R., Mackanienė R. Neįgaliųjų asmenų integracijos į darbo rinką teisiniai ir psichologiniai ypatumai // *Socialinė parama neįgaliesiems įsidarbinimo situacijoje*. Strp. Rinkiny. Sudarytoja I. Barauskienė. VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2004. P. 8–27.

Santrauka

Santraukoje labai glaustai apibūdinama darbo tema, nusakomi tyrimo tikslai ir uždaviniai, pateikiamos pagrindinės išvados (žr. 14 lentelę). Santraukos apimtis priklauso nuo to, kokie santraukos reikalavimai pateikiami. Straipsniuose dažniausiai užtenka 100–200 žodžių apibūdinant empirinį tyrimą ir 75–100 žodžių – teorinį tyrimą, o rašto darbui ar baigiamajam darbui gali prireikti ilgesnės ar trumpesnės santraukos.

Santrauka turi būti suprantama ir pateikti pakankamai informacijos skaitytojui, kuris neskaitys viso straipsnio. Santraukoje turi atsispindėti darbo tikslas, pagrindinės hipotezės, taikyti metodai, aprašant kas buvo naudota, kokia imtis buvo tirta ir koks buvo tyrimo dizainas. Turi būti pateikta esminė informacija apie tyrimo rezultatus ir išvados, padarytos nagrinėjant tyrimo rezultatus. Santraukoje negali būti informacijos, kurios nėra pačiame rašto darbe ar straipsnyje. Santraukoje informacija tik pateikiama, ji nevertinama ir neaptariama.

Kadangi tyrėjas nežino, kokie bus tyrimo rezultatai ir kokias išvadas teks padaryti, rekomenduojama ją rašyti baigus kitas darbo dalis, t. y. atlikus literatūros analizę, pateikus ir aptarus rezultatus bei padarius išvadas.

Galimas dalykas, jog dauguma žmonių skaitys tik santrauką, kad įvertintų visą darbą ar nuspręstų, įdomus jis jiems ar ne. Todėl svarbu, kad santrauka skaitytojui būtų įdomi. Tuo tikslu pabrėžiama problemos svarba, atskleidžiamos naujos hipotezių įžvalgos ir pažymima, kad jos tikrinamos taikant pažangius statistinės analizės metodus.

14 lentelė. Santraukos planas

Planuojant ir rašant santrauką, reiktų tiksliai, glaustai, aiškiai ir atsakyti į šiuos klausimus:

- Koks buvo mano tyrimo tikslas?
- Kokius tyrimo metodus taikiau?
- Kas dalyvavo tyrime kaip tyrimo dalyviai?
- Kokie yra pagrindiniai tyrimo rezultatai?
- Kokias darau išvadas iš tų rezultatų?
- Ar, nedetalizuodama (-as) ir nekartodama (-as) to, kas parašyta „Aptarime“, galiu vienu sakiniu pasakyti, kokie yra tyrimo ribotumai?

Priedai

Prieduose pateikiami statistikos duomenys, vaizdinė medžiaga, pirminiai atliktų tyrimų duomenys ir kita medžiaga, kurią dėl didelės apimties pateikti pagrindinėse rašto darbo dalyse netikslinga, tačiau ji papildo darbo rezultatus. Priedai numeruojami pagal nuorodą į juos pagrindiniame tekste eiliškumą. Priedų skaičius, jų apimtis neribojami ir neįtraukiami į rašto darbo puslapių skaičių. Priedams keliami tokie reikalavimai:

1. Pagrindiniame rašto darbo tekste būtinos nuorodos į lenteles ir paveikslus, įdėtus prieduose.
2. Kiekvienas priedas turi turėti numerį ir atitinkamą nuorodą pagrindinėje rašto darbo dalyje.
3. Kiekvienas atskiras priedas pradedamas naujame puslapyje.
4. Lentelės ir paveikslai turi būti numeruojami. Kiekviename priede paveikslų ir lentelių numeracija pradedama iš naujo.
5. Visos lentelės ir paveikslai, esantys priede, turi turėti pateikti informaciją ir pavadinimus lietuvių kalba.
6. Jei lentelė ar paveikslas nėra sukurtas rašto darbo autoriaus, po lentelės ar paveikslu turi būti pateikiama nuoroda į autorių ir literatūros šaltinį.

Titulinis

Viršelyje užrašomas universiteto ir katedros, kurioje buvo atliktas darbas, pavadinimas, darbo pavadinimas, po juo nurodomas darbo tipas (kursinis, bakalauro, magistro darbas arba mokslinio darbo projektas), studijų programa bei kursas, už kurio darbą atsiskaitoma, autoriaus vardas ir pavardė, darbo vadovas, darbo atlikimo vieta ir baigimo metai (žr. 15 lentelę).

15 lentelė. Titulinio lapo pavyzdys

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
SOCIALINĖS POLITIKOS FAKULTETO
PSICHOLOGIJOS KATEDRA

STUDENTO VARDAS, PAVARDĖ
(STUDIJŲ PROGRAMOS PAVADINIMAS)
(KURSAS, GRUPĖ)

TEMA

Kursinis darbas

Darbo vadovas:
(mokslinis laipsnis, pedagoginis vardas,
pirma vardo raidė, pavardė)

Vilnius, 2011

Klausimai ir užduotys

1. Įvertinkite, kokios būtinos informacijos trūksta pateiktose santraukose.

1 santrauka

Tyrimė apklausti 254 Vilniaus miesto bendrojo lavinimo mokyklų aukštesniųjų klasių moksleiviai (58 proc. merginų, 42 proc. vaikinių), kurių amžius 15–19 metų ($M = 17.29$, $SD = 0.95$). Tiriamieji atsakė į klausimus apie patyčių patirtį mokykloje (žodines ir fizines patyčias bei netiesioginę santykių agresiją), taip pat apie tyčiojimąsi elektroninėje erdvėje (kompiuteriu ar mobiliuoju telefonu). Nustatyta, kad trečdalis moksleivių, patiriančių patyčias mokykloje, su jomis susiduria ir elektroninėje aplinkoje. Dažniausiai tai moksleiviai, mokykloje patiriantys žodines patyčias arba netiesioginę santykių agresiją, pavyzdžiui, išstūmimą iš bendrų veiklų, apkalbas ir pan. Nors šis tyrimas nepaaiškina, kodėl tik tam tikra dalis patyčių aukų nukenčia ir elektroninėje erdvėje, tačiau patvirtina mintį, jog vertinant patyčių paplitimą tarp moksleivių svarbu atsižvelgti į skirtingus paauglių bendravimo kontekstus.

2 santrauka

Šio tyrimo tikslas – nustatyti, ar tėvų auklėjimo stilius leidžia numatyti paauglių merginų ir vaikinių savivertę ir saviveiksmingumą. Tiriamieji užpildė klausimyną, matuojantį paauglių savivertę (RSE: Rosenberg Self – Esteem scale, Rosenberg, 1965), tėvų auklėjimo stilių (EMBU: Egnā Minnen Beträffande Uppfostran, Arrindell et al., 1994) ir saviveiksmingumą (GSE: Generalized self-efficacy scale, Schwarzer and Jerusalem, 1995). Tyrimo duomenimis, merginų ir vaikinių saviveiksmingumas nesiskiria, tačiau vaikinai pasižymi aukštesne saviverte nei merginos. Nustatyti ir tėvų taikomų auklėjimo stilių skirtumai pagal tėvų bei paauglių lytį: abu tėvai emociškai šiltesni dukterims, o tėvai (ne motinos) dažniau atstumia sūnus. Atsakant į pagrindinį tyrimo klausimą nustatyta, jog aukštesni tėvo emocinės šilumos įverčiai leidžia numatyti aukštesnę vaikinių saviveiksmingumą ir savivertę, o didesnis motinos emocinis atsūmimas – žemesnę merginų savivertę. Šie

ryšiai nėra stiprūs, todėl apibendrinant galima teigti, jog tėvų auklėjimo stilius prastai numato ir vaikinų, ir merginų saviveiksmingumą bei savivertę paauglystėje.

3. Moksliniame žurnale susiraskite empirinį straipsnį bei literatūros apžvalgą. Palyginkite, kuo skiriasi šių straipsnių santraukos. Kokia informacija pateikiama literatūros apžvalgos santraukoje?
4. Palyginkite bibliografinius aprašus dviejuose psichologijos moksliniuose žurnaluose – „Psichologija“ bei „Tarptautinis psichologijos žurnalas: biopsichosocialinis požiūris“. Kokius skirtumus pastebėjote? Kokio bibliografinio aprašo sudarymo stiliaus laikosi antrasis žurnalas?

Žodiniai ir stendiniai pranešimai

Empirinis darbas dažnai pateikiamas ne tik kaip rašto darbas, bet ir kaip žodinis arba stendinis pranešimas, kai kurie iš jų – ir jaunųjų mokslininkų ar kitose konferencijose. Jų formatas yra daugiau sutarimo reikalas, ir reikalavimai priklauso nuo konkrečios situacijos, pavyzdžiui, kokios trukmės turi būti žodinis pranešimas, ar kokio dydžio ir formato turi būti stendinis pranešimas. Todėl verta pasidomėti, kokius reikalavimus kelia renginio (konferencijos, darbų gynimo ar pan.) organizatoriai.

Žodinių ir stendinių pranešimų planavimas

Pirmiausia verta sau užduoti klausimus:

- Koks yra mano tyrimo tikslas?
- Ar kas kitas be manęs atliko tokį tyrimą?
- Kodėl man kilo mintis atlikti tokį tyrimą?
- Kodėl pasirinkau būtent tokį tyrimo dizainą?
- Kokio pobūdžio tyrimo metodus taikiau?
- Kokias prielaidas kėliau ir kuo tai grindžiau?
- Su kokiomis problemomis susidūriau atlikdama (-as) tyrimą?
- Kokie tyrimo rezultatai?
- Ar aš atsakiau į tyrimo klausimą?
- Kokius rezultatus gavau?
- Ar mano statistinė analizė yra pakankamai gera?

Nors tai tikrai ne visa sąrašas, ko tyrėja(-as) galėtų savęs paklausti, vis dėlto tokių klausimų sau pateikimas padeda tyrėjai (-ui) atsitraukti atgal ir apgalvoti, koks, kaip ir kodėl tas darbas yra atliktas. Kitiškai įvertinus savo darbą, galima pradėti rengti empirinį rašto darbą, publikaciją, žodinį ar stendinį pranešimą. Idealiu atveju, tyrėja(-as) jau yra visa tai apgalvojęs vykdydamas tyrimo projektą, todėl turi aiškų supra-

timą, kokie buvo tyrimo tikslai ir kokių svarbių dalykų ji ar jis atrado ar kokių negalėjo atskleisti. Tai reiškia, kad tyrėja (-as) jau turi reikiamą pranešimui rengti informaciją.

Žodinis pranešimas ir jo struktūra

Bendra studentų pranešimo, kurio metu apžvelgiamas empirinis projektas, trukmė yra 15 minučių, iš jų 3–5 minutės skiriamos klausimams. Kiekvienas pranešimas vienas nuo kito skiriasi tematika, tyrimo metodologija ir t. t., tačiau yra bendri „standartinio“ pranešimo psichologijos reikalavimai. Toliau pateikiamos rekomendacijos, parengtos pagal Muhlenbergo universiteto Psichologijos katedros žodinių ir stendinių pranešimų nurodymus (žr. <http://www.muhlenberg.edu/depts/psychology/Presentations.htm>).

Trukmė. Pranešimas trunka ne ilgiau kaip 10–12 minučių, paliekant 3–5 minutes klausimams. Atsižvelgiant į tai, tinkamas toks formatas:

- Įvadas ir metodai: 5 minutės;
- Rezultatai ir aptarimas: 5 minutės.

Šie nurodymai lankstūs, nes paskirstymas priklauso nuo tyrimo teorinio ar metodologinio sudėtingumo.

Turinys. Skirtingai nuo rašto darbo, kur autoriaus prašoma pateikti kuo daugiau išsamios informacijos ir išsamią literatūros apžvalgą, žodiniame pranešime pateikiama tyrimo santrauka. Nors ir kaip būtų gaila neapžvelgti išnagrinėtų literatūros šaltinių arba net nepaliesiti kai kurių tyrimo hipotezių ar tyrimo klausimų, reikia apsispręsti, kurie tyrimo aspektai ir rezultatai patys svarbiausi, ir juos aptarti. Svarbu pateikti tik tiek informacijos, kiek reikia suprasti, kas buvo padaryta, kodėl tyrimas buvo atliktas ir kas buvo nustatyta.

Bendri patarimai:

- *Įvadas:* turi būti labai kryptingas ir pagrindžiantis tyrimą, pacituojami tik keli svarbiausi šaltiniai, kuriais remiantis keliamos hipotezės. Turi būti stengiamasi kaip galima glausčiau auditorijai pasakyti: „Čia yra tai, kas žinoma“ ir „Čia yra žinių spraga, kurią mano tyrimas užpildo“. Klausytojus gali priversti suklusti

užduodamas atviras klausimas ar suformuluota dilema („Kas svarbiau...?“, „Kaip galima paaiškinti...?“ ir t. t.). Pranešimas yra tarsi istorijos pasakojimas, taigi susidomėti galima paskatinti, pateikiant intriguojantį klausimą, į kurį klausytojai atsakymo dar nežino.

- o Vaizdinėje medžiagoje (skaidrėse) svarbiausi teiginiai turi būti išskirti grafiškai (taškais, skaičiais). Nereikia išskirti grafiškai autoriaus, šaltinio datos; cituojamą autorių galima parašyti mažesniu šriftu, t. y. pabrėžti pagrindines mintis, o ne šaltinius.
- *Metodika*: šiame skyrelyje apžvelgiami svarbiausi, esminiai dalykai. Papildomą informaciją galima suteikti, atsakant į pateiktus klausimus. Nurodomi tyrimo metodai, tyrimo dalyviai, jų demografinės charakteristikos bei tyrimo procedūra.
 - o Pranešimo tikslas – aiškumas ir glaustumas. Nuo autoriaus priklauso, kurios dalys yra svarbios, kurias reikia pabrėžti, Pažymėtina, kad klausytojams sunku prisiminti informaciją apie sudėtingas, ilgas metodologines procedūras, kol bus pradėta dėstyti tyrimo rezultatus.
 - o Be to, čia galima pateikti informaciją apie tyrimo ribotumus ar trūkumus, pavyzdžiui, pasakyti apie prastą kurios nors skalės validumą. Galima prie to dar kartą grįžti aptariant tyrimo rezultatus.
- *Rezultatai ir aptarimas*. Dažniausiai pranešimuose rezultatai ir jų aptarimas neatskiriami. Klausytojams sunku sekti daugiau nei du rezultatus vienu metu – kol tuos rezultatus bus pradėta aptarti, jie gali pamiršti, kas buvo nustatyta. Todėl siūloma elgtis kaip paprastame pokalbyje ir aptarti kiekvieną rezultatą baigus pranešimą, jei to reikia. Galima pateikti statistinę informaciją (patikimumą, efekto dydžius) vizualiai ir taip patvirtinti, kad rezultatai yra patikimi. Tačiau nebūtina perskaityti kiekvieną parašytą žodį arba statistinį simbolį. Užtenka atkreipti dėmesį į svarbiausius statistinės analizės rezultatus. Vietoje žodinio teksto geriau naudoti lenteles ar brėžinius:

- o Pavyzdžiui, netinka sakyti: „Nustatėme, jog t lygus 1.30, o p lygus 0,021. Tai rodo, kad berniukų vidutiniai įverčiai pagal agresyvumą buvo 6,82, o mergaičių įverčiai buvo 5,52.“
- o Geriau būtų teigti: „Nustatėme lyčių skirtumus pagal agresijos raišką. Kaip matote lentelėje / grafike berniukų agresyvumo įverčiai buvo aukštesni nei mergaičių. Tai patvirtina... paneigia....tai rodo, kad....“
- *Bendras aptarimas:* Šioje dalyje interpretuojami ir apibendrinami gauti rezultatai:
 - o Šioje dalyje vertėtų aptarti 1–2 dalykus iš toliau paminėtų:
 - Pastebėti ir aptarti galimus alternatyvius gautų rezultatų paaiškinimus arba tyrimo ribotumus.
 - Pastebėti ir aptarti, kokios galėtų būti tolesnės tyrimų kryptys.
 - Ir / arba pastebėti ir aptarti, kaip rezultatai prisideda, papildoma ar paneigia egzistuojančią literatūrą.
 - o Neatsižvelgiant į tai, apie ką kalbama aptarimo skyrelyje, reikia tai susieti su informacija, pateikta įvade.
 - o Ribotumų skyrelyje nereikia menkinti savo darbo kokybės. Tai, kad siūloma paminėti ribotumus ir problemas arba pateikti alternatyvius paaiškinimus, susiję su tuo, jog tyrimo rezultatai turi būti validūs ir patikimi. T. y. turi būti pateikti įrodymai, kad tai, kas sakoma, yra tiesa. Todėl, jei tyrimo keltos hipotezės nepasitvirtino, reikia būti pasirengus paaiškinti, kas galėjo tam turėti įtakos. Tačiau dėl to savo darbo nuvertinti nereikia.
- *Papildoma informacija.* Patariama turėti su savimi papildomos informacijos, padedančios atsakyti į galimus klausimus, pavyzdžiui, aprašomosios statistikos, klausimynų pavyzdžių ir t. t. Su ja nebus supažindinama pranešime, bet į klausytojų klausimą bus sklandžiai atsakyta.
- *Vaizdinė medžiaga.* Žodinio pranešimo metu naudojami vaizdiniai elementai, padedantys klausytojams sekti pranešimą, t. y. PowerPoint skaidrės. Tačiau būtina turėti atsarginį variantą ki-toje laikmenoje arba būti pasirengus kalbėti ir tuo atveju, jei sugestų kompiuteris arba projektorius. Vaizdinė medžiaga turi

būti pateikiama profesionaliai. Raidės skaidrėse turi būti kuo didesnės arba bent jau ne mažesnės nei 20 punktų. Siūloma rinktis didžiausius galimus raidžių ar skaičių dydžius.

- o Nereikia kiekvieno žodžio ar minties surašyti į skaidres. Nebūtina rašyti net visų sakinių. Vietoje to geriau rašyti frazes. Nereikia surašyti ilgų citatų, nes klausytojams bus sunku jas suvokti. Skaidrė yra tam, kad ją peržiūrėti būtų galima vienu žvilgsniu. Jei klausytojams reikia ją skaityti, jie nustoja klausytis. Be to, reikia auditorijai suteikti galimybę išstudijuoti tą informaciją, kuri yra skaidrėje.
- o Patartina pasirinkti tamsų foną ir šviesias raides (pvz., mėlynas fonas ir baltos raidės), arba baltą (arba šviesų) foną ir tamsias raides. Tai, ką matote kompiuterio ekrane, gali labai skirtis nuo to, kaip vaizdą matys klausytojai, todėl patartina nepersistengti pasirenkant spalvas.
- o Nepatartina naudoti pasikartojančių ar trumpų (angl. *flashing*) animacijų.
- o Vaizdinė medžiaga turi būti patraukli, bet patraukli profesionaliai. Kitaip tariant, nereikia mielų katinėlių, širdučių ar gėlyčių ar ryškių spalvų. Visose skaidrėse reikia naudoti tą patį foną ir tokios pat spalvos ir dydžio raides ir labai saikingai naudotis meniniais intarpais ar nuotraukomis, kurie nėra tiesiogiai susiję su aptariamu tyrimu. Truputis humoro galimas, tačiau jis neturi išblaškyti dėmesio.
- *Būtinios skaidrės:*
 - o *Pavadinimas* – viena skaidrė, kurioje yra darbo pavadinimas, pranešimo autoriaus vardas ir pavardė ir institucija.
 - o *Įvadas* – bent viena skaidrė, kurioje yra keli įvardiniai teiginiai / citatos.
 - o *Metodai* – paprastai tam užtenka dviejų skaidrių, nebent tyrimo procedūra labai sudėtinga. Galima elgtis taip, kaip daro kai kurie autoriai, taupydami laiką: padaro skaidrę, kurioje surašo tyrime dalyvavusių asmenų skaičių, demografines imties charakteristikas ir pan., bet tos skaidrės neaptaria, tik parodo. Šiuo atveju parodoma, kad tokia informacija yra,

tik reikia leisti klausytojams ją peržvelgti. Svarbu tos skaidrės neperkrauti informacija.

- o *Rezultatai* – jiems skiriamos kelios skaidrės. Pateikti grafikus ir modelius – visada labai geras sprendimas. Pateikti lentelės yra geras sprendimas. Svarbu prisiminti, kad klausytojai, peržvelgę skaidrę, galėtų suprasti. Jei jie turi skaityti kiekvieną detalę, suvokimas pasunkėja, ir laiko reikia daugiau. Perteikiant statistiką lentelėse, reikšmingumo lygmenis galima nurodyti mažesniu šriftu. Jei kokios statistinės informacijos nenurodoma, patartina turėti išsamesnę informaciją kaip pagalbinių.
- o *Aptarimas* – jam skiriama 1–2 skaidrės, kuriose yra kelios diskusijai svarbios frazės / teiginiai.
- *Atsakymai į klausimus*. Pabandykite garsiai ištarti „*Aš nežinau atsakymo į šį klausimą*“. Ko gero, gavę klausimą, dažnai nežinosite, ką būtų galima atsakyti, arba kad apskritai nėra tinkamo atsakymo į tokį klausimą. Taigi, pasakyti „aš nežinau“ yra tinkamas atsakymas. Jūsų nuoširdumas bus įvertintas geriau, nei dėsitės, jog atsakymą žinote. Tačiau yra daug būdų pasakyti „aš nežinau“ kitaip, pvz.:
 - o „Tai įdomus klausimas. O ką jūs apie tai manote?“
 - o „Aš neapsvarsčiau tokios galimybės. Būtinai apie tai pagalvosiu, ačiū už gerą idėją / patarimą / mintį.“ (Vėliau užsirašykite, kas buvo pasakyta, jei manote, kad tai vertinga.)
- *Jei jūs (atseit) ne visiškai suprantate, ko yra klausiama*:
 - o „Nesu tikras (-a), ar teisingai supratau, ko Jūs klausiate – gal galėtumėte pakartoti?“
 - o „Nesu tikras (-a), kad gerai supratau Jūsų klausimą, bet leiskite man atsakyti ir bus aišku, ar mano atsakymas yra tinkamas.“ Atsakę į užduotą klausimą pateikite, Jūsų manymu, tinkamą informaciją ir paklauskite, ar atsakymas klausėją tenkina.
 - o „Aš nesu susipažinęs (-usi), nežinau teorijos X, tačiau galiu atsakyti į Jūsų užduotą klausimą apskritai“ (pateikiama informacija, susijusi su užduotu klausimu).
- *Tyla, pauzė* nėra blogas dalykas. Būtent jūs esate ekspertas, studijavęs literatūrą, planavęs tyrimą ir jį atlikęs. Visai normalu išklausyti klausimą, padaryti pauzę, pagalvoti apie viską, ką ži-

note tuo klausimu, ir ramiai atsakyti. Labiau apgalvotas atsakymas yra vertinamas geriau.

16 lentelėje pateikiami papildomi patarimai, kad žodinis pranešimas pavyktų.

16 lentelė. Papildomi patarimai, kad žodinis pranešimas pavyktų:

- Praktikuotis, praktikuotis, praktikuotis!
- Ko gero, nemanykite, kad klausytojai labai gerai išmano Jūsų tematiką, bet turėtumėte manyti, kad jie supranta mokslinio tyrimo esmę, struktūrą, metodologiją ir t. t.
- Pranešėjai paprastai turi savo tekstą susegtuose popieriaus lapuose, o ne kortelėse. (*PowerPoint* leidžia išspausdinti papildomas pastabas arba tekstą po konkrečia skaidre, tada tekstas ir skaidrė yra viename puslapyje). Tai, kad naudojate popieriaus lapus, o ne korteles, pabrėžia kolegiskumą, t. y. kad aptariate informaciją, o ne sakote kalbą.
- Stenkitės neskaityti savo pranešimo, esančio skaidrėse. Bet jei turite tai daryti, reiktų:
 - o Kartais palaikyti su auditorija akių kontaktą. Galima savo pagalbiniame tekste pasirašyti „atnaujinti akių kontaktą su auditorija“ ir ryškiau pažymėti teksto vietą, kad galėtumėte rasti, kur sustojote, kai pakėlėte akis į auditoriją.
 - o Jei turite skaityti, stenkitės, kad neatrodytų, jog skaitote. Reikia gerokai pasipraktikuoti skaitant sau garsiai tekstą, kad galėtumėte išlaikyti pauzes, kirkšius ir t. t. Skaityti pataria- ma neskubant.
- Kai į ką nors atkreipiamas dėmesys, reiktų skaidrėje tai parodyti – prieinant, šviesos šaltiniu ar „apvedant“ skaidrėje esantį skaičių (naudojantis *PowerPoint* galimybėmis).
- Prieš skaitant pranešimą auditorijai, reikia praktikuotis – kelis kartus perskaityti sau visą pranešimą garsiai, rodyti skaidres taip, kaip bus rodomos pranešimo metu.
- Praktikuotis, praktikuotis, praktikuotis!
- Apranga, dėvima pranešimo metu, turi būti profesionali, bet patogi.
- Praktikuotis, praktikuotis, praktikuotis!
- Atsipalaiduokite! Galvokite apie klausytojus kaip žmones, kuriems įdomu, ką jūs nuveikėte ir ką nustatėte, o ne kaip apie jus vertinančius žmones.
- Pasitikėkite savimi! Jūs išmanote savo projektą tikrai geriau nei bet kas, esantis kambaryje. Jūs esate ekspertas (-ė). Tai yra Jūsų galimybė parodyti savo puikų darbą.

Stendinis pranešimas ir psichologinės informacijos pateikimo specifika

Rengiant stendinį pranešimą, naudinga susipažinti su kitų autorių rengtais pranešimais. Jų galima rasti internete arba peržiūrėti juos stendinių pranešimų sesijoje, universitete vykstančioje konferencijoje. Kurie stendiniai pranešimai atrodo patrauklūs? Kuo pasižymi stendiniai pranešimai, kurie yra vizualiai suprantamesni ir patrauklesni? Jei stendinių pranešimų autoriai pateikia tyrimo planą arba būsimą straipsnio apma-

tus, atgalinis kitų sesijos dalyvių ryšys jiems yra labai svarbus. Tačiau jei niekas nesusidomi jų pranešimu, atgalinio ryšio nesulaukiama. Todėl svarbu sukurti tokį standinį pranešimą, kuris būtų vizualiai patrauklus.

Be to, dar turi būti parengta padaloma medžiaga, susijusi su tuo, kas pateikiama standiniame pranešime. Tai nėra rašto darbas ar straipsnis, nes jį dauginti daugelį kartų būtų gana brangu, be to, tokia išsami informacija ne visada reikalinga.

Standiniai pranešimai paprastai kabinami dideliame kambaryje, auditorijoje arba fojė specialiai tam skirtuose stenduose. Juose konferencijos organizatoriai pažymi standinio pranešimo numerį, kaip tai nurodyta konferencijos programoje. Paprastai standiniam pranešimui pakabinti skiriama apie 10 min., o pasibaigus sesijai jį pats autorius turi nukabinti.

Pats standinio pranešimo formatas skiriasi Europoje ir JAV, t. y. Europoje paprastai yra „portreto“ (angl. *portrait*) formato, o JAV – „landšafto“ (angl. *landscape*). Pagal APA stilių (Rosnow and Rosnow, 2012) galimi keli standinio pranešimo formatai:

Santrauka	Pavadinimas Autorių vardai, pavardės, afiliacija		
Ivadas	1 lentelė	2 lentelė	Išvados
Metodas	Rezultatai	1 pav.	

Santrauka	Pavadinimas Autorių vardai, pavardės, afiliacija			
Įvadas	Metodas			
Rezultatai	1 lentelė	2 lentelė	1 pav.	Išvados

Santrauka	Pavadinimas Autorių vardai, pavardės, afiliacija		
Įvadas	Rezultatai	1 lentelė	1 pav.
Metodas		2 lentelė	Išvados

Jei pranešimas reikalauja portretinio išdėstymo, jo formatas gali būti, pavyzdžiui, toks:

Pavadinimas Autorių vardai, pavardės, afiliacija		
Santrauka	Rezultatai	2 lentelė
Įvadas		1 pav.
Metodas	1 lentelė	Išvados

Turinys. Jei, rengiant standinį pranešimą, laikomasi anksčiau pateiktų schemų, tada turinys yra daugmaž aiškus. Tačiau nuo pranešimo autoriaus priklauso, kokią būtent informaciją jis norės pateikti, atsižvelgdamas į ribotą standinio pranešimo apimtį, t. y. kas būtina ir kas – ne. Šis sprendimas priklauso nuo autoriaus atsakymo sau į šiuos klausimus:

- *Ko siekia pateikdamas standinį pranešimą?* Ar nori supažindinti su savo darbu, su svarbiais jo rezultatais? Ar stengiasi įrodyti, kad vieni tyrimo ar statistikos metodai geresni nei kiti?
- *Kas bus standinių pranešimų sesijos dalyviai?* Ar tos srities profesionalai, ar praktikai, verslo atstovai, kuriems nori „parduoti“ savo idėjas? Koks jų žinių lygis šioje srityje?

Nuo atsakymų į šiuos klausimus priklauso standinio pranešimo turinys ir pobūdis.

- *Standinio pranešimo dizainas.* Iš esmės standinio pranešimo dizainas priklauso nuo asmeninio sprendimo. Skirtingi individai turi skirtingą supratimą, kaip geriausiai pateikti informaciją. Tačiau yra bendros taisyklės, kuriomis vadovaujantis galima pagerinti tokio standinio pranešimo kokybę ir išvengti dažnų klaidų.

Papildomi patarimai, padedantys tinkamai pateikti stendinį pranešimą, pateikiami 17-oje lentelėje.

17 lentelė. Papildomi patarimai, padedantys tinkamai pateikti stendinį pranešimą:

1. Planuoti, planuoti ir planuoti!
2. Lakoniškumas
 - Reikia pasinaudoti esamu pranešimo plotu, bet neperkimšti informacija kiekvieno laisvo plotelio, nes pranešimas atrodys sugrūstas, netvarkingas.
 - Informaciją reikia pateikti lakoniškai, be ilgų išvedžiojimų ir tik susijusių, būtiną.
 - Patartina apgalvoti, kokius grafikus ar lenteles dėti į stendą. Pasirinkti reikia tik tuos, kurie iliustruoja svarbiausius tyrimo rezultatus. Tačiau verta turėti išsamesnę informaciją su savimi, jei, supažindinant su stendiniu pranešimu, būtų užduodama papildomų klausimų.
3. Spalvos: naudoti nedaug ir skoningai
 - Spalvos turi būti naudojamos tik siekiant **pabrėžti, išskirti ir sudominti** dalyvius. Nereikia spalvų vien norint padaryti įspūdį.
 - Reiktų stengtis vengti ryškių, akį rėžiančių spalvų – ryškiai žalios, oranžinės ar alyvinės. Tai neskoninga
 - Pasteliniai tonai nuteikia šviesiai ir ramiai, o tamsios spalvos sukelia konfliktų ir disharmonijos įspūdį.
 - Stendinio pranešimo fono spalvos turi būti kontrastingos ir papildančios vieną kitą. Pavyzdžiui, juoda arba tamsiai mėlyna spalva derinama su balta arba šviesiai pilka, bet gali būti daug kitokių variantų.
 - Geriau rinktis šviesų foną, nes žmonės yra labiau prie to įpratę (pvz., taip atrodo knygos ar laikraščiai).
 - Jei autorius tikrai nori naudoti tamsų foną, geriau rinktis spalvotą popierių. Tai visada pigiau, be to, spalvos kokybė garantuota.
 - Patariama vengti tekstūrinio fono, nes jei spausdintuvas nebus aukščiausios kokybės, rezultatas gali būti gana prastas.
4. Nepatariama vienu metu naudoti daugiau nei 2 teksto šriftus
 - Keli vieno stendinio pranešimo šriftai blaško dėmesį, ypač jei tie šriftai naudojami viename sakinyje.
 - Lengvai skaitomi yra *Times-Roman* ir *Arial* šriftai.
5. Pavadinimas ir antraštės turi būti didesnės nei pats tekstas, bet ne per didelės. Tekstas turi būti įskaitomas 1,5–2 metrų atstumu.
6. Nepatartina viso teksto arba didelės jo dalies RAŠYTI DIDŽIOSIOMIS RAIDĖMIS. Tai gali apsunkinti teksto supratimą. Palyginkite du sakinius: KĄ JŪS MANOTE APIE ŠĮ TEKSTĄ, KURIS PARAŠYTAS DIDŽIOSIOMIS RAIDĖMIS? Ir: Ką Jūs galvojate apie šį tekstą, kur tik du žodžiai prasideda didžiąja raide?
7. Nenaudokite skirtingų šriftų svarbiems dalykams pabrėžti, nes
 - nukenčia sakinio logika ir sklandumas. Tam tikslui tekstą galima **pajuodinti** arba **pabrėžti**, arba rašyti pasviruoju šriftu.
 - Galima šriftus derinti, tačiau jei rašoma ***pasviruoju pajuodintu šriftu***, braukti netikslinga (per daug!).
8. Lygtys
 - Rekomenduojama jas naudoti minimaliai.
 - Pateikti tik tada, jei tai tikrai būtina.
 - Turi būti pakankamai didelės ir gerai matomos.
 - Turi būti pateikti paaiškinimai, ką reiškia simboliai ir kintamieji.

9. Paveikslėliai ir grafikai (gali būti labai informatyvūs) – bet tik tada, kai tinkamai pateikti
 - Grafikai, diagramos
 - turi būti pasirinkti tik tinkami informacijai pateikti;
 - pavadinimai turi būti ganėtinai dideli, o brėžinių kreivės – ganėtinai storos, kad būtų įžiūrimos 1,5–2 metrų atstumu;
 - nepatartina brėžti daugiau nei 6 linijų viename grafike;
 - linijas patartina atskirti ne pagal jų rūšį (pvz., ištisinė, brūkšninė, taškinė linija), o skirtingomis spalvomis;
 - linijos turi būti paaiškinamos.
 - Meniniai intarpai
 - blaško dėmesį;
 - tokie intarpai gali atitraukti nuo pagrindinio tikslo, nes laiko paveikslėlių ar iliustracijų paieškai skiriama daugiau nei pačiam pranešimui parengti.
10. Rašybos klaidų tikrinimas
 - Rašybos klaidos pralinksmina stendinio pranešimo skaitytojus ir kelia apmaudą jo autoriui (-ei), ypač jei tai viešai rodoma ir ypač jei klaida yra pavadinime.
 - Rašybos klaidos sukuria įspūdį, jog asmuo, rengęs stendinį pranešimą, ne itin stengėsi.
11. Stiliaus vientisumas
 - Stiliaus kaita sudaro netvarkos įspūdį bei kelia abejonę ir pačia pateikiama informacija.
 - Grafikai turi būti tokio paties dydžio ir naudojamos tokios pat skalės (pvz., nuo 0 iki 100, o ne vienas brėžinys nuo 0 iki 100, o kitas – nuo 50 iki 100), ypač jei jie lyginami tarpusavyje.
12. Tikrinti, tikrinti, tikrinti! Rekomenduojama:
 - Išspausdinti pranešimo juodraštį ir patikrinti:
 - klaidas;
 - įskaitomumą;
 - stiliaus vientisumą.
 - Pabandyti kitaip išdėstyti pateikiamą medžiagą;
 - Paprašyti, kad kolegos, draugai, vadovas pareikštų savo nuomonę;
 - Būti savikritiškam (-ai).

Klausimai ir užduotys

1. Praktinė užduotis: pasiskirstykite į grupes ir pasidalinkite vaidmenimis: pranešėjo ir klausytojų (vėliau paeiliui keiskitės). Perskaitykite pranešimą pasirinkta tema, naudodami vaizdines priemones. Kiekvienas klausytojas užduoda pranešėjui klausimus, sulaukia atsakymų. Pakomentuokite, kiek aiškūs ir profesionalūs buvo pranešimai bei jų vaizdinis apipavidalinimas.
2. Parenkite stendinį pranešimą A3 formatu ir pateikite savo kolegoms. Parenkite padalomąją medžiagą. Pranešimas gali būti parengtas pagal „Psichologijos“ žurnale išspausdintą straipsnį.
3. Įvertinkite toliau pateiktus stendinius pranešimus pagal jų aiškumą, išdėstymo ir turinio tinkamumą. Kaip būtų galima patobulinti šiuos pranešimus?

GENDER IDENTITY DIMENSIONS: IMPLICATIONS FOR ADJUSTMENT IN LATE ADOLESCENCE

Rasa Erentaitė, Rita Žukauskienė
Mykolas Romeris University
rasae@mruni.eu

The current research is a part of a longitudinal research project “Cyber bullying: coping with negative and enhancing positive uses of new technologies, in relationships in educational settings” in Lithuania, supported by COST Action IS0801.

INTRODUCTION, PROBLEMATIC, OBJECTIVE

This study explores the relationship between gender identity and psychosocial adjustment in late adolescence. Low scores in two gender identity dimensions - gender typicality and contentedness - in pre-adolescent and adolescent samples are found to be linked to adjustment difficulties, e.g., lower self-worth, lower self-perceived peer social competence, lower acceptance by peers (Egan & Perry, 2001; Carver, Younger, Perry, 2003). However, further studies emphasize the social nature of gender and show that adjustment indicators, such as self-worth (Smith & Leaper, 2005) or internalizing problems (Yunger, Carver & Perry, 2004) of children with lower gender typicality is partially mediated by peer acceptance or felt normative pressure. On the other hand, a different line of argument links high gender typicality to factors limiting healthy exploration of the self (e.g. Bem, 1981) and associates it with poorer rather than good adjustment. Basing on the past research, this study aims to test the relationship between gender typicality and adjustment in late adolescence, and raises two hypothesis: 1) gender identity dimensions are linked to well-being indicators among late adolescents, especially for boys; 2) gender identity dimensions contribute to explaining variance in psychosocial adjustment indicators in late adolescence.

METHOD

High school students aged 16 to 18 ($N=107$, 68 girls and 39 boys) participated in the study, which measured three dimensions of gender identity – gender typicality (alpha .51), gender contentedness (alpha .75) and felt pressure (alpha .78) (Egan & Perry, 2001). Psychosocial adjustment was evaluated on several indicators: depression (alpha .85) (CES-DC, Faulstich et al., 1986), anxiety (alpha .78) (NEO-PI-R, Costa, McCrae, 1992), experiences of cyberbullying (eight different forms of cyber bullying) (based on Smith, 2008) and reactions to being bullied (alpha .83) (Dehue, 2008).

RESULTS

Pearson's correlations between gender identity dimensions and indicators of psychosocial adjustment

	Gender typicality			Gender contentedness			Felt pressure		
	All	Boys	Girls	All	Boys	Girls	All	Boys	Girls
Depression	-.263**	-.003**	-.082	-.153	-.317	.078	-.083	-.103	.197
Anxiety	-.256*	-.438**	.125	-.145	-.209	.107	-.087	-.066	.262*
Victimization	-.103	-.371*	-.093	-.147	-.282*	.061	.015	-.012	-.093
Victim's feelings	.232*	.221	.243	.078	.119	.008	.183	.266*	-.128

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

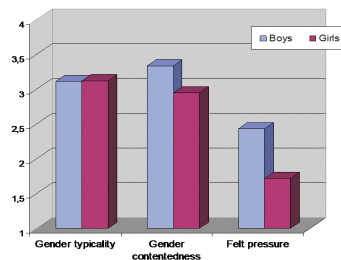
Results show that gender typicality is the most salient correlate of adjustment, especially for boys: the less typical one feels with regard to their gender, the more difficulties are observed on all adjustment indicators in the study: more depression (for all sample $r=-0.26$, for boys $r=-0.43$), higher anxiety (for all sample $r=-0.26$, for boys $r=-0.53$), more victimization (for boys $r=-0.37$), as well as higher emotional reaction to victimization (for all sample $r=-0.23$). The other two dimensions of gender identity have fewer significant links to adjustment: lower gender contentedness is related only to victimization for boys ($r=-0.33$), while more felt pressure is linked to higher anxiety for girls ($r=0.26$) and less emotional reaction to victimization for boys ($r=0.37$).

CONCLUSION

Gender identity dimensions, especially, gender typicality, are linked to and contribute to explaining psychosocial adjustment in late adolescence, especially for boys.

RESULTS

Comparisons of gender typicality, gender contentedness and felt pressure among boys and girls

Predictions of adjustment indicators in hierarchical regression analysis: first variable entered – gender, second block – gender identity dimensions

Psychosocial adjustment indicators	Gender identity, with gender controlled		
	R	R ²	Δ R ²
Depression	.40	.17	.09*
Anxiety	.45	.20	.11*
Victims feelings	.33	.11	.01*

* Significant at the 0.05 level (2-tailed).

Gender identity contributes significantly to explaining the variance in adolescent depression (9%), anxiety (11%) and feelings after victimization (1%) when controlling for gender effects.

DISCUSSION

The study found that adolescents with lower gender typicality experienced more psychosocial adjustment difficulties, as indicated by higher scores on depression and anxiety scales, more frequent victimization in cyber bullying (for boys only) and stronger emotional reaction to victimization. Two other two dimensions of gender identity – gender contentedness and felt pressure – also had significant, though fewer, links to adjustment indicators. Generally, these findings are in line with the previous data, that adolescents and children who feel less gender typical face more psychosocial adjustment difficulties (Egan & Perry, 2001; Smith & Leaper, 2005; Carver, Younger, Perry, 2003). The current study extends such findings in a different cultural context, as well as to an older age group – late adolescence. As predicted, all the links between gender identity dimensions and adjustment difficulties are stronger for boys than for girls. This finding is consistent with existing evidence, that boys experience more pressure to conform to hegemonic masculinity and not to express behaviour, which deviates from the normative gender role (Ruble & Martin, 2002; Young & Sweeting, 2004). It also is in line with the idea of Liben and Bigler (2002) that boys and girls differ in their gender differentiation pathways. The second prediction, that gender identity dimensions contribute to explaining psychosocial adjustment, is also supported by this study. In particular, gender identity contributes to predicting depression, anxiety and feelings after victimization when controlling for gender effects.

Self-Contructions of Young Migrant Women from Lithuania

in the Process of Adaptation in the Host Society

Rasa Erentaitė
Mykolas Romeris University

Background

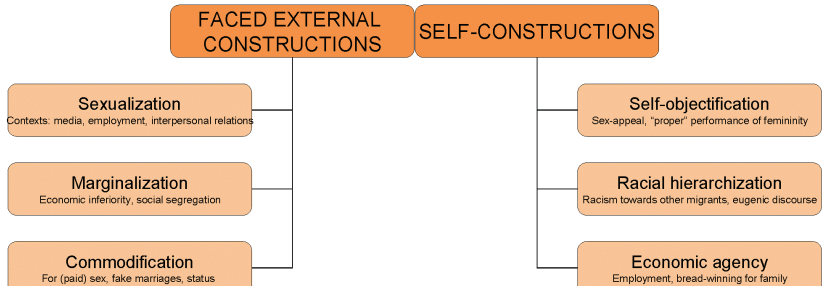
It has been argued that women migrants face "double discrimination" in the host society – both as migrants and as women. Gender, race and class interact in this case in ways that produce oppressive constructions of migrant women, such as sexualized and commodified images, described in previous studies on representations of Eastern European, Asian, African and Latin American women migrants. Can such oppressive constructions hinder adaptation and acculturation of female migrants in host communities? How may these oppressive external constructions affect migrants' self-constructions? The present study focuses on the ways women migrants perceive and construct their own identities in the context of the specific gendered difficulties faced in the host society. For the purpose of exploring women's own perspectives, the concept of counterstory is used. Counterstory is defined by H. L. Nelson (2001) as a story that resists an oppressive identity and attempts to replace it with one that restores agency and respect. It is expected that migrant women, who face oppressive constructions of their identities, would respond to them by trying to reconstruct their identities in ways which would allow them to restore their agency.

Method

The study is based on the interviews with ten migrant Lithuanian women living in London at the time of the interviews. The age of participants ranged from 23 to 36, all were employed at the time of the interviews, occupations ranged from low-skilled to white-collar. The length of stay in the host country varied from 0.5 to 7 years. The interviews lasted from thirty to seventy minutes, and all of them were audio-recorded and later transcribed. Transcribed interviews were analyzed using content analysis.

Results

The results revealed that migrant women from Lithuania are usually perceived as "Eastern European" and face sexualizing, marginalizing and commodifying constructions in their everyday lives. Those constructions are reproduced both by the local population and diverse migrant groups residing in London. Partly those constructions are also reproduced in the self-constructions of migrant women themselves. The content of women's self-constructions is to a large extent self-objectifying, i.e., stressing the appearance and sex-appeal by Lithuanian migrant women. Moreover, the identities of migrant women are embedded in the racist logic, which draws a hierarchy of social groups based on ethnic identity. On the other hand, migrant women also construct an alternative identity of themselves, the one based on economic independence and agency.

Conclusion

The findings revealed that women constructed their migrant identities both through internalization and transformation of externally faced oppressive constructions. Self-objectification was the central category in self-constructions of migrant women. Direct sexualization is thus transformed into self-objectifying characteristics, like beauty, sex-appeal and "proper femininity". Moreover, some parts of migrants' self-constructions were based on racialized and inferiorizing images of other migrant groups and local population in the host country. Both self-objectification and racist hierarchization are based in oppressive logic and do not provide space for restoring migrant women's agency. However, the last emerging category – economic agency – can be considered an empowering self-construction, providing space for developing the agency of the migrant women.

RELATED ARTICLE:

Erentaitė, R. (2011). "We are simply more beautiful": counterstories of Lithuanian migrant women in London. In: E. H. Oleksy, J. Hearn, & D. Golanska (Eds.), *The limits of gendered citizenship : contexts and complexities*. (pp. 212-225). London: Routledge.

FOR MORE INFORMATION CONTACT:
rasae@mruni.eu

Naudota literatūra

- American Psychological Association (APA). Publication Manual of the American Psychological Association (6th ed.). Washington (D.C.): American Psychological Association, 2011.
- Bem D.J. Writing a review article for Psychological Bulletin // Psychological Bulletin. 1995, vol. 118 (2), p. 172-177.
- Baumeister R.F., Leary M.R. Writing narrative literature reviews // Review of General Psychology. 1997, vol. 1 (3), p. 311-320.
- Dunn D.S. A Short guide to Writing About Psychology. New York: Pearson: Longman, 2004.
- Giedraitytė M., Bieliauskaitė R. Psichologinis atsparumas vaikystėje: sampratos problematika // Psichologija. 2006, t. 34, p. 7-19.
- Harris P.R. Designing and Reporting Experiments in Psychology (3rd ed.). Berkshire: Open University, 2008.
- Howard, R.M. Plagiarisms, authorships, and the academic death penalty // College English. 1995, vol. 57 (7), p. 788-806.
- Kairys A. Didysis penketas: už ir prieš // Psichologija. 2008, t. 37, p. 71 - 84.
- Lerner R.M. Promoting positive youth development: Theoretical and empirical bases. White paper prepared for the Workshop on the Science of Adolescent Health and Development, National Research Council/Institute of Medicine. Washington, D.C.: National Academies of Science, 2005.
- Locke L.F., Spirduso W.W., Silverman S.J. Proposals that work: A guide for planning dissertations and grant proposals (4th ed.). Thousand Oaks, CA: Sage, 2008.
- Mykolo Romerio universiteto Etikos kodeksas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007. <http://www.mruni.eu/lt/universitetas/apie_mru/dokumentai/etikos_kodeksas/#4> [žiūrėta 2011 m. rugsėjo 15 d.].
- Mykolo Romerio universiteto Studijų tvarka. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011. <http://www.mruni.eu/mru_lt_dokumentai/centrai/akademiniu_reikalu_centras/teises_aktai/Studiju_tvarka_2011.pdf> [žiūrėta 2011 m. rugsėjo 15 d.].
- Olweus D. Bullying at school: Long-term outcomes for the victims and an effective school-based intervention program // Aggressive behavior: Current perspectives / Ed. by L.R. Huesmann. New York: Plenum, 1994. P. 97-130.
- Psichologijos kursinių darbų rengimo ir gynimo metodiniai nurodymai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007-2011. <http://www.mruni.eu/lt/universitetas/fakultetai/politikos_fakultetas/katedros/psichologijos_katedra/studijos/kursiniai_darbai/metodiniai_nurodymai> [žiūrėta 2011 m. gegužės mėn. 11 d.].

- Nolen-Hoeksema S., Girgus J.S. The emergence of gender differences in depression during adolescence // *Psychological Bulletin*. 1994, vol. 115, p. 424-443.
- Rienecker L., Jorgensen P. Kaip rašyti mokslinį darbą. Vilnius: Aidai, 2003.
- Rimienė V. Studentų kritinio mąstymo dispozicijų ir įgūdžių kaitos galimybės // *Acta Paedagogica Vilnensia*. 2006, t. 17, p. 78-85.
- Rosnow R.L., Rosnow, M. Writing papers in psychology (9th ed.). Wadsworth: Cengage Learning, 2012.
- Rudestam K.E., Newton R.R. Surviving Your Dissertation: A Comprehensive Guide to Content and Process. Newbury Park, California: Sage, 2007.
- Rumsey S. How to Find Information: A Guide for Researchers. Maidenhead: Open University Press, 2004.
- Szuchman, L. T. Writing With Style: APA Style Made Easy (5th ed.). Wadsworth: Cengage Learning, 2011.
- University of Minnesota. Student Writing Guide. University of Minnesota, 2010. <<http://fyw.umn.edu/assets/pdf/2010SWG.pdf>> [žiūrėta 2011 m. gegužės 23 d.].

Erentaitė R., Žukauskienė R.

Žu-11 **AKADEMINIO RAŠTINGUMO PAGRINDAI.** Metodinė priemonė. –
Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidyba, 2011. 106 p.

Bibliogr. 104–105 p.

ISBN 978-9955-19-357-9

Metodinė priemonė „AKADEMINIO RAŠTINGUMO PAGRINDAI“ skirta psichologijos specialybės studentams, į kuriuos orientuoti dauguma pavyzdžių bei patarimų šiame leidinyje. Taip pat medžiaga bus naudinga ir kitų socialinių mokslų studentams, susiduriantiems su tais pačiais akademinės literatūros paieškos iššūkiais, teorinių bei empirinių rašto darbų rengimo užduotimis, literatūros citavimo bei perfrazavimo sunkumais, žodinių bei stendinių pranešimų ruošimu. Leidinyje išsamiai aptariama akademinio raštingumo samprata, apibūdinama, kas yra mokslinė literatūra, pateikiamai patarimai psichologijos mokslinės literatūros paieškai ir skaitymui, aptariami reikalavimai literatūros šaltinių naudojimui rašto darbe, supažindinama su reikalavimais literatūros apžvalgai, empiriniam rašto darbui, žodiniams ir stendiniams pranešimams. Kiekviename skyriuje pateikiamos praktinės užduotys padės studentams sparčiau pasiekti tinkamą akademinio raštingumo lygį ir paskatins kūrybiškai bei prasmingai studijuoti, sėkmingai atlikti studentiškas užduotis. Ši metodinė priemonė gali būti naudinga ir kitiems akademinės bendruomenės nariams iškilus poreikiui pasikartoti pagrindinius akademinio rašymo bei akademinės literatūros naudojimo principus.

UDK 378.1(072)

Rasa Erentaitė, Rita Žukauskienė

AKADEMINIO RAŠTINGUMO PAGRINDAI

Metodinė priemonė

Redagavo Jūratė Balčiūnienė
Viršelio dailininkė Jūratė Dusevičiūtė
Maketavo Daiva Šepetauskaitė

SL 585. 2011 12 09. 4,99 leidyb. apsk. l.

Tiražas 300 egz. Užsakymas 14 414

Išleido Mykolo Romerio universitetas

Ateities g. 20, Vilnius

Puslapis internete www.mruni.eu

El. paštas leidyba@mruni.eu

Parengė spaudai UAB „Baltijos kopija“

Kareivių g. 13B, Vilnius

Puslapis internete www.kopija.lt

El. paštas info@kopija.lt

Spausdino UAB „Vita Litera“

Kurpių g. 5–3, Kaunas

Puslapis internete www.bpg.lt

El. paštas info@bpg.lt